

ЧЕЗАРЕ МАРКИ БОКАЧО

Превод от италиански: Божан Христов, 1986

chitanka.info

I.

ВОЙНИ И ТЪРГОВЦИ

Годината 1313, в която се родил Бокачо, била студена, а политическият климат — горещ. През януари — нещо небивало — река Арно замръзнала, образувайки толкова дебела ледена кора, че по нея устроили игри и надбягвания, биваци, празнични огньове и лавки за продажба на вино и колбаси. Неочакваното развлечение траяло дванадесет дни — весел промеждутък сред неуредиците на политическото положение на бедите от войната, която опустошавала околностите на Флоренция. Хенрих VII Люксембургски се намирал в Италия от няколко години, дошъл да защити правата на Свещената Римска империя и да накаже гуелфските^[1] градове и на първо място Флоренция, която отказвала да признае властта му. От височините на Казентино Данте Алигиери, осъден задочно на смърт от съгражданите си, дебнел напрегнато придвижванията на императора, надявайки се да се завърне в любимия си, но и омразен град с помощта на вражеското оръжие. Но мечтата на изгнаника „колаборационист“ не се сбъднала. Хенрих не разполагал с войска, способна на подобно дело, нямал разузнаване, каквото притежавали и то превъзходно — флорентинците; бил болен и лишен от качества на пълководец.

Четиридесетгодишен, с червеникави коси, Хенрих VII като монарх бил идеалист и честен. Възпитан във френския двор, говорел свободно френски, немски и латински и бил с романтичното убеждение, че в ушите на италианците, потомци на Рим, името на Свещената Римска империя продължавало да звучи с онзи магически чар, обаял немците, които не били чада на Рим, а негови вековни врагове. Той вярвал, че ще може да възкреси престижа на този мит, непоправимо компрометиран с възникването на националните държави в Европа и бурното развитие на общините и синьориите^[2] в Италия.

Току-що пристигнал в Милано, за да му положат желязната корона^[3] (1311), бил възторжено приветствуван от гибелините, които

му обещали пари и вяжност. Един благородник от Арецо, фанатик на императорската кауза, кръстил сина си Люксембург, а Данте поздравил Хенрих като освободител на Италия — кораб в бурно море, останал без кормчия, — разделена по онова време на следните държавици:

1) Венецианската република, станала могъща колониална сила в Средиземноморието отпреди един век, т.е. от IV кръстоносен поход (1204).

2) Генуезката република, съперничка на Венеция за господство над моретата. Владеела Корсика. През 1284 г. с битката при Мелория нанесла тежък удар на

3) Република Пиза, която контролирала голяма част от Сардиния.

4) Милано, синьория на гуелфите Ториани, преминава в началото на XIV в. към гибелините Висконти. Владенията ѝ се разпростирали от Кантон Тичино до Лоди и от Новара до р. Ада.

5) В Пиемонт: Торино и долината Аоста принадлежали на рода Савоя. Останалата част от областта била разделена на свободни общини и княжества.

6) Флорентинската република; била разделена отначало на гуелфи и гибелини, а след прогонването на последните (1266) на бели и черни^[4].

7) Папската държава. От 1309 г. седалището ѝ било преместено в Авиньон, обстоятелство, от което се възползвали могъщи местни родове, за да установят своето господство. В Болоня властвували Пеполи, във Форли — Орделафи, в Равен Полента, в Римини — Малатеста, в Урбино — Монтефелтро.

8) Кралство Сицилия и Пулия, васално на папската държава. Въпреки името си не включвало Сицилия. В него влизали областите Аbruцо, Кампания, Пулия и Калабрия, под скиптър на анжуйската династия, чийто родоначалник бил Шарл д'Анжу, брат на френския крал (1265). Столица на кралството бил Неапол.

9) Кралство Тринакрия^[5]. След Войната на вечернята^[6] Сицилия се откъснала от Неапол и станала владение на испанската арагонска династия.

10) Други малки политически формации: княжеството на Тренто, патриаршията Аквиле, херцогствата на Скалиджери във Верона, на Гондзага в Мантуа, на Карареци в Падуа, на Есте във Ферара и т.н.

Хенрих си въобразил, че ще може да се наложи над тази мозайка от амбиции и съперничества, на стари династии и новоизлюпени тиранчета, всички неспособни да утвърдят превъзходството си и твърдо решени да попречат да го завоюва съседът. Нещата тръгнали зле още в деня, в който го коронясали за крал на Италия. Желязната корона, съхранявана в катедралата на Монца, изведнъж изчезнала. Жадни за пари, Ториани, владетелите на Милано, я били заложили на лихвар и за церемонията послужила друга корона, набързо изработена от един златар.

Последвали въстанията в Кремона и Бреша. Първият град бил лесно укротен, но за втория били нужни четири месеца обсада, при която не липсвали епизоди на дивашка жестокост от двете страни.

Стигнал в Генуа, Хенрих загубил жена си, покосена от чумата, както и симпатиите на генуезците, убедени, че болестта била донесена от войската му. В Генуа устроили публичен процес против флорентинците, обявявайки ги за низвергнати от империята и „рождби на Луцифер“. Авоарите им били секвестирани. Накрая Хенрих отишъл в Рим, за да го коронясат император, и оттам се отправил към Флоренция, да превземе с обсада непокорния град. За подигравка флорентинците оставили няколко от вратите на крепостта отворени, защото добре знаели, че врагът няма достатъчно сили да обсади напълно градските стени. Така изминали четиридесет дни на оперетна обсада. Никога дотогава обсаден град не бил получавал такова изобилно продоволствие: „Стоките влизаха и излизаха, сякаш не бе война“ — пише Джовани Вилани^[7]. Потиснат от неуспехите и сплашен от придошлата река Арно, императорът решил да вдигне обсадата.

През август на следващата 1313 г. Хенрих умрял от маларична треска, но според едно мрачно предание бил отровен от един монах гуелф, който го причестил с отровна нафора.

При новината за смъртта му Флоренция ликувала с жестока откровеност. *Congaudete vobis*, радвайте се с нас, се казвало в посланието, изпратено до всички приятели съюзници. Флоренция била гуелфски град не поради особени клерикални чувства, а по простата причина, че благородниците от околността, вкопчени в имперските привилегии и следователно врагове на зараждаща се буржоазия, били гибелини. Втората причина били флорентинските банкери, който

скалъпвали отлични сделки с папата, прибирайки десетъка на християнския народ. Нейната буржоазна конституция предоставяла власт на занаятчиите, т.е. на производителния слой от населението, на притежателите на паричния капитал, на предприемачите, като изключвала от обществените длъжности както пролетариата, така и поземлената аристокрация. Защитени от зъберите на своите замъци, хора на меча и честта, но при случай — хора на кръвопролитие и грабежа, знатните черпели сила от поземлената собственост, затова били считани за безделници и опасни паразити в трудолюбивия град, който в началото на XIV в. наброявал деветдесет хиляди жители, двеста абаджийски дюкяна и произвеждал годишно плат за седемдесет хиляди ката дрехи.

Като победила Хенрих, Флоренция си отдъхнала. Нейните „стопански деятели“ нямало защо да се страхуват вече от заканите на императора. Впрочем Флоренция не била свикнала да воюва с монарси; било ѝ по-присъщо да се пазари с тях, да ги съблазнява с пари, вместо да ги обуздава с меч. В тефтерите на нейните банкери били вписани като длъжници най-известните европейски династии. Един от най-честите клиенти бил английският крал Едуард III. Когато започнал войната с Франция, която щяла да продължи сто години, банката на Барди му наброила, без да ѝ мигне окото, деветстотин хиляди флорина, а банката на Паруци — шестстотин хиляди. В замяна от Англия пристигали кораби, пълни с бали вълна. Банкерите Барди имали филиали в Лондон, Константинопол, Ерусалим, Тунис, Ница, Севиля, Париж и Венеция. Живеели в разкошни къщи, водели охотен живот, Джото изографисал частния им параклис в църквата „Санта Кроче“; и ако в семейните им гербове липсвала корона, в касите си пазели доста корони, оставени в залог от обеднели принцове.

Тосканските и падуанските банкери търговци (двете дейности се допълвали) преговаряли еднакво с папи и крале, чиято политика, престол, а понякога и свобода зависели от тях. След битката при Бувин (1214) между Франция и империята графиня Ана, за да откупи съпруга си Феранте Португалски, пленник на Филип Август, крал на Франция, прибягнала до заем от банкерите отвъд Алпите, получавайки 29 140 лири срещу задължението да върне 34 626. Добра лихва, няма що. При все че била обявена за смъртен грях, осъден от църквата, която забранявала лихварството не само като лихоимство — смисъл, който

днес придаваме на тази дума, — но и всеки заем с лихва независимо от процента. Лихваря го заплашвало погребение в неосветена земя. Църквата стояла още твърдо на позициите на Аристотел, според когото „парите не могат да раждат пари“. Само трудът (присъдата над Адам!) произвежда богатство. Да извлечеш облага от заем е форма на безделие, а безделието не може да дава печалба. Стане ли така, то е против Библията.

Бъртранд Ръсел ни дава едно реалистично обяснение на тази антикапиталистическа позиция в светлината на вековната конфронтация между поземлената собственост и движимия капитал:

„От времето на елините до днес човечеството или поне онази част от него, която била икономически по-напреднала, се разделяла на длъжници и кредитори; длъжниците не одобрявали лихвата, кредиторите я оправдавали. През по-голяма част от този период, който имал земя, бил длъжник, а търговците били кредитори. Мненията на философите с малки изключения съпадали с паричните интереси на тяхната класа. Гръцките философи били измежду поземлените собственици или на служба при тях, затова не одобрявали лихвата. Средновековните философи били църковници, а собствеността на църквата била предимно поземлена, затова не виждали никакъв смисъл да променят мнението на Аристотел. Враждебността им към лихварството била подсилена от антисемитизма, защото по-голямата част от паричния капитал била в ръцете на евреи. Между духовниците и благородниците имало противоречия, понякога много остри, но те винаги могли да се съюзят против лукавия евреин, който ги бил спасил от лошата реколта посредством заем и си мислел, че заслужава награда.

С Реформацията положението се променило. Много от най-важните протестанти били делови хора, за които било необходимост да заемат пари под лихва. Следователно отначало Калвин, а после и другите протестантски богослови одобрили лихвата. Накрая

католическата църква била принудена да тръгне по същия път, защото старите запрещения не отговаряли вече на съвременния свят. Философите, чиито приходи били осигурени от плащанията на университетите, се показали благосклонни към лихвата, откакто престанали да бъдат духовници и следователно — свързани с поземлената собственост. Във всеки етап — заключава лукаво Бъртранд Ръсел — е съществувало изобилие от теоретически аргументи за поддържане на най-удобната теза“.

Впрочем има ли закон, има и измама с цел да се заобиколи. За да избегне наказанието на църквата, заемодателят се уговарял с длъжника, че плащането няма да се извърши на падежа, а няколко дни по-късно, по начин да влезе в сила просрочката и свързаното с нея обезщетение, обикновено много високо, като по този начин горницата над дължимата сума, получена от кредитора, била прикривана под формата на глоба за забавено изплащане. Самата флорентинска Синьория отпускала заеми с петнадесет на сто лихва — процент, който се считал за нормален предвид оскъдното парично обръщение, но бил прикриван с фиктивен документ за пет на сто лихва. Ето например от практиката: който заемал сто лири на банката, на негово име се вписвали триста и върху тази надута цифра си получавал петте процента лихва, равни всъщност на петнадесет процента от действително внесената сума. Така флорентинците спасявали и душата, и кесията си.

Хитростта, ловкостта и упоритостта на търговците банкери били безгранични и в момент на яд против тези непогрешими „ломбардци“, които безпогрешно надушвали всяка сделка и докрай я използвали, Валоа казал: „Ломбардците не носят тук ни един дукат, а само лист хартия в едната ръка и перо в другата и по този начин стрижат вълната от гърба на нашите хора“. Те били рицари на една нова епопея, пионери на голямата капиталистическа авантюра, чиято *chanson de geste*^[8] Бокачо щял да възпее в „Декамерон“; хора, въстанали срещу средновековния, схоластичния принцип за непроменливостта на класите и на социалната йерархия, налагайки се като „трети свят“, с

който благородничеството и висшето духовенство трябвало да се съобразяват.

Но кои били търговците? Как се „раждали“?

Търговецът се „раждал“ плебей и авантюрист. Неговият свят бил светът на несигурността, на риска и отчаяната смелост. Благородниците го гледали с презрение, църквата — с недоверие. *Homo mercator numquam aut vix Deo potest placere* (човекът търговец никога или трудно може да се хареса на бога). Гордостта, големият грях на феодалната епоха, не позволявала на благородниците да си мърсят ръцете с търговия, с презрените пари, облагодетелствувайки по този начин процъфтяването на скъперничеството, големия грях на буржоазната епоха.

През XIV в. големите търговци, ако искали да открият предците си, трябвало да ги търсят между бедните и клетниците, сред лумпените пролетарии-скитници, нямащи никаква връзка със земята дори като ратаи или крепостни, сред отчаяно търсещите „насыщния хляб“, които опитвали щастието си като морски корсари; човек можел да ги види като продавачи на свещи по време на религиозните тържества или амбулантни търговци по панаири на Европа, приютени в сянката на катедралите. Най-голямата трудност в ония времена на оскъдно парично обръщение било човек да си набави начален капитал. Едни започвали, пленявайки някой мюсюлмански кораб, други, като закупували зърно, което препродавали по-скъпо по местата, често нападани от глад. Било ли е това жестока спекулация на чужд гръб? Безспорно. Но доставяйки жито, спекулантите явно намалявали случите на гладна смърт. А това, че житото засищало само ония, които можели да платят високата цена, било морален проблем извън техния интерес. Били търговци, не мисионери. Гъвкав ум, липса на скрупули и голямо търпение — с тези средства бившите бедняци си създали солидна основа, за да не изпаднат те и потомците им отново в беднота. „Търговската честност — отбелязва Анри Пирен^[9] — е добродетел, която идва много късно.“

Те не купували, за да консумират, а да препродават. Не произвеждали вещи, а ги премествали от едно място на друго. С други думи, продавали услуги, били пионери на посредническата дейност, скачени съдове, които за пръв път свързвали две страни, две области,

от които едната — богата, другата — бедна, пренасяйки във втората излишъка на първата.

Лекотата, с която натрупали първите си богатства, ги подтикнала да трупат още. Обикаляйки света, изучили езиците и нравите му; невежи, но умни и дръзки, те били като оня търговец, запътил се за Германия, който на въпроса на един свой приятел, дали знае немски език, отговорил: „Не, но си го представям“.

Коткани от силните, търговците имали двама големи врагове: омразата на „оскубаното“ простолудие и завистта на инквизиторите, които се надявали, че ще могат да ги „оскубят“ на свой ред. Показателен е случаят със Скалия Тифи. Търговец гибелин, емигрирал във Франция, защото бил преследван по политически причини, натрупал там толкова пари, че на стари години го обзело съмнение, че не всичките му работи са чисти. Затова постъпил в манастир, уговорил се с монасите да споменават името му при всяка църковна служба в замяна на едно расо годишно и наредил в деня на смъртта му да се раздаде по един хляб на всички бедняци в града, който бил Безансон. Определил също възнаграждението на певците при опелото с уговорка, че ако гласът на някой от тях е дрезгав, парите ще се дадат на оня, чийто глас е силен и „наистина би стигнал до бога“. Когато настъпил върховният момент, излегнал се гол върху голата земя като свети Франциск Асизки и душата му полетяла към бога. Но полетът и бил отклонен от инквизитора на Тоскана Мино ди Сан Куирико, който обвинил покойника в ерес, задето му казал, че душата не е безсмъртна, че няма разлика между гробището и поле, обрасло с коприва, че бракът е дело на дявола, че не е грях да спиш със сестра си. На всичко отгоре бил обвинен, че вземал и лихва. Всичко това било предостатъчно, за да бъде конфискувано наследството на Скалия, защото еретиците губели правото на собственост, а наследниците им — правото да наследяват.

Омразата на населението във Франция и Фландрия към „ломбардците“, спекулиращи за своя или за чужда сметка като откупчици на налозите, им донесла в чужбина славата на мошеници, кожодери и прякора „ломбардски псета“, който се появява в първата от стотте новели на „Декамерон“, посветена на светотатствената постъпка на месер Чапелето от Прато.

Той бил негодяй, специалист по лъжесвидетелствуване, клевети, убийства, самостоятелни и с чужда помощ, измамник и заклет

комарджия, богохулник и чревоугодник. Изпратен от един едър търговец, Мушато Франчези, да събира заемите му в Бургундия, той се настанил на квартира у двама свои съотечественици флорентинци, където за негово и тяхно нещастие, какъвто си бил стар и съсипан от многото пороци, тежко заболял.

Двамата флорентинци следели с ужас развитието на болестта му. Страхували се, че със своя отвратителен и долен характер Чапелето ще откаже последно причастие и тялото му ще бъде хвърлено на кучетата. Но и дори да приемел да се изповяда, греховете му били тъй много, че никой свещеник нямало да ги опрости. При всички случаи щял да избухне скандал, а и вълнения сред местното население, готово при най-малък повод да се надигне срещу „ломбардските псета“, да оплячкоса нещата им, пък и направо да ги претрепе. За да избави домакините си от затруднение, месер Чапелето измислил последното безобразие в живота си и подражавайки на предсмъртния час на светите хора, направил такава примерна изповед, симулирайки безмерна любов към бога и ближния си, че свещеникът, поразен от такава добродетел, наредил да опеят тържествено тялото му в църква и, накъсо, бил почитан от бургундците като „свети“ Чапелето.

Разбира се, не всички търговци били като Чапелето. Може би скверната му комедия на смъртното ложе да е измислица на новелиста, който имал намерение да осмее лекотата и лекомислието, с които се създавала славата на един светец. Дори трябва да признаем, че мнозина безскрупулни „стопански деятели“, преди да умрат, искрено се разкайвали за греховете си и оставяли на църквата или на бедните част от богатството си. Църквата „Санта Мария дел Фиоре“, чийто градеж бил започнат през ония години, бил финансиран и с парични дарения, правени от лихвари в предсмъртния им час, когато вече виждали, че край леглото им се появяват пламъците на ада.

Част от капитала на банкерите Перуци, който в 1310 г. възлизал на днешни четиристотин хиляди златни долара (с шестдесет грама злато един човек преживявал една година), била вписана на името на „господа бога“, а лихвите от нея отивали за благотворителни дела. В името на господата търговците отваряли сметководните си тефтери, пише Армандо Сапори^[10]. В един регистър за 1336 г. на Банкело и Банко Бенчивини, флорентинци, живущи във Венеция, четем: „В името на господата Исуса Христа и на пресветата му майка Дева Мария, на

блажения свети Йоан Кръстител, на барона свети Никола и на всички светци и светици от райския двор: молим за печалба по море и суша, за спасение на душата и тялото ни, амин“.

Тази молитва замествала застрахователната полица против кражби, пожар и корабокрушение. Рисковете били много големи: пирати в морето, вълци и разбойници по планините, малария в равнините, населени със зверове гори, в които никой не замръквал. В онази екологически девствена и туристически недостъпна Италия липсвали днешните хотели, хората спели в приютите, открити от монасите по главните пътища и алпийските проходи.

За да отиде от Флоренция до Авиньон, на един пътник през 1317 г. му били нужни шестнадесет дни. За девет се отивало от Асти до Париж, за два от Флоренция до Падуа. От Венеция до Брюж се пътувало две седмици по суша или три месеца по море. Пътниците спирали на всеки 40–50 километра, колите били с четири колела, без ресори. Плотът с пейките на пътниците опирал направо на осите. Ресорите щели да бъдат измислени от унгарците през XV в.

Който бързал, използвал кола с две колела, кон или още по-добре — муле, царя на планината. Зиме се пътувало само при крайна нужда, особено през Алпите, където снегът засипвал упътващите колове. Излишно било човек да се уповава на пътната поддръжка, която била в рязък контраст с интересите на местното население. Разбити пътища с дупки по тях означавали повече работа за местните железари, ковачи, майстори на каруци и ханджии. Колкото по-дълго траяла поправката или замяната на повредената част, толкова повече пари трябвало да изхарчат пътниците по време принудителния си престой. И все пак трудностите по транспорта не обезкуражавали тия търговци авантюристи. Голям риск — голяма печалба, това показват следните цифри: през 1308 г. търговската фирма на Перуци разпределила астрономическия дивидент от 40%; през 1324 г. търговците Барди реализирали 22,8% печалба.

Всички пътуващи по търговия, за да минава времето, си разказвали вицове, пикантни случки, истински или измислени галантни приключения.

„В Париж, в една странноприемница, се събрали неколцина големи италиански търговци, дошли там, както обикновено се случва, кой по една, кой по друга работа — четем в деветата новела на ден втори^[11]. Една вечер, след като си похапнали и се поразвеселили, те се разприказвали за разни неща и от дума на дума почнали да говорят за жените си, които оставили вкъщи. По едно време някой се обадил на шега: — Не знам какво прави жена ми, ала знам много добре, че падне ли ми тук момиче и ми хареса, оставям настрана любовта, която изпитвам към моята съпруга, а от тукашната си доставям каквото мога удоволствие.“

Започнал оживен спор за верността на съпругите, защото скитането по жени е половината от удоволствието на мъжете, а другата половина е да говорят за това. По едно време Амброджоло от Пиаченца заявил с брутален цинизъм, че „само онази е честна, която или не била молена никога от никого, или ако тя се е молила, било ѝ е отказано“. Бернабо от Генуа, силно влюбен в жена си, протестирал срещу несправедливото обобщение, като казал, че жена му прави изключение и е готов да се обзаложи за верността ѝ. Пет хиляди флорина срещу хиляда. Амброджоло приел облога и заминал за Генуа, задължавайки се да донесе до три месеца на Бернабо, който оставал в Париж, доказателство за капитулацията на жена му.

[1] Гуелфи — политическа групировка в италианските градове (XII–XV в.) главно на заможни търговци и занаятчии, привърженици на папите и противници на гибелините, които подкрепяли германските императори. — Б.ред. ↑

[2] Свободна община или комуна — средновековни градове в Италия, освободили се от феодална зависимост и самоуправляващи се; сеньорията възниква като форма на управление в Италия през XIV в. чрез съсредоточаване в ръцете на едно лице на цялата власт, упражнявана преди от различните институции на свободната община. Често тази власт става наследствена. — Б.ред. ↑

[3] Корона на кралство Италия, служила за коронясване на кралете от Отон I до Карл V (1530). — Б.ред. ↑

[4] Противници и привърженици на магнатите в групировката на гуелфите. — Б.ред. ↑

[5] Античното име на Сицилия. — Б.пр. ↑

[6] След Сицилианската вечерня (1282) — народен бунт против анжуйците — последвала Войната на вечернята, завършила през 1302 г. — Б.ред. ↑

[7] Флорентински търговец и магистрат (1276–1348), оставил ни забележителната „Хроника“ на своя град. — Б.пр. ↑

[8] Рицарска поема. — Б.пр. ↑

[9] Белгийски историк (1862–1935). — Б.ред. ↑

[10] Италиански историк и икономист. — Б.ред. ↑

[11] Откъсите от „Декамерон“ са взети от превода на Никола Иванов („Народна култура“, С., 1970). — Б.пр. ↑

II. ПОЕТ В БАНКА

Един от ония, които сновели между Италия и Франция, бил някой си Бокачо ди Келино, наречен Бокачино и принадлежащ на семейство, което напуснало Валделса и полската работа, за да опита щастието си в търговията. Бокачино, чийто род някога се наричал Ардовини (или Берталди), живеел във Флоренция в един от най-дейните квартали — „Сан Пиер Маджоре“. Бил един от многото заселници, селяшка кръв, забогатели набързо предприемчиви провинциалисти, които Данте не обичал, защото според поета мърморко били дошли да омърсят старовремските добродетели на коренното население. Бокачино имал с брат си Вани кантора в Париж в околностите на църквата „Сен Жак-ла-Бушри“ и бил записан в „откупната книга“, т.е. в данъчните регистри, въведени от Филип Хубави, крал на Франция, като *Boccassin lombard et son frère*^[1].

В тази книга се говори и за един *Boucachin chez Marie de Sanz*^[2], обложен с шестнадесет солди през 1292 г., а друг някакъв *Zacques Bouquachin de Florence, clerc*^[3], продал на 2 март 1291 г. къща в Сен Жермен-де Пре в Париж. Негови роднини ли са били? Не се знае. Сигурното е, че Бокачино имал трима братя: Франческо, Якопо и Вани^[4], и, както бил обичаят, едно от тези имена дал на първородния си син, който му се родил между юни и юли 1313 г. от един младежки грях. Бокачино не бил женен и Джовани бил плод на гурбетчийска разсеяност между едно пътуване и друго, когато многото приказки за жени пораждат желание човек да иде при тях.

Дълго време биографите вярвали, че обектът на разсеяността била една благородничка парижанка, Жан дьо ла Рош, влюбена от пръв поглед в любовника южняк, и че Джовани се родил именно в Париж, извънбрачен потомък на синя кръв. Най-новите проучвания опровергаха тази романтична хипотеза, заключавайки, че поетът се е родил в Тоскана, в Черталдо или Флоренция. Когато детето дошло на

света няколко седмици преди Хенрих VII да умре, Данте бил на 48 години, Петрарка 9, Джото на 46, Марко Поло на 59. За майка му не знаем нищо, Джовани не я познавал, но познал неприязънта на мащехата си, Маргерита ди Джан Донато деи Мартоли, роднина на Дантевата Беатриче. Бокачино се оженил, когато пренесъл търговията си от Франция в Италия и почувствувал нужда да има дом. Отдавна бил минал тридесетте години — напреднала възраст, ако вземем предвид средната продължителност на живота и навика на хората да се женят млади.

В дома на Бокачино, състоятелен, ако не и богат, не липсвало нищо; с търговията си създал добро положение, увенчано и с признати политически заслуги, когато републиката му поверила важни постове: консул на сдружението на сарафите, после настоятел, сиреч член на министерския съвет в течение на една година. Делови човек, Бокачино желяел синът му да израсне като него, но едва седемгодишен, Джовани почнал да пише стихове. Лоша работа. Бащата погледнал на тези съчинения с уплахата на онзи, който открива по бузите на детето си първите петна на скарлатината. Последната вечер от годината, когато цялото семейство се събирало около огнището, Бокачино извършвал един стар, езически обред, който църквата осъждала, но флорентинците поддържали тихомълком. Изпивали половината от чаша вино, а остатъка хвърляли в жарта, за да бъде годината щастлива. Този обред дълбоко поразил въображението на момчето, жадно за символи и приказки.

Понякога Бокачино разказвал истински случки, на които бил свидетел през дългите си пътувания из Европа. Например за мъченичеството на тамплиерите в Париж. Тамплиерите били религиозно-рицарски орден, учреден в Ерусалим през 1118 г. за защита на божия гроб. В него навлязла сбирщина от „безверници и измамници, крадци и богохулници, убийци, грабители, клеветници и развратници“, жадуващи да спасят душата си чрез битки с неверниците, след като давали — макар и късно — обет за бедност, послушание и целомъдрие.

Не се миели почти никога, спели облечени. По време на церемонията на посвещението великият магистър заповядвал на бъдещия тамплиер: „Ти никога не ще можеш да правиш онова, което искаш; ако искаш да останеш от тази страна на морето, ще бъдеш

изпратен на отсрещната; ако искаш да спиш, трябва да останеш буден, а ако искаш да стоиш буден, ще ти бъде заповядано да си легнеш“. На знамената им било написано на латински: „Не нам, господи, не нам слава, а на твоето име“. В течение на следващите два века светският дух взел връх над божествения, тамплиерите все по-малко се замисляли за славата божия и все повече за кесията. Те се договаряли с иноверците и от дарения и лихварство (нищо, че било забранено!) натрупали огромни богатства и имали годишен приход петдесет милиарда сегашни италиански лири.

Станали повече богаташи, отколкото светци, те подразнили апетита на крал Филип Хубави, който, за да конфискува огромното им богатство, ги обявил със съгласието на папа Климент V за еретици. Както вече видяхме, еретиците загубвали правото си на собственост. След като ги арестували с уловка, докато слаб огън ближел стъпалата на краката им, бил им обещаван животът, ако се признаят за виновни. За да избягнат мъченията, повечето от тях признали чудовищните обвинения на палачите, че са храчили срещу разпятието, че боготворили демона Бафомет (= на Мохамед), че са хомосексуалисти и прочие. Петдесет и трима от тях били изгорени на площада през май 1310 г. Четири години по-късно дошъл редът на великия магистър Жак дьо Моле, който се отказал от признанието си, изтръгнато с мъчения, и бил изгорен на клада пред „Нотр Дам“. Преди пламъците да го обгърнат, той призовал крал Филип и папа Климент да се явят пред божия съд. Двамата умрели през същата година и хората си помислили, че еретикът надали е бил толкова виновен.

Разказите за подобни случки карали малкия Джовани да сънува с отворени очи. Детски фантазии, неща, които минават и заминават, заблуждавал се бащата. Той бил съдружник на охолните банкери Барди, техни съседы, и се надявал Джовани да стане като тях или поне един от техните хора. На дванадесет години, като завършил основното училище, баща му го поверил на един търговец, който да го изучи на основните похвати на занаята. При неговото положение нямало да бъде трудно да го настани при могъщите си приятели и съдружници след успешно изкарания чираклък.

Назначението в банка откривало добри перспективи — този „трудов договор“ давал възможност за добра кариера. На най-ниското стъпало се намирали чираците, които назначавали нередовно, когато

имало да се предава стока. После идвала категорията на „учениците“, които след кратък стаж придобивали квалификацията на „управители“. Те от своя страна се подразделяли на три групи:

1) „Управители писари“, т.е. сметководители, и „управители ключари“, т.е. касиери. Едно стъпало по-нагоре били главните сметководители, наречени „секретари“.

2) „Нотариуси“, завеждащи правните въпроси на предприятието.

3) Същински „управители“, т.е. ръководителите.

Чираците не получавали редовна заплата, понякога им се плащало в натура, но не такъв бил случаят с Джовани, който трябвало да изкара един неплатен стаж като „ученик“ и след повишаването му в „управител“ да получава заплата между четиридесет и седемдесет лири годишно. Голяма заплата, като се има предвид, че в ония времена човек с тридесет-четиридесет лири си плащал храната, квартирата и облеклото за цяла година. Успелите да направят кариера достигали до сто флорина (един флорин струвал три лири, лирата се разделяла на двадесет солди, а солдът на дванадесет денари). Все пак липсвали съответните профсъюзни гаранции: във Флорентинската република, крепяща се на работата на работодателите, законът защитавал само господарите. В случай на болест заплата се намалявала, а ако болният се залежавал по-дълго, го уволнявали. Нямаło взаимоспомагателни каси. „Управителите“ били длъжни, ако получат подарък, да го предадат на предприятието, да спазват добро морално поведение, да избягват хазартните игри (освен играта на шах), да не поддържат любовници.

Колкото до финансовата мощ на своите бъдещи господари, Бокачо можел да бъде съвсем спокоен, защото една служба при Барди се оценявала повече, отколкото един правителствен пост, нали именно Барди отпуснал заеми на правителството. Всичко освен личната неприязън на Джовани към подобна дейност позволявало да се предвиди, че младежът ще стане отличен търговец банкер. Икономическото положение и политическата кариера на баща му щели да му открият пътя. През 1326 г. Бокачино бил един от тримата съветници в Управата на търговията, пост, който следващата година му бил предложен отново от новия синьор на града дук Карло ди Калабрия, син на неаполитанския крал Роберто. Бокачино поддържал добри делови връзки с неаполитанския двор и доверието, оказано му

от Карло, вероятно било компенсация за предишни услуги на предприемчивия съдружник на Барди към династията на анжуйците.

Нека видим сега причините, поради които Карло ди Калабрия обсебил управлението на Флоренция.

През XIV в. френското влияние в Италия било особено силно. В Неапол монархията била от френски произход. В Средна Италия тронът на папската държава, която се разпореждала със съдбата на Италия, стоял празен, защото наместникът на свети Петър се преместил в Авиньон, където се изреждат седем папи, все французи. Флоренция, заплашена от чести тоталитарни залитания, периодично призовавала от чужбина някой спасител на отечеството: принц и, разбира се, французин. През 1301 г. повикала Шарл Дьо Валоа. Идването му на власт означавало победа на черните и прогонването на белите, в това число и на Данте. През 1326 г. тя повикала дука на Калабрия; през 1342 г. — това ще видим по-късно — Гуалтиери де Бриен.

Дук Карло влязъл във Флоренция на 13 юли 1326 г. със задачата да освободи града от надвисналата заплаха, предизвикана от Кастручо Кастракани, синьор на Лука и върл гибелин, белязан с две отлъчвания от църквата. Към набезите на Кастручо се прибавила и чумата. Правителството, за да не обезкуражи населението, забранило да се съобщават смъртните случаи. Тъй като двойната опасност възбудила недоволства и безредие, Съветът на стоте^[5] сметнал, самоизмамвайки се, че е намерил изход, като избере Карло за десет години „синьор регент, защитник и закрилник“ на града. Шестдесет и седем гласа били „за“, двадесет и осем — „против“. Както отбелязали някои с огорчение, идеята, че един принц или крал е висше същество, може да надделее и в една република.

Карло взел в свои ръце назначението на висшите служители, отменил конституционните гаранции и свободните избори. За да събере войска, поискал много пари, които гуелфските банки не посмели да му откажат, защото се касаело за съдбата на държавата, застрашена от Кастручо и войнствените му последователи гибелини. Триъгълникът Флоренция — Неапол — Авиньон образувал една военнополитическа система, която гарантирала стабилитет и развитие на търговията и банкерството. Флоренция давала парите, Неапол — войниците, а папата — светата благословия.

След възбудата от театралното влизане в града на дука, на което присъствувало и момчето Бокачо (1500 мулета, натоварени с багажа на дука, 1910 рицари, от които 317 благородници, неаполитанци, провансалци, каталонци, фламандци и англичани, пристегнати с бляскави ризници), флорентинците разбрали каква грешка са допуснали. Заел законно властта, дукът побързал да погребее трупа на демокрацията, самоубила се с мнозинството от гласовете на Съвета на стоте. Погребал го и пил за него: първият правителствен акт на дука бил да закупи 500 бъчви вино от Кампания и 100 от Гърция.

Кастручо плячкосвал областта, а Карло — хазната, живеейки като принц веселяк на курорт. Настанил се с шестнадесетгодишната си жена Мария дьо Валоа в Барджело^[6], наречен оттогава „Палацо Дукале“. Петдесет и осем души прислужвали на дукесата, сто шестдесет и един — на дука, плюс петдесет и девет телохранители, четирима музиканти, четири шута, двама лекари и един хирург. Любопитство събудила играта на тенис, за пръв път внесена от неговите френски рицари и наричана по онова време „тенес“. Играели в затворени места, обикновено вечер, с топки от козя кожа, напълнени с пух. Безгрижният дук спортист се обличал скъпо и изискано. За една негова мантия били употребени 1034 кожи от катерици. Правел разкошни подаръци на приятелите си, още повече че не бил той този, който плаща. Не се грижел толкова да брани Флоренция от външните ѝ врагове (участието му в битки дало слаби резултати), колкото да се защитава от вътрешните си неприятели. Преследвал настървено опозиционерите: един, който разкритикувал поредното искане на пари от страна на дука пиявица, бил осъден на смърт и понеже успял да побегне навреме, имотите му били опустошени.

Имал дори астролог в двора си, Франческо ди Симоне Стабили, наречен Чеко д'Асколи^[7], прокуден от Болонския университет заради теориите му, които инквизиторът Акурсио Бонфантини не одобрявал. Чеко казвал, че звездите предопределят човешката съдба; че можем да съдим за характера на някого от физическия му вид, от начина му на говорене и вървежа, от цвета на косите и очите. Но бедният Чеко пострадал не толкова от инквизитора, колкото от завистта на колегите си. Наистина човек можел да се отскубне от обвинението за ерес посредством прочувствена самокритика, но от завистта не можел, особено когато завистникът бил Дино дел Гарбо — най-известният

флорентински лекар, преподавател в университетите на Сиена, Болоня и Падуа, който, за да си отмъсти за това, че Чеко му отнел мястото на придворен лекар, ускорил провала му. Трети враг на Чеко била безкрайната му суета, непоклатимата убеденост, че звездите, в които наистина вярвал, ще го спасят. Религиозният дук Карло, син на още порелигиозния крал Роберто, не посмял да се опълчи на инквизитора. На 16 септември 1327 г. нещастният Чеко бил изгорен жив заедно с всичките му книги; той бил първият италиански мъченик в името на хороскопа. Бе прочел по звездите съдбата на всички освен своята. Дино дел Гарбо нямал време да заеме мястото му, защото две седмици по-късно умрял. Безспорно еретикът е имал приятел светец в рая и той му помогнал да си отмъсти.

Три месеца по-късно, без да е удържал никакви военни победи, Карло бил повикан в Неапол от баща си, разтревожен от напредването на император Людовик Баварски. Флорентинската хазна си отдъхнала. В деня на свети Стефан дукът дал голямо прощално празненство и след като за последен път обрал държавните каси, заминал на юг. Никой не се опитал да го задържи. За една година „спасителят на отечеството“ прахосал деветстотин хиляди златни флорина. Синьорията нямала пари да плати дори заплатите на чиновниците.

По същото време и юношата Бокачо се преместил в Неапол, където баща му поел управлението на местния филиал на Барди. Оставил мащехата си във Флоренция — и тя, и той доволни, че се разделят, — минал през Сиена и след две седмици пристигнал в града, който щял да окаже решително влияние върху интелектуалното му формиране и съдбата му на човек на изкуството.

В Неапол Бокачино печелел 145 лири годишно и между различните му задължения било и това да купува жито от Пулия и да го пренася в Пескара. Междувременно Джовани правел усилия да изучи търговския занаят, който обичал по-малко и от мащехата си. Стоял на писалището в кантората на улица „Руга Камбиорум“, приемал клиентите, теглел златните и сребърните монети, водел кореспонденцията, подготвял „ревизията на дяловете“, последвана от „приключването на дяловете“, т.е. окончателния баланс. С други думи, бил счетоводител.

В Неапол, град колония на бурно развиващия се тоскански капитализъм, бащата на Бокачо достигнал завидно положение: крал

Роберто го назначил *consiliarius cambellanus mercator familiaris et fidelis postier*^[8], един вид кралски доставчик. Това му давало свободен достъп до двора, ползуване на квартира в кралските замъци и различни други привилегии. Свързана с гуелфския съюз, Флоренция заемала пари на неаполитанския двор, хронически задлъжнял, а в замяна последният разрешавал на търговците и bankerите да изнасят жито от юг въпреки глада и да събират данъците. Заемите, получавани от Флоренция, служели дори за подновяване на тоалетите.

Корупцията се ширела. От тридесетте хиляди жители на Неапол малцина били, които не се стремели към обществени длъжности, така че кралят, за да възпре наплива на кандидати, издал през 1339 г. декрет, с който обявявал, че „държавните служби следва да се предлагат на ония, които не са подали молба за тях“, а на молителите да се налагат високи глоби. Безплодни приказки.

И други забрани останали мъртва буква: тази от 1335 г. против „битниците“, т.е. против онези, които „с несресани, чорлави коси и бради, скриващи лицата им, по-скоро ужасни, отколкото достойни за гледане, с престорено лицемерие рушат всичко дадено на небето и земята от бога на хората“; така също и забраната, окачена на катедралата, срещу облеклата, които очертавали задниците. Ширели се и подкупите. Венецианският консул Джовани Марино Дзордзи писал до Сияйната република^[9], оплаквайки се, че дадена сделка щяла да се разреши по-успешно, ако можел да пусне нещо в джоба на епископа на Капуа и на трима кралски прокурори.

Кралството било разделено на области, начело на всяка от които стоял по един магистрат, но централната власт била слаба. Колкото повече остарявал, толкова повече крал Роберто се отдавал на религията. Облечен като францисканец, обикалял на кон църквите, за да изкупи греховете си от младини, плод на които били пръснатите из цялото кралство негови незаконни деца, давал милостиня на бедните и обширни концесии и привилегии на църковните сдружения, ощетявайки държавната хазна. В това официално най-католическо кралство, по-богато на църкви, отколкото на кораби, общественият ред бил само благородно намерение, а мизерията и социалната несправедливост принуждавали селяните да не плащат църковния десятък, та дори и да пребият някое свещениче. В Асколи, Пулия, банда въоръжени селяни влезли в църква, докато епископът служел,

стъпкали с крака нафората и заклали епископа пред очите на ужасените богомолци. Понякога селяните нападали и някой манастир, преследвайки монасите с кирки в ръка. Имало дори случаи и някой духовник да стане като тях — да избяга, за да се отдаде на разбойничество, предизвиквайки кралските закони и техните безпомощни пазители, под доволния поглед на местните феодали, „заклучени да се молят в наследствените си замъци“. Наистина всяко безредие, което отслабвало централната власт, засилвало тази на бароните.

Роберто нямал силата да се намеси, а бароните го шантажирали, измъквайки му все нови концесии и привилегии. Опитът — неговият и на предшествениците му — да се поощри стопанската дейност се провалил вследствие леността на бароните. За разлика от тосканските благородници, кръвно свързани със земята, тия от Юга презирали земеделието. Венецианците, ломбардците и флорентинците, които се спускали на юг като грабливи птици, оставали учудени от нрава на тия мързеливи, бърбиви и непредприемчиви джентълмени. Карло II и Роберто се опитали безрезултатно да внедрят обработването на вълната. „В Неапол и на други места — пише Бенедето Кроче — има улици и църкви, които още пазят имената на тези търговци другоселци, но не вярвам, че в Италия или в чужбина човек може да се натъкне на някакво «сдружение» или «улица» на неаполитанците.“

Докато общините от Северна Италия се противопоставили на империята^[10], откривайки широко пътя на новите сили на трудолюбивата, макар и размирна градска демокрация, на юг бароните оказвали съпротива на краля, за да заменят ефективността на един централен организъм стара мечта на Фридрих II — с деспотизма, насилието, анархията, гражданското нехайство. С други думи, всесиλιето на феодалната класа попречило на образуването на онази среднобуржоазна класа, която в Тоскана и долината на По поела ръководството на живота в общините, разкривайки неочаквани перспективи за развитие.

Ако другаде в Италия общините сринали устоите на стария свят на лангобардите^[11] и франките, в южната част на страната останали само *flatus vocis*^[12] „с техните междуособици, тясно свързани с интересите на местното благородничество — отбелязва Ромоло Каджезе^[13], — с партии, сведени до продажни използвачи, с възторзи,

подклаждани от суеверия, без значителни и неотложни колективни нужди, без тържествени и бурни събрания“.

Както видяхме, най-непокорните поданици на кралството били бароните, които подкрепяли краля докато им изнасяло, но били готови веднага да му обърнат гръб, дори да въстанат, ако им изнасяло повече да преминат — или да се престорят, че преминават — на страната на кой и да е претендент за трона. Така се стигнало до следния парадокс: докато на север феодалният строй губел сила, на юг се засилвал. Поне да било засилване на „истинския“ феодализъм, да било връщане към корените на неговото възникване, които са и негово историческо основание — принципите на верността, на войнската чест, на йерархическото подчинение на обществото, възприето като една голяма пирамида, с неравни задължения и права, но ясно определени за всички. Тук обаче се засилвало извращението на феодалния строй. Някога феодалът трябвало да отговаря ако не пред поданика, поне пред монарха и пред господата. Сега отговарял само на капризите си.

Макиавели заклеймил тези високопоставени и всесилни паразити като „врагове на всяка цивилизация“, истинските виновници за липсата на всякакъв обществен и политически живот, така че онзи, който пожелал да внесе истински държавен ред в тия земи първата му работа била „да ги избие всичките“.

Бокачо — поет на работа в банка — не видял нищо от всичките тези неща или и да ги е виждал, те не го интересували. Съвсем други неща погълнали вниманието му: атмосферата, чувственият пейзаж, сладкият живот в двора, жените, рицарите и любовта, „театрите, отекващи от песни и звуци и изпълващи с веселие любовниците; въоръжените младежи на състезание, яхнали буйни жребци, в ръце със звънящо оръжие, майсторски управляващи запенените си коне“.

Харесали му морето, уличките с лоша слава, вятърът от Изтока, който докарвал платноходите, пълни с подправки и чудни разкази. Можем да си представим младия Бокачо, без да има нужда да романизуваме, как се разхожда из пазарите, наднича в таверните и дюкяните, заслушва се в пикантни истории, солени шеги, съседски клюки и истории за измамения съпруг, разказвани от простолюдието. Това бил материалът, предложен от Неапол — града на краля и на хитреците — на жадното въображение на бъдещия разказвач, който ще

го преработи в своя „Декамерон“. Какво ли не чувал и не научавал из тези улички, кръчми и обществени бани...

От много време Катела, най-бляскавата неаполитанска красавица, образцово вярната съпруга на Филипело Сигинолфо (ден трети, новела шеста), безмилостно отблъсквала предложенията на лудо влюбения в нея Ричардо Минутоло. Но узнавайки, че Катела била не само влюбена, но и ревнива към мъжа си, Ричардо решил да я подчини на желанията си, като ѝ подхвърли зрънцето на съмнението. Хитро я излъгал, че Филипело не заслужава любовта ѝ, защото ѝ изневерява най-вулгарно като много други. А ако искала доказателство, достатъчно било на следващия ден в еди-кой си час иде в една баня, собственост на известна сводница; там щяла да открие мъжа си в очакване на своята любовница, която на всичкото отгоре била неговата жена, на Ричардо.

Клеветата била психологически добре скроена и убедителна: Ричардо се представил в ролята на измамения съпруг, който от солидарност, свързваща пострадащите, тича да предупреди жената, на която се готвят да изневерят. Катела се хваща на въдицата. В уречения час с черен воал на лицето, за да мине за любовницата, тя се качила в една тъмна стая и легнала до един мъж, когото смятала за своя вероломен съпруг. Накрая, след като си изляла гнева отгоре му и му наприказвала какво ли не, открила, макар твърде късно, че мъжът до нея не бил Филипело Сигинолфо, а силно влюбеният в нея хитрец Ричардо Минутоло.

[1] Ломбардецът Бокасен и брат му (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Букашен, живущ у Мария дьо Санц. — Б.пр. ↑

[3] Жак Букашен от Флоренция, чиновник. — Б.пр. ↑

[4] Умалително на Джовани. — Б.пр. ↑

[5] Законодателен орган. — Б.ред. ↑

[6] Средновековна Дирекция на полицията. — Б.ред. ↑

[7] Поет, лекар, астролог (1269–1327). — Б.пр. ↑

[8] Верен наш семеен търговски шамбелан съветник (лат.). — Б.пр. ↑

[9] Венеция. — Б.пр. ↑

[10] Свещената Римска империя. — Б.пр. ↑

[11] Германско племе. 568 г. завладяват Северна Италия и създават свое кралство, което франките — група западногермански племена, основали Франкската държава — унищожават през 774 г. — Б.ред. ↑

[12] Слабо гласче (лат.), т.е. не им се чувал гласът. — Б.пр. ↑

[13] Ромоло Каджезе, Роберто Анжуйски и неговото време, Флоренция, 1922. — Б.пр. ↑

III.

БИТНИЦИ С ЧАНТИЧКИ

Голяма част от новелите на „Декамерон“ се развиват и приключват в леглото при най-голяма икономия на бельо. През средните векове хората спели голи. Не познавали нощницата и пижамата. Миниатюри, картини, литературни текстове, сред които и „Декамерон“, ни представят мъже и жени, които си лягали, както майка ги е родила. Единствената закрила, и то в къщите на богатите, били завесите на алкова, които, изолирайки леглото от останалата част на огромната стая, позволявали на спящите да се стоплят от дъха си. Гол бил агонизиращият, който приемал последно причастие от свещеника, гола била и родилката, която чакала съседките да ѝ бабуват. Само в северните области, когато нощта била много студена, навличали кожух.

През деня облеклото било това, което посочвало съсловието и професията: графът, лекарят, нотариусът се отличавали от пръв поглед. Средните векове подчертавали социалните различия и чрез гардероба, стигайки в жестокия си емпиризм дотам, че да наложат специална качулка на длъжниците, на фалиралите, на плешивите, но в леглото всички били равни, всички еднакво голи.

Ризата, която, изглежда, била от арабски произход, се носела само през деня и на всичко отгоре била много скъпа. Богатите я сменяли един път в седмицата, в неделя; бедните — един път в месеца; изразът „една за гърба, другата за гроба“ подчертава колко скъпи са били ризите. На монахините давали три ризи годишно. Трябвало да настъпи блясъкът на Ренесанса, за да срещнем гардероб като този на Бианка Мария Сфорца, снабден със стотина ризи, от които осем от коприна и злато, или на Лукреция Борджия, която разполагала с две хиляди и седем ризи.

Неугледни през нощта, съвременниците на Бокачо били много грижливи към тоалета си през деня. Над ризата слагали платнен елек — къс, пристегнат, позлатен, или куртка, към която се закрепвали

„дрехите за краката“, т.е. панталоните или чорапите. Те имали за стъпалата гъонена подметка, а около слабините били така силно и очебийно впити, че църквата често протестирала срещу тази нескромна мода.

Поради липса на джобове елегантните младежи носели чантичка, окачена на колана. Върху елека слагали наметало или пелерина с отвор отстрани и отпред, с дълги ръкави и често със скъпа кожа по ръбовете. Широка качулка пазела главата и шапката, но все пак била недостатъчна да обхване бухналите прически и бради на контетата, които приличали на битници. Дори духовниците, увлечени от модата, си пускали коси до раменете, които по-късно трябвало да отрежат по заповед на папа Климент IV, защото скривали тонзурата^[1] им.

Най-разпространената обувка бил един вид пантоф с четиридесет сантиметра връх, използван от един анжуйски граф, за да прикрие деформираните си крака. Тази обувка бързо била възприета от благородниците и буржоата, които, за да бъдат по модата, не се поколебали да деформират и своите крака. Ръкавиците не били в честа употреба. Използвали ги само епископите, лекарите и ловците, излизащи на лов със соколи. Лекарите носели яркочервени ръкавици, рицарите — зелени. От всички части на облеклото те били най-личният и „човешки“ залог, символичен и юридически, за авторитета и желанието на оня, който ги носил. Посланиците ги носели заедно с бастуна като акредитивни писма; дуелиращите се — като знак за предизвикателство; ония, които подписвали договори — като гаранция за договорното изпълнение.

С преминаването от общини към синьории XIV в. бележи скъсване с монотонната, почти монашеска мода, която Данте оплаква, и тържеството на по-свободни по замисъл дрехи с подчертан военен, дворецов или ориенталски стил. Тъканите били скъпи и във весели тонове. С изчезването на грубите вълнени платове и дрехи от коноп и лен мъжете се състезавали с жените (освен когато изисквали от властите да издадат закони против разкоша) в украсата на облеклото с фигурки на цветчета и животни, както и в употребата на двуцветни дрехи панталоните и качулката в един цвят лявата и в друг от дясната страна.

Поради високата стойност на занаятчийската манифактура цените достигали главозамайващи цифри. През 1339 г. Джовани Тано Барончели платил за пет метра плат шест лири, единадесет солди и три денера — сума, за която човек можел да купи един вол. Чуждите платове идвали от Париж, Лил, Фландрия. Кипър изпращал камилска вълна, Армения — кадифета. Най-процъфтяващи центрове на национално производство били Флоренция, Бреша, Павия, Кремона и Верона. Поради високата цена на дрехите венецианските благородници не се срамували да завещават употребяваните си дрехи, нито наследниците им — да ги използват. „Оставям най-хубавото си кожено наметало на Сан Марко — писал, преди да умре, дожът Раниери Дзено, — за да се направи от него филон за първосвещеника на църквата.“

И интимното бельо, което било не по-малко рядко от кожените наметала, фигурирало в завещанията наред с бижутата и недвижимите имоти. В завещанието на един Барбариго, от род известен и богат, имало дарени две ризи. Още по-редки били долните гащи. Използувани понякога от древните римляни, задължителни на театралната сцена, те изчезнали през тъмните векове на средновековието, за да се появят и разцъфнат отново през XVI в.

Това предугадил през XIV в. един свещеник, който завещаал своите на племенника си.

Ако през средните векове хората не използвали долните гащи, те в замяна на това се парфюмирали, включително монасите. Бокачо говори за техните килии, „пълни с бурканчета с помади и мехлеми, кутии с хапчета, шишета и шишенца с ароматни води и масла, бъклици с различни и редки вина, дотам, че килиите не приличали на помещения за монаси, а на дюкяни за помади и масла“ (ден седми, новела трета).

Моралистите надигали глас против крайностите на модата и изтънчеността на нравите. Към края на XIV в. свети Антонино, архиепископ на Флоренция, включил между греховете за изповядване и вината на шивача, който измисля нови суети (*facit novas inventiones vanitatum*). В Милано един доминиканец осъждал младежите, които се обличали по „испанската мода“; т.е. пристегнати в кръста. Един хронист от Пиаченца изказва съжаление за това, че съгражданите му си подрязвали косите „по френски“ и носели скандално къси дрехи. Да

не говорим за жените, чиито фризури приличали на кафези от златни нишки и копринени панделки, а кръста си пристягали със сребърни колани. Ръкавите на робите им били толкова широки, че докосвали земята подобно на ръкавите на кимоно.

Дързостта на женската мода била такава, че новелистът Франко Сакети възкликнал: „Те трябва да си свалят само гащите, за да останат съвсем голи“. В началото на XIV в. флорентинските проповедници осъдили от амвона жените, които ходели с открит бюст, а през 1333, годината на страшното наводнение на река Арно, прието като наказание на небето заради ширещата се неморалност, освен гърдите те показвали и мишниците си. Капризите на модата — демократически тиранин, защото имал общото съгласие — повдигали венецианките на токове, високи двадесет-тридесет сантиметра. Властите се видели принудени да ги забранят, защото бременните жени падали и абортирали.

Флорентинската Синьория определила максимален размер на шлейфа на полите на метър и двадесет, а на шивачите забранила да шият дрехи с дълбоки цепки, но флорентинките заобиколили забраната, като си поръчвали готово облекло от чужбина. Общината на Болоня, като видяла, че забраните на лукса и бижутата са безполезни, задължила жените да показват дрехите си на специална комисия, съставена от двама монаси, които проверявали благоприличието и скромността им (допускали един сребърен колан, но без скъпоценни камъни по него и не повече от три пръстена на един пръст), след което издавали писмено разрешение с печат.

Ако венецианските младежи си оставяли дълги косите, както гневно отбелязва един монах *capillaturas nimis longas, ut faciunt mulieres*, коси твърде дълги, както правят жените, флорентинките — точно обратно — режели косите си „а ла гарсон“, мода, която, противно на онова, което се смята отбелязва Давидсон^[2], — датира отпреди шестстотин години. Фактът, че и проститутките по стара традиция се движели с коси, не плашел благочестивите жени от буржоазията, които, напротив, намирали в двусмислената си прическа още един повод за прелъстяване.

На мода била русият тип жена, с удължени линии, висока, по модела на идеализирания женски образ от трубадурите и „сладкия нов стил“^[3]. Кожата трябвало да бъде млечнобяла. За изрусяване на косите

жените дълго стояли на слънце, закривайки лицето си с кърпа, за да не почернее, което се считало за просташко и неестетично. Която имала ниско чело, го удължавала, като премахвала ивица от косата си с вар, загрята на огън. Вместо термометър в тиганчето поставяли птиче перо: ако се разпаднело, значело, че вартата е добре загрята. Някои прекарвали нощта на терасата, на лунна светлина, защото вярвали, че лунните лъчи изрусят косата. Събота постели в чест на Мадоната и мажели косите си с помада от сяр — силно обезцветяващо и дезинфектиращо средство („събота жените имали навик — уверява ни Бокачо — да мият главите си и премахват всякаква прах и мръсотия, насъбрала се по време на работа през изминалата седмица“). За да поддържат красива кожата си, налагали я с отвара от рози и фасул — един от многото буламачи на разположение за всекидневния „макиаж“.

Стаите на жените също приличали на лаборатории на алхимици, отрупани със саханчета, бурканчета, шишенца с есенции, помади. Сутрин, едва-що надигнали се от леглото, бързали да си сложат червило, без което жената на Чеко Анджелиери^[4], току-що събудила се, била най-грозното и отблъскващо създание на света. Наистина „проклетият поет“, както го наричали, казва:

*Жена ми сутринта, преди да се намаже
с червило и с помади разни, е такава,
че и най-грозен лик щом с нея се сравнява,
ще ви изглежда хубав и прекрасен даже^[5].*

После размазва по бузите си някаква помада от белило, стипца и гипс и ето го козметичното чудо:

*че като алабастър кожата ѝ става:
ако ли някой мъж внезапно я съзре,
във образа ѝ би се влюбил той тогава.*

Ако жената прекалявала с мехлемите, освен своето тя оплесквала лицето на твърде нетърпеливия си или разсеян любим. Това осъжда с

раздразнение и самият Бокачо: „Като се маже и рисува с тия помади, често от недоглеждане, когато я целувам, устните ми се слепват“ (из „Корбачо“).

[1] Обръснат кръг на темето у католическите монаси. — Б.пр. ↑

[2] Роберт Давидсон, История на Флоренция, т. IV–VII, Флоренция, 1960. ↑

[3] Италианско литературно направление, утвърдило се през XIII и XIV в. в Тоскана. Поетите, принадлежащи към него, между които и Данте, възвеличили любовта като източник на духовно извисяване и добродетели. — Б.пр. ↑

[4] Поет от Сиена (1260–1312), автор на сатирични и шеговити сонети. — Б.пр. ↑

[5] Стиховете в книгата преведе Пенчо Симов. ↑

IV.

ИЗВЪНБРАЧНИЯТ В ДВОРЕЦА

Не знаем дали Бокачо се е родил във Флоренция или в Черталдо, но със сигурност знаем, че като творец се е родил в Неапол. Тук започнал да обича, да пише, да обира плодовете на младостта с ентусиазма на катерача, устремен към обществено признание. Неапол бил „весел, спокоен град на изобилието, управляван от един-единствен крал“ — за предпочитане пред размирната Флоренция с „горделиви, богати, завистливи и стиснати жители“. Пороците, галантността и изтънчеността на неаполитанско-анжуйската аристокрация намерили верен последовател във въодушевления флорентински младеж, който бил висок на ръст, добре сложен, с жив поглед, чувствено извити устни между закръгления нос и трапчинката на брадичката. А като си помисли човек, че баща му го повикал в Неапол, за да го откъсне от приятелите му, с които безделничел край Арно! В Неапол, пълен с жадуващи за любов жени, Джовани, който можел да издържа на всичко освен на изкушенията, станал дон Жуан. Като лакмусова хартийка любовта разкрила колко сериозно било ранното му поетическо признание.

„Природата е пожелала един да се роди дърводелец — пише той в своята «Генеалогия», — друг моряк, трети търговец, свещеник, законодател, министър, поет, философ. Наистина, ако предположим, че всички искат да учат богословие и никой не иска да бъде земеделец, какво бихме яли? Ако липсват зидарят и дърводелецът, как ще се предпазим от дъжда, вятъра, студа и горещината? Аз например *ex utero matris*^[1] имах склонност към поетическите съзерцания и съм се родил с предопределението на поет. Още от детски години баща ми положи всички усилия да стана търговец и преди още да

стана юноша, ме повери на един голям търговец като ученик, при който цели шест години не върших друго, освен да пиляя времето си. Баща ми ме накара също да изуча каноническо право при един прочут преподавател, при когото загубих още толкова време. Душата ми ненавиждаше тези неща и за нищо не послужиха уроците на учителите, авторитетът на баща ми, молбите и упреците на приятелите ми... Спомням си, че още нямах седем години, не бях чел още приказки, нито чул учителско слово, едва познавах азбуката и ето че с цялата си вътрешна природа почувствувах желание да измислям, да фантазирам... Преди още да науча нещо за стъпките на едно стихотворение, бях призван поет. И не се съмнявам, че наистина щях да стана добър поет, ако баща ми го беше позволил тогава, когато възрастта ми бе най-пригодна за тези занимания; а вместо това първо той ме насили да се посветя на един доходен занаят, после на едно доходно учение, но в резултат на това сега не съм нито търговец, нито канонист, а пропуснах и случая да стана голям поет.“

Писани в зрели години, тези думи потвърждават едно качество на Джовани, за което ще имаме случай да поговорим по-нататък: необичайната му скромност. Той никога не си въобразявал, че е един от „великите“ майстори на литературата, никога не осъзнал таланта си или ако го осъзнал, криел е това в себе си като нещо, за което не е хубаво да се шуми. Пред Данте и Петрарка, негови кумири и учители, той се чувствувал червей. Съмнявал се, че е поет, но обичал поезията, защото само тя дава трайна слава.

Но търговията не носела ли известност? Не, в най-добрия случай носела пари. Каква смелост следователно имали търговците, на първо място баща му, да твърдят, че поезията не е доходоносна — тя, която обещава на своите последователи да пребъдат с векове. Рядко един богаташ се помни от потомците и ако това стане, то споменът за покойника невинаги е най-ласкателният. След толкова векове говорим „с голямо неодобрение“ за цар Мидас, за „безчестието“ на Ксеркс, за „вечния позор“ на Марк Крас. На колко от живелите преди сто години

богати флорентинци днес Флоренция помни имената? А след толкова века името на бедняка Омир още се помни. „Занаятите, търговията, познанието на гражданското и църковното право пълнят джоба или касата с пари — продължава Джовани в своята антиплутократическа филипика, но използвани само за печалба, те не могат да продължат нито с ден повече живота на печелившия.“

Свещени думи. Богатствата не носят щастие, особено чуждите. Изгряваща звезда на пленително-пикантната литература, Джовани бил търсен и ухажван в неаполитанския двор, особено от жените. Блестящ събеседник, той „изпробвал“ новелите, които един ден щял да напише, разказвайки ги на отбрана публика. Но в кралския двор всички били благородници, богати, носители на титли, само той работел в банка — като банков чиновник, не като банкер, — син на търговец-плебей от Черталдо, село известно само с хубавия си кромид лук. Сред тази златна младеж той си оставал все пак без благородническа титла и на всичко отгоре — незаконороден.

Не че да си незаконороден било безчестие, нищо подобно, особено за незаконородените със синя кръв, та дори и за тези с наполовина синя кръв. В някои случаи немското право давало на незаконородените феодални права и достъп до синьорията и колкото и да е странно, лангобардите били тези, които смекчили тежкото положение на незаконородените в Италия, като им признали правото на отмъщение и наследяване. Манфред, незаконороден син на Фридрих II, получил кралска титла; а сред италианските градове Флоренция била една от първите, които отхвърлили предразсъдъка за „децата на любовта“ (опасна дефиниция, сякаш при „децата от брака“ любовта не играе никаква роля).

Незаконородените били приемани във феодалните семейства и фигурирали в родословното дърво. Маркизите Маласпина дори били създали име за клона от незаконородените в рода: Федеспина. При средновековната жизненост незаконородените били символ на неудържимата сила на растеж на рода. Гуидо да Полента, баща на Франческа да Римини, кръстил един от синовете си с явна непринуденост Бастардино^[2]. Вилхелм Завоевателя не трепвал, когато го наричали Вилхелм Незаконородения. Ако единият от родителите произхождал от благородническо семейство, положението на незаконородения криело дори нещо приятно дразнещо — то доказвало,

че макар от долно потекло, другият родител е успял да се вмъкне в прочуто легло. По-различно било положението на обикновения незаконороден в едно обикновено семейство. От биологична гледна точка, имаме предвид, че Бокачо, Еразъм, Леонардо, Мандзони, Джек Лондон и други видни личности били „деца на любовта“, радостно е, че, любовта осигурява толкова висококачествени произведения, но от психологическа гледна точка не можем да скрием положението на нискостоящ, социалното неудобство на онзи, който подобно на Джовани Бокачо искал да пробие в неаполитанския елит, винаги със страха, че някой неочаквано може да го попита: „Кажете, кои са вашите деди?“, въпрос, зададен на Данте от Фарината дели Уберти^[3]. Тогава нашият герой поискал от поезията титлите, отказани му от кръвта, и съчинил една приключенска история, включена във „Филоколо“, една от първите му младежки творби.

Било за да си отмъсти на мащехата, било за да се изкара с благородна кръв за пред кралския двор, Бокачо разказал приказката за овчаря Евкомос (баща му Бокачино), който със звуците на гайдата си завладява красивата девойка Ганай (анаграма на Джана, призрачната Жан дьо ла Рош), прави я майка на Идалогос (автора), после я изоставя, за да се ожени за Гаремирта (анаграма на Маргерита, мащехата). Продължавайки все същата алегорична нишка, без да уточни къде свършва автобиографията и къде започва литературната инвенция, Идалогос, възмутен от поведението на баща си, го нарича „селяндур“ и „измамник“. Но до каква степен Идалогос се отъждествява с Бокачо, а Евкомос с Бокачино?

Ако вземем за чисто злато спорните родствени гатанки във „Филоколо“ и в друга една младежка творба, „Нимфал на Амето“^[4], ще излезе, че Бокачо хранел към баща си дълбоко неуважение, към което се прибавяла и омразата, загдето изоставил майка му в Париж, лишавайки по този начин сина си от нейната любов. Митизирайки я, Бокачо приписал на Непознатата всичките добри качества — любовта към поезията вкуса към красивите и приятни неща. Безспорно тези дарби не би могъл да наследи от баща си — недодялан търговец, който от заран до вечер говорел за пари. Майка му, изглежда, била много красива, интелигентна и чувствителна, с една дума една френска принцеса, прелъстена от един долен тип, който на нея отнел честта, а на сина си — правото на едно изтъкнато име.

Джовани разпределял свободното си време между светските и литературните кръгове на столицата. Прекарвал дълги часове с поета и юриста Чино от Пистоя, който разказвал за големия си приятел Алигери, погребан преди няколко години в Равена. Разисквал за астрономия и география с генуезкия астролог Андало дел Негро говорел за философия с много интелектуалци, които се въртели около анжуйския двор, защото крал Роберто въпреки големия дефицит на държавния бюджет обичал позата на меценат, дори повикал Джото да изрисува фреските на Кастел Нуово. Лете дворът и светският живот се измествали в Байя — Сен-Тропе на XIV в., място за елегантни и разпуснати посетители, където играели комар, танцували и се любели, а които и това не можели, клюкарствали за чуждите успехи. В Байя между другите красавици на неаполитанския елит летувала и Фиамета, най-голямата любов на Джовани Бокачо.

Но коя е била тази Фиамета? Още един ребус, измислен от писателя, за да отчае биографите си, едно второ литературно преливане на синя кръв. Освен майката френска принцеса Джовани си измислил любовница графиня, Мария д'Акуино, родена от връзката на крал Роберто с една придворна дама, и тя от френски произход. Тази дама била съпруга на един неаполитански благородник, произхождащ от рода на свети Тома Аквински. След като мнимият баща умрял, изпратили Мария в манастир, но тук обстановката и средата не допаднали на игривата графиня, която около 1332 г. се омъжила за един богат неаполитанец. Бракът излязъл нещастен. За неспокойната Мария целомъдреният манастир и еднобрачието се оказали много тесни.

В събота срещу Възкресение през 1336 г. двадесет и три годишният Джовани бил поразен като от гръмотевица. Влязъл в църквата „Сан Лоренцо“, близо до дома му, за да присъствува на предвеликденската служба, зърнал Мария, прекръстена от него на Фиамета, и се влюбил в нея от пръв поглед, както това се случило на Данте с Беатриче в една църква на Флоренция и на Петрарка с Лаура в църквата „Св. Клара“ в Авиньон.

В ония времена хората ходели на църква по различни поводи: да се молят, да гласуват закони, да удостояват с награди, да приветствуват пълководците победители. Сферите на свещеното и простосмъртното имали много допирни точки, затова храмът бил не само божи дом, но и

дом на човеците. Ходели в църква да гледат момичетата, понеже тя била единственото място, където това могло да се върши, без да се предизвикват съмнения и клюки. Най-големите италиански поети се влюбвали все в църква и, както изглежда, всички са избирали страстната седмица: Петрарка — на распети петък, Бокачо — в събота преди Великден. Всяка любов си имала своята голгота.

Ето сцената на фаталната среща, видяна от страна на любимата в „Елегия на мадона Фиамета“. Преди да излезе, жената подбира облеклото си:

„Този ден беше тържествен сякаш за целия свят, затова побързах да облека дрехи с втъкано злато и след като се нагласих с веща ръка... така нагласена се отправих за големия празник“.

На една графиня д'Акуино в църква се полага място, достойно за ранга ѝ:

„Традицията и благородническото ми потекло ми бяха отредили чудесно място сред другите жени“.

Но какво се случва в една италианска църква, когато влезе млада, красива, елегантна и високопоставена жена?

„Не само мъжете извърнаха поглед към мен, но също и жените, сякаш не друга, а Венера или Минерва, невидяна дотогава от тях, беше застанала на моето място.“

Пристигането на Фиамета привлича младежите, които, пренебрегвайки другите красавици, пръснати из църквата, „ме заобиколиха и застанаха прави около мен като корона и говорейки си за моята хубост, всички единодушно я хвалеха“.

Църковната служба продължава, Фиамета се преструва, че е потънала в молитва, но през това време поглежда и дава ухо, за да дочуе дръзките похвали — анатомично определени — на мъжете, изречени шепнешком, за да не слуша Христос.

„Докато стоях в тази поза, едвам поглеждайки този или онзи, но гледана от всички, вярвайки, че красотата ми ги е грабнала, стана така, че друга, чужда красота ме заплени... Сам, облегнат на мраморна колона, видях точно срещу мен един младеж и подтиква на съдбата, постъпих като никой друг: започнах да преценявам него и държането му... Видът му беше много красив, маниерите му приятни и облеклото сдържано, а младостта му явно личеше от къдравия мърх по бузите... вперих очи в неговите повече от позволеното и ми се стори, че те ми казват: «О, жена, ти единствена си моето блаженство». Ако кажех, че тези думи не ми харесват, сигурно щях да излъжа; а те тъй ми харесаха, че от гърдите ми се изтръгна лека въздишка заедно със словата «И вие — моето».“

Свещеникът продължава да чете молитви, но Фиамета си мисли за съвсем други работи:

„Той не обръщаше внимание на светата служба, която аз едва дочувах и разбирах, нито се заслушваше в приказките на моите другарки“.

Но защо красивият младеж не се приближава, за да го види по-добре?

„О, колко пъти в желанието си да го видя отблизо негодувах, че стои зад другите... Младежите пред него вече ми досаждаха и макар вниманието ми да не бе

насочено към тях, само от погледа ми, който те смятаха
отправен към тях, може би мнозина решиха, че съм ги
възлюбила.“

Но останали разочаровани, защото Фиамета вече е направила
избора си. Свещеникът разпуска верующите, службата е свършила.
Набожната красавица излиза от храма радостно развълнувана.
Съпътствува я не угризението за греха, а желанието да извърши нов.

Първата пречка, която трябва да се превъзмогне, е съпругът. Без
много да се церемони, Бокачо го нарича змия:

*Ако змията своя взор кинжал
извърне от съкровището мило,
което чрез Амур ме е пленило,
повярвал бих, че с хитрост бих успял
да излекувам своята печал —*

казва един от любовните сонети, в които някои критици виждат
истинска нежна любовна жалба, други само игра на фантазията,
литературно упражнение, а в змията — символа на ревността. Нека
оставим на учените разрешението на въпроса.

След обичайните преструвки Фиамета дава на Джовани да
разбере, че е съгласна на играта, а той ликува — „почувствувах
радостта на блажените“. Къде ще падне зрялата круша? В Байя или в
Мизено? Тя отива на курорт, но не го съветва да я последва, за да
избягнат клюките. Разбира се, Джовани постъпва точно обратно и през
септември 1336 г. я прави своя в зелените сенки на стръмния нос
Мизено.

За да ознаменува победата, младият флорентинец пише един
пеан^[5], чийто лирически устрем включва осем азиатски планини,
четири сицилийски, четири от Южна Италия, плюс големите
планински вериги на полуострова, четири африкански и две иберийски
планини. И цялата тази орографска мобилизация, за да каже на
читателя, че

*Ни Цинций, ни Кавказ или Сигей,
Ливан, Синай, Кармел или Хермон,
Света гора, Олимп и Цицерон,
Менел и Арацинт или Рифей,*

*Пакино, Етна, Пелор, Лилибей,
Везувий, Барбаро и Каулон
и Апенините и Борион
и Алпите и всички други — хей,*

*те никога не са били тъй мили
за пастирите разни по света,
тъй както бе за мен лесът в Мизено:*

*там любовта с възшебните си сили
в гърдата ми щедро разхлади страстта
и би сърцето ми успокоено.*

Един свенлив немски биограф, Кьортинг, поддържа, че „разхлаждането“ означава удоволствието от зрителната гледка на любимата жена. Но подобна гледка била достъпна за Джовани и в Неапол, не е имало нужда да се крие в горичките на едно възвишение, вдадено в морето, рискувайки да си навлече гнева на съпруга. Тук „разхлаждане“ означава физическо обладание. То било повторено няколко седмици по-късно, когато Джовани потърсил Фиамета у дома ѝ в Неапол в отсъствие на мъжа ѝ.

Фиамета е вулкан от сладострастие. Който е изневерявал, пак ще изневерява, мисли си Джовани в плен на страстта и ревността, които се борят една с друга и го лишават от спокойствие. Започва да мрази Мизено, Байя, долните изкушения на крайбрежието на Кампания. Като всички женкари проявява снизхождение към изневерите на жените, при условие че е облагодетелствуваният, а не жертвата. Страхът, че друг може да открадне откраднатата от него жена, отприщва морализма на Бокачо, който проклина онези покварени места:

*Отиват там, за да празнуват с песни,
да празнодумстват с болните си умове
и да споделят туй, което се зове
любовни похождения, с победи лесни.
Възможности без край Венера има —
ако отсъства Клеопатра, изведнъж
Лукреция измества я лукаво.
Знам туй: боя се с моята любима
да се не случи тъй и някой ловък мъж
да не посегне в пазвата ѝ право.*

„Знам туй“, казва Бокачо и ние напълно му вярваме. Никой по-добре от него не познавал тези места. Дори храната била подбрана да дразни чувствата с възбудителните ястия. „Тук се приготвяват само изискани ястия и стари, отлежали вина, чиято сила би могла не само да възбуди спящата Венера, а да възкреси умрелия.“

Връзката с Фиамета продължила почти три години, после тази непостоянна жена го оставя за една друга авантюра и отчаяният Джовани си изкарва яда на всички, дори на морския бряг, където за пръв път имал своята бивша Лукреция^[6]:

*В забрава името ти, Байя, да умре;
Да стане плажа ти гора непроходима,
отрова нека в изворите ти да има,
да не поиска нивга никой тук да спре,*

а бог Амур, единственото божество, което досега е почитал, нарича

*лъжец, клетвопрестъпник и измамник,
грабител, нечестив предател и бандит,
жесток тиран, свиреп убиец и крадец,*

а към целия женски пол:

*Не смея вече поглед да отправя
към някоя жена,
откакто първата ми причини злина.
Затуй аз, свеждайки очи, възкликвам:
— Стоя от всички настрана,
че тъй да мамят могат всички, до една.*

Разбира се, той ще се вглежда в още много други, за да прогони разочарованието. Фиамета, която и да е била всъщност, останала най-голямата любов в живота му и най-много вдъхновила творчеството му. Колкото до тъждеството Фиамета — Мария Акуино, най-новата критика го изключва решително. Изследванията на архивите на семейство Д'Акуино дадоха отрицателни резултати. Не бе открито нито името Мария, нито датата на брак.

[1] От майчина утроба (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Умалително от *bastardo*, т.е. копеленце. — Б.пр. ↑

[3] Водач на гибелините във Флоренция и враг на Дантевия род, който принадлежал към гуелфите; цитатът е от песен X на „Ад“ — Б.пр. ↑

[4] Поема за нимфи. — Б.ред. ↑

[5] Тържествена, хвалебна или победна песен в Древна Гърция. — Б.пр. ↑

[6] Римска матрона (VI в. пр.н.е.), известна със своите добродетели. — Б.ред. ↑

V.

НЯКОГАШНИЯТ СЪУЧЕНИК

На двадесет и шест години Джовани бе успял да има и да загуби една любовница, да започне и да прекъсне един занаят — търговията, да преустанови изучаването на правото. Без да има точни представи за бъдещето, разбрал само, че трябва да се премести от центъра на града в един вонящ квартал на Пиедигрота, защото работите на бащата вървели зле и вече се чувствували симптомите на кризата, която през 1345 г. щяла да доведе семейство Барди до фалит. Бил облечен зле, нямал пари. За да изплаща дългове, баща му продал някои от недвижимите си имоти.

Дотогава Бокачино се отбивал при нотариуса само за да извърши покупко-продажби или да гарантира за някой заем. Във Флоренция купил къща в квартал „Санта Феличита“ за сина си Франческо, който му се родил около 1320 г. от жена му Маргерита и за когото сведенията са съвсем оскъдни. Голямата зестра на Маргерита му помогнала в сполучливите спекулации с недвижими имоти. Но през 1339 г., за да покрие един дълг от 300 флорина, Бокачино трябвало да продаде една къща, може би същата, където живеел, и да поиска пари в заем от тъща си. Дори плащането на някои наеми за имоти в Капуа, което дотогава извършвал редовно, било отложено с няколко месеца.

Не знаем причините, поради които Бокачино по това време се отделил от Барди, но знаем главните причини на кризата, засегнала търговците, произхождащи от Тоскана. След като Флоренция не получила военна помощ от Неапол за войната ѝ срещу град Лука, отношенията между републиката и кралството престанали да бъдат така идилични, както някога, и флорентинската Синьория замисляла коренна промяна на външната си политика със сериозни отражения върху стопанската дейност.

Но най-голямата грижа на Бокачино бил синът му — мъчител, който си губел времето с литература и стари книги, говорел и пишел на латински и бил започнал да изучава старогръцки от един калабрийски

монах на име Варлаам. Обожававал книгите на старите поети, изучавал ги с търпеливото настървение на самоука. Стих на Омир го вълнувал като красива жена, а за Джовани това било върховно вълнение. Книгите не само му допадали, той имал намерението да напише и доста свои. По време на неаполитанския си престой съчинил „Рими“, „Лов на Диана“ в терцини, „Филоколо“, роман за любовните приключения на Флорио и Бианчифиоре, написан по изричното желание на Фиамета, „Филострат“, където в октави се разказва за любовта на Троило, син на Приам, с Кризеида, дъщеря на Калхас; и все в октави — „Тезеида“, историята на двама влюбени в амазонката Емилия.

Все пак литературата, класическата митология, общуването с великите духове на античността не му помагали да забрави неочаквано появилите се финансови затруднения, унижителното обитаване на жилище в бедняшки квартал, „гадните вонии“, които се носели по улицата, „крясъците на селяндурите“, които доста се различавали от любезните разговори в кралския двор. Там той вече нямал смелост да се покаже — палтото му било кръпка до кръпка.

Лошо нещо е бедността, както ще установи в „Любовно видение“:

*Тежко на просяка злочест, когато
зовът му не вълнува чуждите уши!
Човек, останал без пари и злато,
и от роднини след това ще се лиши,
отбягват го навсякъде с погнуса
и не намира той приятелски души.*

Кой можел да му помогне? Сетил се за един свой съученик, който направил бърза и съмнителна кариера — Никола Ачайоли, влиятелна личност в двореца. Флорентинци и двамата, учили заедно буквара и сметалото при даскал Джовани да Страда, макар Никола да бил три години по-голям. Бащите на Джовани и на Никола били приятели, свързани от общи делови интереси. Джовани бил извънбрачен, какъвто бил и бащата на Никола, и двамата мразели сивата рутина на невзрачната търговия, затова отишли в Неапол с

големи надежди. Чувствували, че са родени за по-големи дела. Когато човек е на двадесет години, спохождат го и такива чувства.

Никола не се задоволявал с търговията на платове, поверена от баща му; искал да стане едър финансист и чрез финансови операции да премине в политиката. Изглежда, не било трудно човек да направи кариера в един двор, където в „стаята с копчетата“ — това ще видим по-късно — влизали перачките и покръстените роби. В Неапол Джовани се опитал да си създаде име в кралската библиотека, като изучавал латински с Паоло от Перуджа, с Барбето от Сулмона, с Джовани Барили и други хуманисти. Никола, който бил по-голям реалист, си създал име в двореца, използвайки прекия път, който минавал през алкова на дворянките. Докато Джовани се влачел да слуша лекции по право в университета, Никола схванал, че една добра закрила важи повече от диплом по право, и си избрал една височайша закрилница в лицето на снахата на краля, Катерина дьо Валоа-Куртене, веселата вдовица на брат му Филип Тарантски и по рождение императрица на Константинопол^[1]. Вече в залеза на хубавите си години, Катерина се вкопчила в младия Никола, у когото намирала свежите илюзии на отминалото утро. Под задължителната дворцова предвзетост у него се криело желязно нахалство. На ръст не бил висок, имал як гръден кош и остри черти на лицето, достойни да бъдат изобразени на медал. Култура имал колкото му била нужна, приказката му била груба, но завладяваща като у всички имащи дар слово. Имал чара на мъжа на действието, бил рязък в преценките си, бърз в прилагането им, незасегнат от „мировата скръб“ на интелектуалците, и знаел какво иска и искал само онова, което знаел — решителен, упорит, постоянен.

Нуждаеща се от капитали, за да купи от девер си Джовани Гравина княжеството Акая^[2], Катерина се обърнала към Ачайоли, който ѝ дал средствата без всякакво затруднение, прибегвайки към бащината си банка. Опровергавайки теорията, според която сърдечните работи трябва да се разграничават от търговските сделки, за кратко време станал генерален администратор, шамбелан на краля и „слуга и съветник“ на Катерина, сиреч нещо като министър на кралския дом на претендентката за трона на Константинопол.

След сметководството тосканецът комбинатор взел в свои ръце възпитанието на децата и понеже наставникът на кралските

племенници не можел да бъде плебей без титли, на двадесет и пет годишна възраст получил кавалерска титла. В същата година баща му получил титлата на кралски наместник. Злоезичниците изтълкували тази мълниеносна кариера като дължима отплата, и то най-малкото, което красивият Никола можел да иска, тъй като трябвало да се задоволява с даровете, които можела да предложи вдовица, десет години по-стара от него, грозна, накуцваща и раждала пет пъти.

От двамата съученици по-голям късмет имал оня, който притежавал по-малко талант, финес и чувствителност, но бил по-предприемчив, практичен и нахален. И това се случва. Кой знае колко пъти Джовани му бил подавал класното по граматика под чина! Притиснат от нуждата и неспособен да си пробие път в търговските сделки, политиката и юриспруденцията — пътища към успеха и властта, съученикът и добрият поет решил да потърси помощта на стария и опитния в живота другар, за да му намери някакво място в кралския двор или в именията на Катерина като секретар, писар или нещо подобно. За беда точно в ония дни Никола трябвало да замине неочаквано за Гърция заедно с Катерина, за да защити владенията ѝ в Морея, застрашени от византийския император.

Три години по-късно, през октомври 1338 г., след успехите му като любовник, царедворец и педагог Никола се завърнал с доказани успехи като дипломат и войник и затова отрупан с почести: управител на Морея, барон на Каламата, синьор на Андромонасти и прочие. Пред този тосканско-неаполитански Радамес се поклонил цял Неапол, а крал Роберто побързал да го назначи магистрат на областта Тера ди Лаворо.

Бокачо не се срещнал с него; когато Никола се завърнал тържествуващ в Неапол, той вече се бил прибрал във Флоренция с баща си, понеже не могъл да се издържа сам. Никой не му помогнал. С дука на Драч^[3] Карл имал някаква безсмислена преписка по академични въпроси за любовта според реториката на „новия стил“, но когато бил в най-голяма нужда, жалбите му останали без отзвук. Поискал от Франческино деи Барди да го препоръча на Пиетро Каниджани, ковчежник на Катерина, но и това не дало резултат. Затова се обърнал към прославения си съученик Никола, като му писал с надут тон за стари приятели:

„Никола, ако на клетниците трябва да се вярва, то заклевам ви се, че за изстрадалата ми душа вашето заминаване не беше по-малко тежко, отколкото заминаването на троянеца Еней... за картагенката Дидона... Нито желанието ми да се завърнете бе по-слабо от това на Пенелопа, очакваща Одисей“. Продължавайки с хвалебствените си хиперболи, той го осведомява, че ликуването му от неговото завръщане е равно на онова, което великите отци са изпитали в Лимба^[4], „когато научили от Йоан Кръстител за идването на Христа“.

Като не се задоволил да го сравнява с Еней, Одисей и Христос, добавил, че завръщането на Никола от Гърция било събитие, за което подходат ни повече, ни по-малко думите на пророк Исаия, когато казал на своя народ, залутан в сянката на смъртта, „дойде светлината“. След това го увещава да не се поддава на злоезичниците и завистниците и добавя: „О, колко ми е скъпо вашето щастливо завръщане, не толкова заради мен самия, колкото затова, че ще видя да замлъкнат смутени езиците, за които ви припомних и помолих да се пазите“. Накрая се обръща към него като към единствения човек в състояние да промени съдбата му, „както Александър променил в борба злата участ на пирата Антигон“ (неудачно сравнение, тъй като на безработния, добродушен и мързелив Бокачо съвсем не приличало сравнение с пират). Впрочем молбата му е тъй надута от барокови метафори, че получателят на писмото сигурно се е запитал: този Бокачо на подбив ли ме взима? Вярно, че хиперболата била нещо обикновено в кореспонденцията на литераторите, но Никола бил човек делови, бърз и този плачлив панегирик вероятно не му се е харесал. Дори може би го е раздразнил. И не отговорил.

Завърнал се във Флоренция след тринадесет години безгрижен престой в Неапол, Джовани се почувствувал чужденец в родината си и изгнаник в старата си бащина къща, без която обаче не можел, тъй като се отказал от свой дом и занаят. Бил почти тридесетгодишен, а баща му на повече от шестдесет — западащ търговец, принуден да издържа син поет.

Затова в „Нимфал на Амето“ пише:

*Там рядко може да се чуе смях,
домът е пълен с мрак и скръб такава,
че аз едва пристъпвам в него, плах;*

*жестока, страшна гледка представлява
умиращият там скъперник стар
и той все повече ме угнетява.*

Носталгията по Неапол и волните години на учение и любов, съжалението за Фиамета, дрязгите с бащата, който имал донякъде право да мърмори против непредприемчивия си син, засилили в очите му разликата между двата града. В Неапол оставил едно изискано, международно общество, което почитало поетите и културата, поддържайки блестящ университет. През 1314 г. крал Роберто подложил на изпит при тържествена обстановка великия Петрарка, кандидат за капиголийските лаври, сиреч тогавашната Нобелова награда. В Неапол, същински жив „Декамерон“, се кръстосвали влияния, мнения, нрави на различни култури. Френско добро настроение, южняшка находчивост, чувствеността на пищния Ориент. Затова Джовани оплаква анжуйския двор, макар да не направил кариера в него, макар могъщият Ачайоли да му обърнал гръб.

Като правел сравнение с поетичния Неапол, Бокачо ругаел прозаичната Флоренция, еснафския мироглед на нейните търговци, „напълно невежи, които друго не знаят освен колко крачки има от склада или дюкяна им до техния дом... сякаш знанието не включва нищо друго, освен да знаеш да измамиш или да печелиш“. Осъждал разприте между партиите, безразличието към всяка духовна ценност, проявяващо се в град, който от двамата си най-големи поети, Данте и Петрарка, оставил единия да умре в изгнание, а от другия още не бил поискал прошка за това, че го бил принудил да се роди в изгнание.

Овдовял по това време от Маргерита, бащата се оженил повторно за Биче деи Бостики, която му родила син, Якопо. Бокачо не се оженил и изобщо останал неженен. Отказал да поеме отговорността за семейство било от любов към спокойния живот, било от любов към учението. Това обаче не му попречило да има пет извънбрачни деца, за които знаем малко. Още по-малко знаем за случайните му приятелки.

За тях Джовани никога не говори. Това са авантюри, които не са засегнали особено чувствата му: лесни за завоюване жени и още по-лесни — за изоставяне. На самарянките, които тихо уталожват порива на страстите и излизат от сцената, без да тряскаят вратата, поетите не посвещават нито ред; ония, които измислят пречки със стотици и хиляди капризи, а най-вече които изневеряват, тях обкичват с венец от безсмъртни стихове.

Във Флоренция Джовани написал в „Елегия за мадона Фиамета“ — първия психологически роман в нашата литература — историята на своята неспокойна неаполитанска любов. С иронична инверсия на ролите. В творбата не мъжът изгаря от ревност затова, че е изоставен, а жената е тази, която въздиша, защото Панфило (Бокачо) неочаквано е заминал, оставяйки потънала в сълзи нея — най-вярната любовница. Джовани си отмъщава, приписвайки на жената чувство на ревност, което тя никога не е изпитвала, и карайки я да изстрада в литературната измислица мъките, които по нейна вина той изстрадал в действителност.

Жалбата по Неапол, град, който му изглеждал много щастлив под управлението на мъдрия крал Роберто, преляла, когато Флоренция, разпокъсана от политически раздори, се предала на един диктатор за трети път в течение на четиридесетина години.

Войната с Пиза за завладяването на град Лука завършила зле. Понеже на обичайния съюзник, крал Роберто, му досвидяло да отпусне военна помощ, флорентинците се обърнали, за срам на гуелфизма като национална доктрина, към немските гибелини, като по този начин предизвикали мигновената реакция на привързаните към анжуйците капиталисти и висше духовенство, които веднага изтеглили влоговете си от банките. Пред заплахата от фалит на флорентинските банкери, който щял да повлече към разруха цялата стопанска система, Синьорията прекъснала преговорите с немците, но престижът ѝ вече бил компрометиран. Флорентинската войска напразно се опитала да освободи град Лука от обсадата. През лятото на 1342 г. той се предал на Пиза.

Поражението повлякло след себе си чувство на унижение, полемики, озлобление — идеален тор за фиданката на диктатурата. Заоглеждали се за някоя силна личност и се спрели на Гуалтиери де Бриен, притежаващ титлата дук Атински^[5], когото флорентинците

познавали отпреди шестнадесет години чрез дука Карло ди Калабрия. Бил им направил отлично впечатление. И под стените на Лука този дук без владение оставил добър спомен, сражавайки се смело. Потеклото му било благородническо, дедите му участвували в кръстоносните походи, а баща му — обезглавен в една битка в Гърция. Бил дребен на ръст, мургав, женен за Беатриче, дъщеря на Филип Тарантски, следователно племенник на крал Роберто.

Амбициозният авантюрист се харесвал на всички: на едрата буржоазия, която вярвала, че няма да остане безразличен на паричната съблазън; на знатните, които се надявали, че ще отмени законодателните разпореждания, т.е. конституцията, която ги била отстранила от политическия живот; на народа, защото притежавал чара на завоевателя. Бог знае колко много му е струвало да се престори на кротък и благ, когато влязъл във Флоренция. Но в даден момент отсякъл доста глави измежду знатните родове, дори един Медичи и един Алтовити по обвинение в корупция. Дали обвинението било основателно, или не, няма голямо значение; може и да е било основателно, но за зловещия управник Гуалтиери важно било простолудията да ръкопляска, както и станало, защото най-после се намерил някой, който да изпрати на бесилото богатите — класа, която дотогава никой не бил посмял да закача.

Станал толкова популярен, че се разпространила модата на брадите „а ла Гуалтиери“. За да спечели доверието на бедните слоеве от жителите, дал привилегии на дребното занаятчийство и освободил от затворите осъдените за дългове. Щом решил, че настроението на гражданите стигнало до желания градус, извършил преврат: хората му изкарали тълпите на площада и ги накарали да крещят; че го искат за синьор в продължение на пет години. Не, за десет, предложили други. Какви ти десет, развивали се трети, искаме да ни е господар до живот! Също както на търговете, където, смесени из тълпата, агентите на заинтересованите нарочно вдигат цените. Народът нахлул в сградата на Синьорията и Гуалтиери бил провъзгласен синьор до живот на Флорентинската република. Епископът Анджели Ачайоли, приятел на Бокачо, в една тържествена проповед го възвеличил „повече от господ“.

Малко след това избраникът на провидението хвърлил маската си. Последвали грабежи, тежки налози, мъчения. Конституционните

гаранции били отменени. На един от старейшините, който плахо се опитал да критикува данъчната му политика, изтръгнал езика. И този път флорентинците разбрали грешката си, както свидетелствува Бокачо в един свой портрет на Гуалтиери: „... почна да издига ласкателите и сводниците, да посещава най-долни хора, да налага тежки данъци, да конфискува и праща безмилостно и безогледно в затвора..., поради което нещастните граждани дълбоко съжалили за загубената си свобода, която не оценили достатъчно, укорявали се за собствената си глупост..., дъщерите, сестрите и жените им ставали жертва на похотта му..., лъжец, скъперник, безумец, жесток, безпощаден, коварен, неблагоприятен егоист“.

За няколко месеца само си спечелил ненавистта на всички слоеве от гражданството. Раздразнил кредиторите, като освободил длъжниците; висшето духовенство, като отчуждил някои негови имоти; главите на семейство, отменяйки законите, които ограничавали лукса на женското облекло и разврата. Жестокостта на неговия министър Гулиелмо д'Асизи, който организираше публични екзекуции, сякаш били фестивали, поставяйки на първия ред осемнадесетгодишния си син, възмутила и простолюдието, което Гуалтиери все пак бил погъделичкал с демагогската си политика, т.е. политиката, с която тираните се опират на простия народ, за да лишат от власт и богатство висшите класи.

Но докато Карло ди Калабрия си отишъл, без да даде един изстрел, за да махнат Гуалтиери, бил необходим заговор. Или по-точно три без всякаква връзка помежду им. Пламенен организатор на бунта бил същият епископ, който викал осанна за Гуалтиери. Последният трябвало набързо да си стегне куфара, оставяйки освирепялата тълпа да разкъса жестокия министър Гулиелмо и не по-малко жестокия му син. За да се спаси, Гулиелмо се опитал да прекоси площада, държейки в ръце потира с причастието. Богохулният шантаж обаче не минал. „Бог пожела — отбелязва Джовани — Гулиелмо, чиято жестокост бе отнела синовете на много бащи, да гледа как разсичат сина му на парчета, след което бе убит и той.“ Освирепялата тълпа разкъсала месата им и ги пекла на огън. Този ден се чествувала света Ана и оттогава той бил обявен за празничен.

По време на тези трагични събития Бокачо, който повече от всякога се чувствувал изгнаник в родния си край, си мислел: блажен

Неапол...

[1] Като потомка на Роберт де Куртене, император на Константинопол (1221–1228) след Балдуин и Хенрих Фландърски. — Б.ред. ↑

[2] Образувано се в Морея (Пелопонес, Гърция) при IV кръстоносен поход. — Б.ред. ↑

[3] Драч (Дурацо Дуръс) — Град и пристанище в Албания. — Б.ред. ↑

[4] Първи кръг в Дантевия „Ад“, в който няма мъченик; там са великите писатели на древния мир. — Б.ред. ↑

[5] Атинското княжество се образувало при разпадането на Византийската империя при IV кръстоносен поход (1204). — Б.ред. ↑

VI. ХРАНЯ СЕМЕЙСТВО

„Блаженият Неапол“ въпреки носталгичния оптимизъм на Бокачо бил на ръба на страхотна криза. Започвали стоте най-лоши години за кралството: от средата на XIV до средата на XV в.

„Войни на претенденти, опустошения и кланета — пише Бенедето Кроче^[1], — набези на банди, грабежи и същевременно предателства на бароните, колебание на населението, постоянно преминаване от една в друга партия, бързи и неочаквани провали на управници и на цели родове, мизерия, леност и залез на занаятчиите.“

На този период на разложение сложила начало една съвсем млада, красива, амбициозна, чувствена, а може би и престъпна принцеса, Йоана Анжуйска, която на 20 януари 1343 г. се събудила кралица, тъй като този ден умрял дядо ѝ, крал Роберто, без да остави мъжки наследници. Била на седемнадесет години, число, което за неаполитанците, вярващи в кабалата, носело нещастие. От десет години била омъжена за братовчед си Андреа, син на Кароберт, крал на Унгария. Бракът бил сключен по държавни причини още когато тя и той били седемгодишни, в присъствието на принцове и дворяни, които се поклонили на двете благородни деца, докато те си разменяли „с инфантилно високомерие“ целувката и обещанието да бъдат съпруг и съпруга, щом физиологически това им се удаде. От този ден те заживели в Кастел Нуово под мрачното настояничество на Филипа, бивша перачка, чиято невероятна кариера ни описва самият Джовани, така както бил чул да му я разказват в двореца.

Филипа била жена на сицилийски рибар, наета от крал Роберто за дойка на син му Людовик, който се родил в 1300 г. Малко след това

момченцето умряло, но ловката дойка успяла да се задържи в двореца като перачка, камериерка и компаньонка. По същото време майордом в кухнята бил някой си Раймондо Капани, който купил на сгода един роб негър от минаващи пирати, кръстил го на свое име, върнал му свободата и го задържал при себе си като помощник-мияч. Когато Раймондо Капани старши заминал на война, Раймондо Капани младши заел мястото му като отговорник на кралската кухня и като надувал може би разходите, натрупал за кратко време толкова много пари, че предизвикал не съмнение, а уважение у всички, включително у краля.

Писано било двете успоредни кариери — на перачката интригантка и на забогателия освободен роб, в даден момент да се срещнат и се съюзят, за да продължат в общо съгласие изкачването си към властта. При моралното разложение на анжуйския двор това не било трудно. Назначен междувременно за пазител на кралския гардероб, Раймондо младши се оженил за Филипа „и за да бъде сватбата им по-бляскава, безсрамникът забравил за робството си и за предишното си положение и поискал да бъде издигнат в ранг на кралски кавалер“. Дали му веднага тази титла. Впрочем и по време на анжуйското владичество никому не бил отказван кавалерски кръст.

Но това не било всичко. Когато на Карло, дук Калабрийски, се родила Йоана, старата Филипа била определена за учителка и гувернантка на малката. Какво била в състояние да я научи, не е ясно: едновременно с назначението на жена си Раймондо младши получил поста дворцов майордом на кралицата, после станал главен дворцов управител, което ще рече „номер две“ след управителя на кралството. „Колко е смешно да гледаш етиопеца, издигнал се от стаите на прислугата и миризливата кухня, как поднася на крал Роберто протоколните почитания, как предвожда младите благородници, председателствува кралския съвет, раздава правосъдие на молителите. Но така е: щастието издига когото си поиска“, отбелязва Джовани, обвинявайки за този скандален случай щастието вместо ценените от него анжуйци.

След смъртта на Раймондо младши, чието „погребение било кралско“, синът му Роберто Капани наследил титлата на дворцов управител, а Филипа разширявала властта си, търсейки помощ, когато се налагало, в магическото изкуство. Говорело се, че давала на Йоана любовно питие, което да я направи безчувствена към мъжа ѝ Андреа и

страстно влюбена в Роберто Капани, първия от многото ѝ любовници, издигнал се заради заслугите си в леглото до управител на кралството — най-високия ранг в гражданската администрация.

Мрачната картина на слуги господари се допълвала от францисканския монах Роберто, настойник на Андреа, „горд с беднотата си, изнемощял от разврат, плешив, морав от пианство и с отекли крака — описва го Петрарка, потръпвайки от отвращение, — прегърбен не от старост, а от лицемерие, той се разхожда из залите на двореца и опрян на бастуна си, тъпче смирените, потъпква правдата и осквернява всяко човешко и божествено право“. Петрарка прави проникателна политическа преценка, заключавайки, че този предходник на Распутин „държи кормилото на люшкащия се кораб, който много скоро ще претърпи голямо коработушение“. Петрарка излязъл пророк. Тези думи, писани от него до Джовани Колона, носят дата 29 ноември 1343 г.: две години по-късно Андреа щял да бъде убит.

През септември 1345 г. Йоана и Андреа отишли да летуват край Аверза в манастира „Сан Пиетро“ в Муроне. Нека мястото, избрано за летуване, не ни заблуждава — у двамата нямало нищо монашеско или аскетично, нито у деветнадесетгодишната кралица, която сменяла любовниците си като ризите, нито у връстника ѝ принц Андреа, отдаден на лов и пирове. Двамата не се обичали. Йоана интересувала Андреа само заради короната, която тя не искала да сподели с него. Кралицата била тя, Андреа трябвало да се задоволи с ролята си на принц съпруг. Благородниците неаполитанци подкрепяли Йоана, понеже се страхували да не намалее престижът им в двора. Роднините на Андреа, в частност брат му Луи, който наследил от баща им Кароберт унгарския престол, настоявали пред папата да короняса принца; Йоана и бароните се противопоставяли. Много злато изпратил унгарският крал на папата, не по-малко изпратила и Йоана. Кой щял да надделее? На 20 септември Климент VI писал от Авиньон писмо, което разрешавало спора: до края на месеца Андреа трябвало да бъде коронясан за крал. Изборът бил направен, макар вече да бил напълно излишен. От два дни Андреа бил мъртъв.

Престъплението било извършено по следния начин. През нощта на 18 септември, докато кралската двойка спяла, един съзаклятник почукал на вратата на стаята, разположена на първия етаж на сградата, и под някакъв претекст накарал Андреа да излезе. Още сънлив и по

халат, той се подал в коридора, където бил хванат от здрави, може би познати му ръце. Един затиснал устата му, друг прекарал примка през врата му, повдигнали го и го обесили на перилата на една галерия, която гледала към двора. Оттам един трети съзаклятник го теглел за краката.

По време на жестокото убийство Йоана спяла. Нищо не чула. Казала, че нищо не усетила. Но не ѝ повярвали. Още от първия момент народът се усъмнил, че е съучастничка или подбудителка на престъплението. За да отклони ужасното обвинение, кралицата наредила да арестуват злочестия шамбелан, който онази нощ бил на стража, а междувременно тълпата се вълнувала искала наказанието на виновните, които очевидно трябвало да се търсят сред висшестоящите.

Четири месеца след събитията Йоана родила син. От Андреа? Цял Неапол се съмнявал и се надсмивал. Фактът, че папата станал кръстник на детето, не заличил съмненията и клюките.

Между подбудителите била посочена и Катерина дьо Куртене-Валоа, амбициозната „императрица“ и приятелка на Ачайоли, твърдо решена да предложи трон на сина си Луи Тарантски, на когото, както видяхме, Ачайоли бил наставник. Луи пръв бил облагодетелствуван от престъплението, защото Йоана, която бързо се утешила с положението си на вдовица, отишла да живее при него в Кастел Нуово, предизвиквайки тълпата, която викала под прозорците ѝ: „Смърт на кралицата проститутка!“. И понеже минали месеци, без Йоана да раздаде правосъдие, народът обкръжил замъка и заловил виновниците или предполагаемите такива: Филипа от Катания, сина ѝ Роберто Капани, граф Терлици, маршал на кралството, и други, които смятали, че са във от опасност при Йоана.

„Началникът на палачите нареди да докарат коли — пише Доменико от Гравина, описвайки екзекуцията, — в които бяха поставени мангали с раздухана жар, после в тях се качиха палачите... Осъдените бяха развеждани из улиците, докато изкупваха престъплението си. Те преминаха по всички улици на Неапол, а през това време нагорещените до бяло клещи на палачите безмилостно се впираха в месата им и бичовете плющяха по гърбовете им.

Хората плюеха по тях и ги замеряха с камъни. Когато стигнаха на мястото, където ги очакваше кладата (но вече месата им се бяха разкапали под нажежените клещи), Роберто Капани бе издъхнал, а графът беше още жив. Свалиха ги от колите и ги поставиха на кладата. Тогава народът, който бе дошъл да се наслаждава на мъчението, се нахвърли върху кладата, изтегли телата без разлика дали бяха трупове или живи хора, насече ги на парчета и ги хвърли в огъня като дърва за горене.“

Някои занаятчии занесли вкъщи кокали от умрелите и изработили от тях зарове или дръжки на ножове — зловещи сувенири.

Набързо сключеният брак на Луи Тарантски с Йоана предизвикал гневната реакция на другите анжуйски принцове, които също се домогвали до ръката на овдовялата кралица. Братовчедът Карл Драчки и бившият любовник Роберто Тарантски, брат на Луи, се обединили против „узурпатора“, който в интерес на истината не изпитвал силно влечение към Йоана, било му противно да предъвква остатъците от брат си и да прегръща една истинска или предполагаема убийца. За да подсили позициите на Йоана и изпълни волята на господарката си Катерина, Никола Ачайоли ускорил сватбата и направо запратил колебаещия се Луи в прегръдките на вдовицата, като по този начин доказал, че освен качества на педагог, войник и администратор притежавал и качества на сводник. Без да изчаква папското разрешение от Авиньон, необходимо за сключване на брак между роднини, Никола довякъл, водейки за ръка, както се постъпва с капризните деца, принц Луи до стайте на Йоана в Кастел Нуово. Малко след това (някои казват: малко преди) непостоянната кралица се уморила от Луи и му изневерила с неаполитанския благородник Енрико Карачоло.

Половината от XIV в. минава под знака на любовните прищевки на Йоана. Онова, което се случвало в гостоприемното ѝ ложе, държало в напрежение редица държавни канцеларии повече отколкото изхода от една битка. По онова време станали и други важни неща: банкерите Барди и Перуци фалирали заради баснословната сума от един милион и петстотин хиляди златни флорина, дадени в заем на крал Едуард III

Английски, който никога не ги върнал; англичаните отнели Кале от французите; в Рим започнала химеричната авантюра на Кола ди Риенцо, син на кръчмар и перачка, който завладял Вечния град с мечтата да възвърне древното му величие, но събитието, което най-много вълнувало общественото мнение, било убийството на Андреа и отчаяната борба на Йоана да защити окървавения си трон.

Уверените във вината на Йоана били мнозинство и сред тях бил и Бокачо. Когато през 1347 г., две години след престъплението, унгарският крал Людовик се спуска в Италия с войските си, за да отмъсти за брат си (в действителност, за да опита да завладее едно кралство вече в пълно политическо, династическо и военно разложение), Джовани се нарежда на страната на унгарците и техния съюзник Франческо Орделафи, гибелински тиранин на Форли, и следователно е против Луи Тарантски, против бившия си приятел Никола Ачайоли, пръв съветник на Йоана, против анжуйския двор, където прекарал щастливите години на своята младост.

Трудно е да си обясним подбудата на този политически избор; вероятно към възмущението на Джовани от жестокото престъпление се прибавяла надеждата, че при Орделафи, треторазреден феодал (все пак по-добре, отколкото нищо), ще уреди положението си — нещо, което в Неапол не му се удало. И Бокачо не могъл да избегне участието на нашите литератори, принудени, за да преживяват, да търсят закрила — разбирай заплата — при богатите, но неграмотни тиранчета. Затова го намираме в Равена, в двора на Остазио да Полента^[2], приемник на Гуидо да Полента, който бил приютител на Данте. Даже аристократичният и гневлив Петрарка е приемал да живее под удобната сянка на могъщи меценати.

Причината е ясна. Тези литератори не са се радвали на широка читателска публика, която да им осигурява икономическа независимост и заедно с нея — политическа и творческа. Въобще за публика в съвременния смисъл на думата не могло да се говори: творбите на тези хора се движели в затворения кръг на „специалисти“, университети, кралски дворове и манастири, без да стигат до масите. Никога, както по онова време, поговорката „поезията не носи хляб“ нямала такава сила, и то по три причини: астрономическата стойност на книгите, почти всеобщата неграмотност и все още несъществуващото авторско право. Да си намерят синьор или меценат

било за тогавашните поети и писатели толкова трудно, колкото днес да си намериш издател.

Съчинението, с което Джовани „взима позиция“ срещу Неапол, е третата еклога на *Vissolicum carmen*^[3], озаглавена „Фавн“, където под прозрачното було на пасторалния език разказва как „Арго (крал Роберто), умирайки, оставил земите си на младия Алекси (Андреа), който веднъж, докато пасял стадата си, се натъкнал на една трудна и много зла вълчица (жена му Йоана). С един скок вълчицата го захапала яростно за гърлото и го влачила, докато той издъхнал. Но Титир (Людовик, кралят на Унгария), който обитавал една скалиста пещера до Истър, видял ужасната случка, разплакал се и скърцайки със зъби, почнал да вика от високите брегове на Дунава кучетата и суровите селяни; и като оставил стадата и горите, хукнал да залови вълчицата и рижите лъвове (съучастниците на Йоана), за да накаже виновните: Титир бил всъщност брат на Алекси“.

В наказателната експедиция се включва и Фавн (Франческо Орделафи). Бокачо, който по това време се намирал във Форли, също се присъединил, понесен от всеобщия ентусиазъм. Намеренията си заявил недвусмислено в едно приповдигнато писмо до Заноби да Страда, посредствен граматик, негов връстник и съученик, син на онзи Джовани да Страда, който бил учител на двамата и на Ачайоли в далечното им флорентинско детство. С дръзкото нетърпение на доброволеца, тръгнал на война, той осведомявал приятеля си, че желае да настигне „височайшия крал на Унгария в Абруци и Кампания, където понастоящем се намира: наистина моят славен господар (Франческо) заедно с много знатни от Романия се готви да последва справедливото оръжие на краля и там се каня да ида и аз по волята на господаря ми“.

Кавалерист или пехотинец? Джовани бърза да добави, че ще отиде на война „не като войник, а така, просто като съдник на нещата, които ще се случат“. Неясен израз: дали се канел да стане историк на похода, или се предлагал за политически съветник, понеже учил право и живял дълго в Неапол и бил в състояние да бъде в услуга на войската, която скоро щяла да завладее града? После самоуверено заключава: „С божия помощ скоро ще се върнем, след като постигнем и отпразнуваме победата“.

Не знаем дали заминал, но ако е заминал, върнал се много скоро не заради бързото приключване на мечтаната от него светкавична война, а поради неочакваното отмятане на Орделафи, почувствувал гърба си застрашен от папския легат, който, възползувайки се от отсъствието му, заплашвал владенията му в Романия.

Докато крал Людовик напредвал към Неапол, около Йоана се образувал вакуум. Оставал ѝ само Никола Ачайоли, който смело и предано заложил съдбата си на картата на Йоана.

Липсвали средства за организиране на съпротивата, стигнало се до залагане на короната. Заедно с Луи Тарантски Никола хукнал за Флоренция да иска помощ. Независимо от скорошното охлаждане на отношенията Синьорията продължавала да има значителни икономически интереси на юг, затова той се надявал да намери някоя отворена врата. Мисията му пропаднала. Флоренция останала непоклатима в неутралитета си. Не само че Никола не получил никаква помощ, но на него и на Луи било забранено да влязат в града, както и на всеки флорентинец — да разговаря с тях.

Не така стриктен бил неутралитетът по отношение на унгарците, на чийто поход към Неапол Флоренция гледала с известна симпатия. Като не знаела вече на кой светец да се моли, Йоана се обърнала към Кола ди Риенцо, трибуна на мира, апостола на свободата, но Кола, строител на римската република, изпитвал ужасен страх от папата, който поддържал неаполитанците, така че предпочел да се обяви на страната на унгарския крал. Когато през януари 1348 г. кралят стигнал до вратите на Неапол, Йоана и съпругът ѝ направили единственото, което могли, за да спасят живота си, а не трона: избягали. Неразделният Никола ги завел в Авиньон, постарал се да направи изгнаничеството им не тъй унижително и оттам подготвил контраофанзивата. За да я финансира, Йоана продала на папата за 80 000 флорина град Авиньон, който бил нейно феодално владение.

Междувременно в Неапол крал Людовик се отдал на жестоки репресии и произволна мъст. Груб, брутален човек, той се преструвал, че желае мир с анжуйските принцове, поканил ги на обяд и ги арестувал. Карл Драчки бил заведен на мястото на убийството на Андреа, накарали го да коленичи и го обезглавили. Нашествениците се отдали на всякакви жестокости и обири. Людовик поискал от града голям откуп, заплашвайки го с плякосване. Тогава градът яростно

въстанал, а унгарските войници „се изплашили, че през тази нощ ще бъдат разкъсани на парчета“. Неочакваната реакция на неаполитанци и първите признаци на чумата — страхотната черна чума от 1348 г., която покосила Европа — принудили нашественика да потегли обратно на север, оставяйки в кралството мизерия, глад, хаос и убеждението, че унгарските анжуйци не са по-добри от неаполитанските. И едните, и другите си оставали чужденци.

След заминаването на узурпаторите Йоана и мъжът ѝ се завърнали и ги посрещнали като по-малко зло. Връщането им било бляскава заслуга на Ачайоли, венецът на дипломатическото му майсторство, наградата за всеотдайността му към монарсите. За да им помогне и получи помощи срещу унгарците, не се поколебал да даде заложници двама свои синове. Луи Тарантски го възнаградил щедро, дарявайки го с градовете Матера, Джойя, Корато, Каноза, Мелфи, Майора, Ночера и др. Авторитетът на този „създател на крале“ вече бил огромен; за разлика от Джовани Никола заложил още един път на печелившия кон.

На Петдесетница 1352 г. била извършена тържествената коронация на Йоана и Луи. Йоана била оправдана от обвинението за убийство на съпруга си (и този път по заслуга на ловкия Никола) с решение на авиньонската курия, в което се твърдяло, че „дори някакво съмнение да би могло да се допусне или докаже, че любовта ѝ към Андреа не била свършена, то не било поради преднамереност или зла воля на кралицата, а поради магии и заклинания, които ѝ били правени и на които крехката ѝ физика не могла да издържи“.

Значи и папската курия вярвала в магии и чародейства. В ония времена всички — учени и невежи, попове и антихристи — вярвали по малко в тия неща. За да се отърве от омразния му папа Йоан XXII, Матео Висконти наел двама магьосници, които да изгорят изображението му^[4], и си служел също така с един отшелник, който разговарял с дявола. Синът му Галеацо боготворял идолите. Самият Йоан XXII, който порицал магьосничеството и осъдил епископа на Кахорс, че си служел с магии, носел със себе си змийски рог като талисман против магиите на Висконти. Човек не знае...

Щом вятърът се обърнал в полза на Йоана и Ачайоли, Бокачо написал в четвъртата еклога палинодия^[5] на третата, изменяйки съществено версията на случката. Вече не говори за „трудната

вълчица“ (Йоана), която убива нещастния Алекси (Андреа), а добавя, че убитият — мир на праха му — по време на царуването си, което си е истина, се показал твърде жесток, повече тиранин, отколкото строг монарх. Колкото до Титир, или брата Людовик, пристигнал от Унгария, за да накаже престъпниците, вече не бил отмъстител, а един Полифем, „закърмен с млякото на звяр“. „Трудната вълчица“ става „красивата Ликори“ и Джовани, изцяло преминал на страната на неаполитанската кауза, проклина всички ония, които дръзнали „да се сговорят с чудовището“ (краля на Унгария), и призовава божие наказание да се стовари отгоре им.

„Трудно би било да отиде по-далеч поради безсрамие или къса памет“ — отбелязва Е. Г. Леонар^[6], най-суровият сред биографите на писателя, когато изтъква резкия обрат на Бокачо. Неаполитанският двор не можел да изиска по-пълно отричане. В петата еклога Джовани продължава по този път, описвайки с ужасяващи подробности опустошенията на унгарците, и обяснява защо е чакал толкова дълго, за да се обяви на страната на Йоана: „Страхувах се от яростта на коварния Полифем“. В шестата еклога възпява завръщането на владетелите в Неапол, намесвайки, както по-рано, след съгласието на Фиамета, морета и планини. „Тържествувайте, планини и хълмове. Върнат ни бе Алцест (новият крал, съпруг на Йоана)... Докато в морето плуват риби, по земята ходят четирикрази, летят птици в небето, а над Олимп блестят звездите, Алцест ще бъде светило и чест за гори и пастири. При смъртта си той няма да иде в царството на Плутон^[7], а ще бъде нов Аполон сред боговете.“

Тази случка не прави чест на Джовани. Напразни са усилията на множество добре настроени биографи, според които не се касаело за самоотричане, а за ревизиране на едно първоначално, прибързано мнение в светлината на новите събития, които никой, дори и Бокачо не би могъл да предвиди. В действителност за самокритиката му много

допринесли известията, които тогава пътували съвсем бавно, за насилията и престъпленията, извършени в Неапол от унгарския крал, приветствуван добронамерено при пристигането си като човека, дошъл да сложи ред в неаполитанския двор, в който не липсвали безумци и подкупници. Особено го възмутила варварската екзекуция на Карл Драчки, негов приятел от младини, и това го накарало да промени мнението си за унгарските „освободители“; и ако обвинението за низост и циничен опортюнизъм ни изглежда прекалено и недоказано, остава по-оправдано това за лабилния му характер и лесно пламващия му ентусиазъм, за прибързаните му решения, които характеризират поведението на Бокачо, когато от висотата на Олимп на изкуството слиза в долината на житейските несгоди и сълзи.

Не трябва да ни се струва скандално това, че политическите му възгледи били винаги съпътствувани — не и определяни — от тайното желание да намери едно трайно уреждане на живота си, преследвано от години и никога непостигнато. И литераторите имат право да ядат. Все пак трябва да отхвърлим представата за Бокачо като кариерист или интригант — за това нямал нюх и нагласа. Самата палинодия в полза на Неапол, тъй закъсняла и открита, съдържа всъщност наивност и чистота, които обезоръжават. Валсовият тур, който изпълнил с грешна стъпка, не му донесъл никакво преимущество.

Той пак ще се върне в Неапол, но ще срещне само горчивини и разочарования. Някои, като могъщия Ачайоли, въртели на пръст този град. Междувременно Джовани наближавал четиридесет и първата си година — безработен поет с деца, които трябвало да издържа. Извънбрачни, но негови. И той, макар ерген, можел да казва: „Храня семейство“.

[1] Бенедето Кроче, История на неаполитанското кралство, Бари, 1967. ↑

[2] Да Полента, благороден род, в чиито ръце била Синьорията в гр. Равена (1275–1441). — Б.ред. ↑

[3] Пастирски песни (лат.). — Б.ред. ↑

[4] Способ на черната магия за умъртвяване от разстояние: изработвала се малка фигура на жертвата, която се изгаряла или пробождала с игли при произнасяне на съответните заклинания. — Б.пр. ↑

[5] Стихотворение в древногръцката поезия, в което авторът се отказва от казаното в друго стихотворение. — Б.пр. ↑

[6] Е. Г. Леонар, Бокачо и Неапол, Париж, 1944. — Б.пр. ↑

[7] Адът. — Б.пр. ↑

VII.

СТО НОВЕЛИ ИЛИ СТО МОЛИТВЫ?

Видяхме, че унгарците напуснали Неапол при първите признаци на черната чума. В навечерието на бедствието Европа брояла петдесет и четири милиона жители, които в течение на три години намалели с една трета. Изглежда, болестта била пренесена с кораб от Крим в град Месина в Сицилия, откъдето плъзнала из цяла Европа, чак до Скандинавия. Нямамо никакви профилактични мерки — едва половин век по-късно Венеция, поучена от страхотната епидемия, създала лазарети, поставяла под карантина корабите, пристигащи от съмнителни страни, и наложила на корабите, в които имало заразени, да издигат жълто знаме.

Разпространението на заразата намерило съюзник в крайно лошите условия на хигиената и храненето. В жилищата влизала оскъдна светлина, често единственият отвор за въздух била вратата към улицата. Всички се хранели от една паница, без прибори; покривката и салфетката били замествани от широките ръкави на дрехите. Кокалите хвърляли под масата, където да почистят се грижели само кучетата. Продуктите почти никога не били пресни; в храната преобладавали много солени меса, подправки и пикантни сосове.

Домашната баня била рядкост, обществената била повече позната като публичен дом, както ни осведомява новелата за Ричардо Минутоло. След падането на Римската империя „Европа не се мила хиляда години“. Мнозина църковници виждали в култа към тялото — греховната обвивка на душата — оръжие на лукавия. Свети Йеролам бе упреквал приятелите си в прекалена чистота; свети Пиер Дамяни възхвалил в *De perfecta monachi informatione*^[1] личната мръсотия като християнски дълг. Света Катерина избягвала грижливо всякаква форма на хигиена. Отшелниците се докосвали до водата един път в живота си — в деня на кръщението.

В Париж свинете се разхождали свободно из улиците, липсвала канализация, а когато била построена първата канализационна мрежа

няколко години след чумата, хората продължавали да хвърлят отпадъците в Сена. В Лондон над вадите, или направо над улиците се подавали висящи клозети, чиято гадост падала върху главите на минувачите; стигнало се дотам, че през 1321 г. уличката Ебгейт трябвало да бъде затворена за движението. В Неапол нещастният Андреучо от Перуджа (ден втори, новела пета) паднал от висящия клозет в една тясна уличка, която служила за помийна яма на целия квартал.

Чумата се проявявала с точни и неумолими симптоми: възпаления под мишниците и по слабините, които се подували колкото яйце, черни или сини петна по бедрата и ръцете. Болестта се развивала много бързо, болният умираше на третия ден, а понякога и по-скоро. „Колко храбри мъже, колко красиви жени, колко прелестни младежи, които и Гален, и Хипокрит, и Ескулап биха намерили за съвсем здрави, сядали сутрин на закуска с домашните си или с приятели, а следващата вечер отивали на вечеря при своите близки покойници от другия свят!“ — отбелязва Бокачо.

Липсвали лекари. През 1339 г. във Флоренция те били, шестдесет; в Милано двадесет и осем през 1288 г., също двадесет и осем във Венеция през 1324 г. — достатъчни на брой при нормално положение, но не и да се справят с една епидемия. Страхувайки се от зараза, изследвали урината от разстояние, без да прекратят прага на болния, а прибирали високи хонорари. Страхът, вместо да ограничи бедствието, го разпростирал. Бокачо разказва как видял да хвърлят на улицата бельото на умрял от чума, как след това минали свине, заровили зурли в тия мизерни парцали и малко след това „се строполиха мъртви, сякаш бяха погълнали отрова“.

Ширел се жесток егоизъм, децата изоставяли родителите и, обратно, роднината казвал на болния „тичам за лекар“ и повече не се връщал. Който можел, бягал на село, където селяните в примирено очакване на заразата престанали да работят и ядели скътаното. В онова лято никой не ожънал житото. Когато свещеникът отивал с кръста в дома на някой покойник, намирал измряло цялото семейство. В един ковчег побирали повече трупове.

Липсвали и гробари; малцината, които могли да се намерят, възползувайки се от нарасналото търсене, вдигали тарифата. Заедно с лекарите и нотариусите, заети да съставят завещания, гробарите имали

най-много работа. Копаели общи ями, където нареждали трупове „като стоката в корабните трюмове“. Общественият служби не работели, религиозните служби били отменени, кръчмите затворени. Цената на захарта, главната храна на болните, се покачила неимоверно, разцъфнала черната борса. Здравите се бранели от заразата, вдъхвайки ароматни билки, наливайки се с алкохол, особено ракия, която един век по-късно дукесата лекарка Катерина Сфорца щяла да определи като „отличен лек против чума и глисти. На възрастен да се дава четвъртина, а на дете половин четвъртина“.

За да не се деморализира населението, управите на Сиена и Венеция забранили носенето на траур дори и за това, че — обяснил убедително венецианският сенат — носенето на траур не ползува покойниците. На една плоча в сградата на венецианското братство „Санта Мария“ четем следната диагноза:

„Някои хрочеха кръв от устата, други ги боляха жлезите под мишниците... и хората бяха така изплашени, че бащата не искаше да посети сина си, нито синът баща си, и тази смъртност трая около шест месеца“.

Морът опустошавал Италия от пролетта до есента на 1348 г., като същевременно се проявил във Франция и Испания; през 1349 г. нахлул в Дания и Англия, през 1350 г. плъзнал из Централна Европа. Населението на Флоренция спаднало от 90 000 на 50 000 жители, на Тулуза от 30 000 на 20 000, на Алби (Прованс) от 10 000 на 5000, на Ипр (Фландрия) от 30 000 на 18 000. От сто и четиридесетте калугери на Монпелие оживели седем. Средната продължителност на живота, която през 1300 г. била около 34 години, по време на чумата спаднала на 17. Бокачо загубил много приятели: Джовани Вилани, Бруно Фрескобалди, после мащехата си Биче, а малко по-късно и баща си, който в онези месеци заемал малко иронично звучащата длъжност на „интендант по изобилието“, отговарящ за продоволствието и обществената хигиена.

Нещастиято било неописуемо. Ония моралисти, които приписали наводнението на река Арно отпреди петнадесет години на неморалното поведение на флорентинците, видели в чумата поредното

наказание от небето, разгневено на грешния град. Според проповедите на брат Джордано от Ривалто в църквата „Санта Мария Новела“ на десет хиляди младежи нито един не стигал девствен до брака и само едно на сто от женените спазвали брачната вяност, жените прибягвали до аборти, процъфтявал „третият пол“ дотам, че в Германия наричали хомосексуалистите „флоренцен“.

След като чумата отминала, хронистът Матео Вилани, брат на Джовани, се надявал, че съгражданите му ще се покаят. Оцелелите би трябвало ако не за друго, то поне от благодарност да се държат като добри християни, скромни, добродетелни, страхуващи се от бога, а вместо това те се отдали „на най-безсрамен и разпилян живот, какъвто първом не водели; мързелували и се отдали на чревоугодничество, пирове, хазарт и неудържим разврат, обличали се пищно и дръзко, възприели нечестно държане“. Жените от народа се нагиздили с красивите дрехи на починалите дами от аристокрацията, мнозина отказали да се върнат към предишните си скромни и честни занаяти, понеже неочаквано наследили богатства, останали без собственик. Четиридесетте хиляди умрели обогатили петдесетте хиляди оцелели, сиреч баницата на благоденствието си поделили по-малко хора.

Когато и страхът отминал, възвърнала се — всемогъща — радостта от живота: след толкова погребения всички се втурнали да се женят — неувяхващи старици, невъздържани вдовици, едва напъпили девойки, сякаш Ерос бил детронирал Танатос и заповядал пълна мобилизация. Дори монахини и монаси захвърляли расото и почнали да се женят; „калугерките — пише Бокачо — се отдадоха на плътски удоволствия, станаха разпуснати и похотливи“.

Описанието на чумата съставлява въведението към „Декамерон“, шедьовърът, писан между 1348 и 1353 г. Ако Джовани беше дълбоко религиозен и душата му се терзаше от драмата на човешкото предопределение в отвъдния свят, чумата щеше да му послужи като отлична тема за морална проповед, изпълнена с градивни мисли. Но Бокачо не е типичен средновековен мислител, той вече е предвестник на хуманизма и затова представя бедствието не като повод за размишления за задгробния живот, а като покана да не пропуснем радостите на тукашния.

Докато болестта върлува в града, седем момчета и три момичета си дават среща в църквата „Санта Мария Новела“ и решават да

побегнат от града сред природата, да изчакат там края на бедствието. Имената на десетимата преливат от чувственост във всяка тяхна сричка: Дионей, син на Диона, майка на Венера; Филострат, победеният от Амур; Панфил, възплъщение на любовта; Филомена, тази, която любя; Нейфила, млада любовница; Пампиней, пищна красавица; Елиза, така най-напред се е наричала измамената Дидона... Докато в града хората мрат като мухи, десетимата прекарват деня или по-точно десет дни (оттук и името Декамерон), разказвайки си приятни истории, десет на ден, общо сто, в една вила, където „се чуват птичките да пеят, откъдето се виждат да се зеленее хълмовете и равнината, полето с полюшващите се като море жита, с различни дървеса, а небето изглежда по-просторно и макар да продължава да ни се гневи, то няма да ни лиши от вечната си красота; всичко това е много по-приятно за гледане от стените на нашия опустял град“.

Трудно е да си представим по-уклончиво отхвърляне на религиозната тема, по-ясно и смело утвърждаване на земните стойности пред метафизичните. Бокачо не се интересува дали чумата идва от господ или поради лошо съвпадение на звездите. Той не е моралистът, който наказва, а художникът, който представя с грижлива безпристрастност свещения егоизъм на човека, желанието му за живот, неудържимото избухване на любовта — космическа сила, която се присмива на всичко, включително епидемиите, а в нашия случай — като че ли така иска да ни внуши влюбчивият Джовани — единствения лек, в състояние да гарантира продължението на вида след подобно бедствие.

На фона на превърнатата в гробище Флоренция Джовани Бокачо, човек веселяк, строи сграда от сто весели новели, за да ознаменува победата на живота над смъртта, на фантазията над реалността, на съзидателния оптимизъм над малодушния морализъм. Макар да остава повече от век, вече във въздуха се усеща Ренесансът — „Колко е красива младостта, що, уви, тъй бързо отминава“ (Лоренцо Великолепни^[2]). Ако беше един обикновен средновековен ум, а не предвестник на хуманизма, Бокачо щеше да спре десетимата младежи в църквата „Санта Мария Новела“, щеше да ги накара да коленичат пред олтара и да произнасят по десет молитви на ден в продължение на десет дни.

Стоте новели на Бокачо представят човешката комедия, тъй както стоте песни на Данте — божествената. Когато Данте умрял, Бокачо бил на осем години, но помежду им сякаш били преминали векове. Първият бил съвестта на своето време, вторият — огледалото. Данте търсел вечните стойности, Бокачо — уличната хроника. За Данте грехът е изходна точка на угризението и изкуплението, за Бокачо — крайната точка на неангажираното му съзерцание. За Данте човек е временно на тази земя, пътник, жадуващ за отвъдното, за Бокачо човек се чувства много добре на земята, особено в женска компания.

Той дал да се разбере това в „Любовно видение“, малка поема в терцини, написана по време на голямата му любов към Фиамета, дантевска по строеж, антидантевска по съдържание. На поета се явява насън жена, подобна на Беатриче, която го води към един благороднически замък. Той има две врати — една малка със стръмна стълба и друга широка и леснодостъпна. Първата извежда към добродетелта, към небесното блаженство, втората — към земните блага, към богатството, властта, пъргавия ум и любовта.

Едва-що успява да зърне вратата на добродетелта, Бокачо се изплашва толкова тя е тясна, и възкликва:

*„И кой ще може да достигне там,
където никой да върви не пожелава?“
Запитвайки се тъй, видях портал голям
отворен, който водеше към светла зала,*

*където ми се стори, че празнуват с плам.
И казах си: „Към светлината засияла
да тръгнем — там ще е заветната ни цел,
на веселба душата там се е отдала“.*

Жената го увещава, преди да направи окончателния си избор, да прочете надписа над входа, в който иска да го въведе:

... Тая

*вратичка е към пътя на живота, виж —
изкачването почва трудно, но накрая
на вечен отдих ще се насладиш,
затуй побързай да се устремим нагоре,
ленивата си плът с духа ще победиш.*

Но Бокачо е очарован от надписа над втората врата:

*Богатства, почести и всякакви удачи
и безгранична слава, с блясък несравним
ще дам на всеки, който моя праг прекрачи.*

Няма ли да бъде по-добре, предлага Джовани, да хвърлим първо едно око на земните блага, които, макар да са лекомислени и измамни, имат голямото преимущество, че са видими и осезаеми? В този момент на сцената се появяват откъм голямата врата двама младежи, които съблазнително му подсказват един компромис:

*Защо да дириш само непосилно бреме?
Тръгни след нас и ще се поздравим с успех,
чиято ценност никой няма да ти вземе,
а пък за стръмнината, ако искаш ти,
пред смъртта все още ще намериш време.*

За да изтръгне Джовани от лошите съветници, жената, която го води, държи дясната му ръка, другите — лявата, дърпат го ту жената, ту двамата младежи, но накрая колебливият Джовани избира широката врата, която му е напълнила окото още от първия момент. Тук Бокачо се държи точно обратното на Данте. В „Божествена комедия“ Данте търси веднага изкуплението и се оставя в ръцете на Вергилий, за да му покаже чрез ужасите на греха пътя на спасението; Бокачо отлага спасението на душата за по-късно, за последната година. Първо иска да вкуси благата на света — небето може да почака. Така той ни се

явява като първата ранна лястовица на религиозното равнодушие на Ренесанса.

* * *

Когато новелите на първите три „дни“ започнали да обикалят между хората, надигнали се в хор гневните гласове на престорените набожници, които упреквали писателя, че се е отдал на лековат жанр, и то на неговата възраст. Бокачо бил почти на четиридесет години — започваща старост при ниската тогава средна възраст. Ругаели го, че нямал срама да пише за неща, които буржоата и духовниците открай време не се срамували да вършат. Удоволствията и греховете на любовта се ширели и оправдавали, при условие че не се изваждат на показ. Но любовта, казвал Джовани, е по-силна от хората и от тяхното лицемерие.

Имало едно време — разказва той за свое оправдание — един флорентински гражданин, строг моралист и аскет, който живеел в една пещера със сина си, отгледан в пълно неведение и презрение към света. Един ден трябвало да слязат в града и докато вървели, момчето се учудвало, като виждало коне, волове, църкви, дюкяни и неща, все невидени дотогава от него. Питал за името на всеки предмет или животно и бащата му отговарял, задоволявайки естественото му любопитство. По едно време срещнали група момичета.

— Татко, какви са тези?

— Наведи си очите и не ги гледай, те са лошо нещо — заповядал бащата.

— Поне ми кажи как се наричат — настоял синът. За да не възбуди спотаеното у него плътско желание, бащата измислил една лъжа:

— Наричат се патици.

И станало чудо: момчето, което не се развълнувало при вида на вола, коня, къщите и църквите, сега попитало веднага:

— Татко, не можем ли да си вземем една от тези патици?

— Мълчи, това са лоши неща.

— А всички лоши неща ли са направени така?

— Да, сине.

— Аз не разбирам, не зная нищо, но уверявам те, татко, че не съм виждал досега толкова красиви и приятни неща като тези, които ти наричаш лоши. Досега ти ми показва само изображения на ангели, но за мен тези патици са по-красиви от ангелите. Моля те нека занесем в нашата пещера една от тях, а аз ще ѝ давам да кълве зрънца.

Трудна задача е човек да се опълчи на природните закони, нужни са свръхчовешки усилия, каквито Бокачо признава, че не притежава, а и да ги е притежавал, щял по-скоро да ги заеме на други, отколкото да ги използва сам. Затова помолил критиците и клеветниците да го оставят на мира — искал да живее и да пише, както му се харесва.

Наистина ли новелите му са толкова дръзки? Бокачо искал да му бъдат признати на него, писателя, същите права, както на художниците. Да не би художниците да не представят Христос като мъж и Ева като жена? В същността си новелите му не са нито добри, нито лоши, всичко зависи от нагласата на читателя. „Кой не знае, че виното, тъй приятно и полезно за здравия човек, вреди на болния? Ще кажем ли, че заради това то е вредно за всички? Кой не знае, че огънят е полезен, дори необходим за смъртните? Ще кажем ли, че понеже изгаря къщите и градовете, е беда за хората?... Никога покварен ум не е разбирал здравия смисъл на думите“ — заключава Джовани, перифразирайки *Omnia munda mundis*^[3]. Впрочем и Евангелието, когато се чете наопаки, погубва хората и все пак на света не съществуват „по-свети, по-достойни и поучителни страници“.

Моралистите не един път надигали глас против забавната литература, против светската поезия, против писателите езичници и с езически тенденции, които, създавайки *l'art pour l'art*^[4], отвличали християнина от непосредствените му задължения. Бокачо ги заклеява с язвителен сарказъм:

„Тези съдници на справедливостта или по-скоро на несправедливостта желаят с цялата си злоба провала на поезията и викат гръмогласно: «О, вие, които сте избавени от пролятата на кръста кръв, о, народе, мил на бога, ако още изпитвате милост, почит, любов или поне страх от господ, хвърлете в огъня тези нещастни книги на поети и разпилейте на вятъра пепелта им. Защото да ги имаш въщи, да ги четеш, а и само желанието да ги четеш е вече смъртен грях. Те изпълват душата с отрова, въвличат ви в ада, низвергват ви от небесното царство».“

И по-нататък:

„Ако прочитът на поети не е забранен от законите, от пророците, нито от светите укази на папите, какво лошо има в това да ги имаме и да ги четем? Някои ще кажат: защото сладостта им блазни ума. Отговарям с една стара поговорка: всеки да си знае силата. Естествено приемам, че е по-добре да се изучават свещените книги; който ги изучава, е по-драг на бога, на папата и на църквата. Но не всички имат, и то винаги, едно и също влечение, затова понякога някои ги теглят поетичните книги. Какво лошо и какъв грях има в това?... Спокойно можем да наблюдаваме акробатите, които дават представления, в повечето случаи неприлични, по ъглите на улиците, да слушаме по банкетите безсрамните песни на шутовете, да понасяме ругатните на шарлатаните в таверните и непристойните предложения на сводниците в бордеите и безспорно за всичко това няма да идем в ада, а да четем поетически книги щяло да ни прокуди от небесното царство...

На художника е позволено да рисува в църквата кучето Цербер, което пази входа на царството на мъртвите, или лодкаря Харон, който прекарва осъдените души през реката Ахерон, и Фурните, опасани от змии и въоръжени със запалени факли, както и самия Плутон, цар на

мъртвите, който раздава наказанията на осъдените. Но на поетите е забранено да пишат такива неща, а на читателите — да ги четат. На художника е позволено да изобразява в дворците любовта на древните герои, безумствата на хората и боговете — никой закон не забранява това и всеки може да съзерцава колкото си иска тези рисунки; и, обратно, настояват, че хрумванията на поетите, поднесени с разкрасени изрази, покваряват душите повече, отколкото рисунките. Нека отбележа, че поезия четат образованите люде, а картините често гледат и неграмотни“.

Затова нека критиците мърморковци го оставят на мира да пише както си иска и за каквото си иска. Той пише, за да запълва „свободното време“ на жените, това обезправено мнозинство от човешкия род, което живее според желанията на бащите, братята и съпрузите. Сутрин близките ѝ я водят на църква, после целия ден работи вкъщи или безделничи в стаята си, в плен на натрапничави фантазии на младостта, на забранени любовни мечти, на беса на неугасените страсти.

Обвиняват го, че стилът му на писане е разтегнат и понякога многословен. Но стегнатият стил приляга на учените, които се трудят не за да мине времето, а за да го използват правилно, нещо, което не се случва на вас, жени, подмята авторът, показвайки се малко женомразец, „защото ви остава толкова свободно време, колкото не успявате да вложите в любовните си игри. Извън това, понеже ни една от вас не отива да учи в Атина, Болоня или в Париж, трябва по-подробно да ви се разправа, отколкото на ония, които са изтънчили ума си в учението“. Така с малко думи Бокачо признава на нежния пол две качества: похотливост и невежество.

Десетте младежи от „клуба“ на „Декамерон“ често призовават господ и Мадоната, в петък не разказват своите пикантни истории, за да почетат Христовите мъки, и се отдават на молитви, в събота жените постят в чест на Богородица, верни на календар, според който весело се редуват молитви и солени анекдоти. Почитта, която Бокачо отдава на религиозните стойности, е напълно формална; истинската света

троица, която според него ръководи света, е Щастие, Любов и Ум, на които са посветени и които вдъхновяват стоте новели.

За Джовани съществува само един истински непростим грях: глупостта. Той се нарежда винаги на страната на хитреците, против глупците, защото светът не принадлежи на добрите, а на ловките и това доказвали извън литературата безкрайно ловките тоскански търговци, които с търговия и лихварство станали господари на господарите на света.

Каландрино с двама свои приятели се изкачва по планината Муньоне, за да търси камъка хелиотроп, който прави човека невидим (ден осми, новела трета). По едно време приятелите му Бруно и Буфалмако, преструвайки се, че вече не го виждат, започват да го викат на висок глас и да го замерят с камъни и той решил, че е станал невидим, и без да издаде стон, се връща вкъщи, целият в синини и с джобове, пълни с камъни, сред които мислел, че има хелиотроп, който прави хората невидими.

Мадона Филипа от Прато (ден шести, новела седма), осъдена на изгаряне за прелюбодеяние, преди палачът да запали кладата, помолила кмета да попита мъжа й дали и колко пъти, когато е била канена да изпълни съпружеските си задължения, му е отказала. Мъжът отговорил честно, че не му е отказвала. „Тогава — отвърнала веднага жената — питам вас, господин кмете, щом той винаги е взимал от мен всичко, от което се е нуждаел и което е харесвал, аз какво трябваше да правя с онова, което му беше в излишък? На кучетата ли да го хвърлям? Нима не е по-добре, че го дадох на тоя благороден човек, който при това ме обича повече от себе си, вместо да се похаби и отиде на вятъра?“ Впечатлени от гениалното разсъждение, жителите на Прато изменили закона за прелюбодеянието, като запазили изгарянето само за ония жени, които прелюбодействували за печалба, и оправдали жените, които вършели това поради физиологическа надареност.

Един коняр се вмъкнал с измама в леглото на Теодолинда, жена на Агилулф, крал на лангобардите (ден трети, новела втора); открили го и той побягнал в стаята на прислугата, хвърлил се в едно легло и се престорил на заспал. Кралят, който бил хитър, опипал пулса на всички слуги и на човека, чието сърце биело силно — неоспоримо доказателство за вината му, — остригал косите. На следващия ден благодарение на този белег за разпознаване щял да го накаже

публично. Но конярят излязъл по-хитър от краля и щом той излязъл от помещението, остригал с ножицата косите на всички слуги, които спели дълбоко, така че на сутринта кралят не бил в състояние да различи невинните от виновния.

Бокачо застава на страната на Буфалмако, на мадона Филипа и на коняря, т.е. на страната на умните. Интелигентността винаги е толерантна и Бокачо също е толерантен, особено относно религиозните въпроси. Не бил нападателна натура, не изпитвал омраза към евреите, възхищавал се на сарацините, не проклинал друговерците. Не е бил неверующ, а верующ по италиански, т.е. щял да тръгне по църкви по-късно, когато тялото започнело да се износва. Неговият бог „разбира“ и си затваря едното око за някои човешки грехове, а и двете — за греховете, извършени от мъжете и жените заедно.

Той показва толкова голяма интимност с господ, че го намесва в не дотам чисти начинания. В цитираната новела за Ричардо Минутоло, който обича жената на Филипело Сигинолфо, авантюрата завършва така: „И проявявайки най-голяма предпазливост, те често се наслаждавали на своята любов. И нека даде бог и ние да се наслаждаваме на нашата“. Бокачо се надсмивал над задгробните ужаси, над терзанията за преминаването отвъд, които измъчвали едно общество от големи грешници, които се страхували от ада.

Какво представлявал адът? Докато Джовани публикувал своите истории, Якопо Пасаванти, игумен на доминиканския манастир „Санта Мария Новела“ (монашески орден, който подобно на францисканския „Санта Кроче“ не бил симпатичен на писателя — той предпочитал августинците от ордена „Свети Дух“), заплашвал гръмогласно в проповедите си, по-късно събрани в книгата „Огледало на истинското покаяние“, с пламъците на ада. Надареният с богато въображение игумен, който бил също лектор по философия в Пиза и магистър по богословие в Сиена и Рим, разказвал на верующите злокобни и чудновати истории, за да ги вкара в правия път. Например приключението на графа, отвлечен на връх Великден от някакъв непознат рицар, който под погледа на приятелите и слугите „го разнасял във въздуха, за да го види целият град, а графът викал: «Помогнете ми, съграждани, помогнете на вашия нещастен граф!». И викайки така, изчезнал от погледа на хората и бил отведен в ада при

демоните“. Или историята за студента от Париж, ученик на Серло, преподавател по логика и философия, осъден на вечни мъки в ада. Той се явил на своя учител и показвайки му опакоето на дрехата си, му казал:

„Виждаш ли подплатата на тази мантия? Цялата е жар и пламък на огън, пламтящ за наказание, който не ми дава отдых и постоянно ме гори. А това наказание ми бе отредено заради срамния ми плътски грях“. За да разсее всякакво съмнение у стария философ, садистичният призрак казал: „Подай ми ръката си, учителю!“. Онзи се подчинил и тогава ученикът пробол с огнения си пръст дланта на учителя като с остра огнена стрела. „Сега ти усети вече мъките на ада — рекъл ученикът и виейки от болка, изчезнал.“

След това Якопо разказва за един мъртвец, възкръснал преди още да е погребан, но останал мъртъв толкова, колкото било нужно, за да отскочи до ада и си даде сметка за мъките на осъдените — тъй жестоки, че решил да изкупи греховете си приживе. Затова напуснал светския живот, отишъл в пустинята и „както бил облечен, влизал в реката до шия, когато било най-студено, после излизал и оставал с мокрите дрехи на вятъра и студа, докато премръзнат месата му; или загрявал голям котел с вода и влизал, докато тя била вряща“.

Мисълта за ада тероризирала ума на средновековния човек. Монахът Джакомино от Верона в *De Babilonia infernali*^[5] си го представял населен от змии, жаби, змейове и дракони със зъби, остри като бръсначи. Било пресметнато, че адът бил двеста мили широк и можел да побере два билиона души, измъчвани от хиляди дяволи под заповедите на Сатаната, принц на мрака, когото иконографията с течение на вековете представляла все по-отвратителен и подигравателен. По скулптурите в катедралите той ръфа месата на осъдените или мами по време на Страшния съд архангела, който мери греховете на душите, като дърпа надолу едно от блюдата на везната (катедралата в Шартр). В ада се чува само плач и скърцане на зъби. Има само пламъци, които ближат вечно осъдените, без те да изгорят.

Могли само да се надяват, но без никакво обещание на „адските отпуски“, Т.е. на намаление на силата на огъня по случай големите християнски празници.

Адът на любовника Бокачо е съвсем различен. Алибек, езическо момиче на около четиринадесет години (ден трети, новела десета), повикано от божия глас, отива да води отшелнически живот в пустинята, където среща друг отшелник на име Рустико. Виждайки красивото и свежо девойче, у него се събуждат плътските желания след дългото въздържание и забравил суровата дисциплина и светите мисли, подлага неопитното момиче на ускорен курс по сексуално възпитание, който приключва с многократно поставяне на „дявола в ада“ за голяма радост на учителя и ученичката и разбираемостта възмущение на Якопо Пасаванти от безсрамната метафора.

[1] За съвършения образ на монаха (лат.). — Б.ред. ↑

[2] Медичи. — Б.пр. ↑

[3] За чистите всичко е чисто (лат.). — Б.пр. ↑

[4] Изкуство за изкуството (фр.). — Б.пр. ↑

[5] За адския Вавилон (лат.). — Б.ред. ↑

VIII.

ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПОРАДИ НАКЪРНЕНА ЧЕСТ И ГРУПОВА ЛЮБОВ

Средновековието не било изцяло аскетично и мистично. Ако, от една страна, инквизицията и доминиканците (*Domini canes* = кучетата на господата) преследвали еретиците, та през 1357 г. на флорентинските лекари било забранено да посещават повече от два пъти болните, които отказвали да се изповядат, от друга, на духовниците не били спестявани обиди и подигравки. Когато Мартин IV, папата лакомия за змиорки и вино „Вернаца“, оповестил интердикта против жителите на Перуджа за това, че плячкосали Фолиньо, те повлачили по улиците една кукла в папски одежди, която после подпалили.

Разказите на новелистите и студентските песни изнасяли на показ пороците на духовниците, а в салоните на висшето флорентинско общество дамите не се изчервявали от нецензурните вицове и се смеели така, „сякаш се смеели за друго“, обяснява Бокачо. В „Декамерон“ се намеква с непринудени, прозрачни метафори за детеродните органи, но се иска извинение от присъстващите дами, ако разказът налага да се произнесе (всеки век си има своите табу) думата „гащи“. Явно съдържанието не било смятано за толкова срамно, колкото съдържащото.

Зад мрачната фасада на нетърпимостта и конформизма пълзяла немалка религиозна и морална разпуснатост. Едно обаче било строго забранено — да се поставя догмата под съмнение, макар за държанието на отделния човек църквата на практика да си затваряла очите. Бокачо се държал настрана от инквизицията, защото за разлика от нещастния Чеко от Асколи не се занимавал с философски спекулации, не обсъждал големите теми на християнската доктрина, а и нямал тази вътрешна сила — бил артист, не мислител, повече надарен с мечти, отколкото с умозаклучения. Колкото до новелите, в които заклеявявал разпуснатостта на духовниците, могъл да повика в

своя защита адвокати над всякакво съмнение, като свети Бернардо и свети Франциск.

Първият от тях, опечален от покварата на висшето духовенство, казвал: „Боже мой, тия, които най-настървено те преследват, са същите, които държат командните места в твоята църква“. Беднякът от Асизи^[1] безжалостно изобличил моралния упадък на монасите. Никола от Нарбона, генерал на кармелитите през втората половина на XIII в., също изобличавал калугерите, които тичали подир красивите калугерки (във Венеция ги наричали „монегини“ и дождът определил свещениците, които служат в женските манастири, да не са под петдесет години, а изповедниците — под шестдесет). Португалският епископ Алвар Пелагиус изброява в *De planctu ecclesiae* (плачът на църквата) четиридесет и пет порока, „практикувани“ от монасите. Матео Вилани изказва съжаление, че някои младежи били издигнати в кардинали, „макар да живеели много нечестно и разюздано, не по-различно от разюзданите тирани, и освен другите безобразия, които вършели в града, карали телохранителите им да отвлечат млади жени от съпрузите им“.

След сладострастието идвало сребролюбието. Един испански богослов на служба в папския двор в Авиньон заявил, че не е имал случай да влезе в папския дворец, без да се натъкне на духовници, които броят жълтици. Всеки прелат, преди да заеме нова длъжност, трябвало да плати на курията таксите, които предшественикът му не бил платил. През 1342 г. архиепископът на Равена наброил доста днешни милиони, за да запази длъжността си. На 5 юли 1328 г. били отлъчени пет архиепископи, тридесет епископи и четиридесет абати, че не били платили в определения срок.

Петрарка се нахвърля с дантевски гняв срещу грабителството и разпуснатостта на папската курия в Авиньон, град, в който той често ходел да преследва сянката на Лаура:

*Този алчен Вавилон в порок пропада,
Божии гняв привлича с грехове безброй,
Бакхус и Венера предпочита той,
вместо да почита Зевс или Палада.*

А в друг сонет призовава наказанието на Содом:

*Небесен огън върху теб да се излее,
Коварна си и алчност в твоята душа пламти,
опронасти мнозина — себе си обогати,
мощта ти във съюз със низостта живее:*

*гнездо си на предателства, в теб злото тлее,
за да се разпростре в далечни широти,
че си слуга на виното доказваш ти,
а в него погледът на блудника алее.*

Бокачо също се присъединил към морализаторската кампания, но без разпалеността на приятеля си Петрарка (който от „заклеймения Авиньон“, както ще видим по-късно, получава големи доходи като каноник) и без възмущението на светите проповедници. Джовани още един път имал повод да упражни светския си хумор на тоскански Волтер. Той нападал продажните духовници с оръжието на сатирата — един ад, по-страшен от този на Данте, защото се изстрада на земята.

Не губел време. Пет от първите шест новели на „Декамерон“ засягат хора или институции на църквата. Герой на първата, която вече споменахме, е безбожникът Чапелето. Тя осмива наивността на някои проповедници, както и лекотата, с която присъждали ореола на светостта на закоравели мошеници. Втората поставя проблема за доверието към църквата. В Париж търговецът Джаното завързва приятелство с евреина Авраам и се опитва да го покръсти. Авраам приема при едно условие: преди кръщението да отиде в Рим, за да наблюдава отблизо папата и кардиналите и да си даде сметка за техния начин на живот и действие. Бедният Джаното се хваща за главата, защото, „ако оня отиде в папския двор и види престъпния и мръсен живот на свещениците, не само че няма да иска да стане християнин, но и да е станал вече, ще поиска пак да бъде евреин“! Той се мъчи да го разубеди по всякакъв начин, като му изтъква дългия път и преувеличава трудностите и опасностите. Но нищо не помага. Също като свети Тома Неверни Авраам иска лично да си даде сметка и едва-що пристигнал в Рим, „открил, че от най-главния до най-низшия

всички съгрешават в сладострастие, и то не само в естественото, а и в содомия, без всякаква задръжка от угризение или срам... Освен това всички са чревоугодници и пияници, които слугуват на търбуха си подобно на скотове... След като ги опознал по-отблизо, той се уверил, че всички те са скъперници и сребролюбци; продавали и купували човешка кръв, дори християнска, същото вършели и с божии работи, били те тайнства, дарове или църковни длъжности. С тия неща се търгувало повече, отколкото в Париж с платове и с каквото и да било друго, пък и посредниците били много повече. Явната симония те наричали «сделка», а лакомията «подкрепяне», сякаш бог не бил в състояние да проумее ако не значението на думите, намерението на извратените души и сякаш подобно на хората би се ползгал по имената на нещата“.

И ето чудото. Авраам се връща в Париж, готов да стане християнин. От пороците, властващи в папския двор, той е заключил, че тази е истинската религия, че църквата наистина е божествена институция, след като е могла да оцелее при низостите и извратеностите на своите водачи. Така той се покръства в парижката „Нотр Дам“.

В третата новела се сблъскваме с проблема за субективната стойност на всяка религия. Саладин и един еврейски капиталист разискват коя от трите религии — еврейската, мюсюлманската и християнската — е по-истинна. Имало едно време един богат синьор, който оставил в наследство на тримата си синове три пръстена, от които единият истински и с неоценима стойност, а другите два — съвършена имитация дотам, че никой не можел да различи истинския от фалшивите. Така са и трите религии: приличат си, всяка смята, че следва божие слово, че е единствената, която съхранява закона, „но въпросът, коя е истинската, остава открит, както при пръстените“.

Опасно твърдение. Докато клерикалната нетърпимост издига клади и кардинал Бертрандо дел Поджето^[2] изгаря публично De Monarchia^[3] на Данте, книга, считана за антипапски пасквил, Бокачо провъзгласява с векове напред правото на грешка. По отношение на богословието и следователно и по отношение на наказанието той поема голям риск: това е единственият път, когато се доближава толкова до ръба на ортодоксията. Спасява го алибито на приказката. В края на краищата твърдението за „мирно съвместно съществуване“ на

трите религии, този ранен екуменизъм^[4], тази търпимост, тъй близка до скептицизма, са мнения и слова; изречени от един евреин и един сарацин. Каква стойност биха могли да имат — ето евентуалното алиби на Джовани — разсъжденията на двама неверници?

* * *

Бокачо има реалистично, натуралистично виждане за света, в който живее, за обществото, което го заобикаля; моралът му е напълно земен, не се позовава на вечни принципи и високопарни фрази, не предизвиква неудобства за високите идеологии, защото за самия него, човек кротък, би било неудобно да се изкачва до тях. Той предпочитал да гледа наоколо си вместо нагоре; той бил първият писател, който спирал погледа си върху категории хора, изключени дотогава от поезията и героичната или лирична проза — търговците, занаятчиите, посредниците, мошениците, глупаците, светските попове, чувствените монаси, ревнивите съпрузи, хитрите съпруги, авантюристките, леките жени — пъстра тълпа, подбрана непосредствено от всекидневния му живот.

„Един свят — пише Анри Овет^[5], — който не само е различен от този на «Божествената комедия», но е негово отрицание, дори осмиване. Мистицизмът и аскетизмът не изчерпват цялата мисъл и живот на средновековието; едно силно течение на подигравателна дързост, на чувствен реализъм, на безгрижно веселие, често грубиянско и разпуснато, продължавало да следва отблизо, така да се каже, богословското и философското движение. Бокачо не преобразил по революционен път съвестта на своето време, не подканил своето поколение да потъпче всичко онова, което предшествуващото бе уважавало. Негова главна заслуга е, че успя да извлече от едно душевно състояние, което не бе създал, но от което е бил дълбоко проникнат, една художествена творба, която в нейната

сфера, явно по-нискостояща, може да се сравни по широта и съвършенство с творбата на Данте.“

Като обратна страна на средновековния аскетизъм „Декамерон“ е „отрицание и осмиване“ на „Божествената комедия“. Прочитът на книгата в тази светлина предлага изненадващи резултати. Така например Данте наказва сладострастниците и въпреки цялата си симпатия, която изпитвал към Франческа да Римини, бил я поставил да се носи заедно с нейния Паоло сред зимната фъртуна на втория кръг. В „Декамерон“ нещата са коренно различни: на никого не идва наум да наказва прелюбодеянието в задгробния живот. Казва го героят на десетата новела от седмия ден.

Двама приятели от Сиена, Тингочо и Меучо, обичат една и съща жена, мона Елиза. Но Тингочо, който е имал възможността да я посещава повече от другия, умира преждевременно от еротично изтощение и душата му отлита в чистилището. Една нощ съгласно уговорката им се явява насън на Меучо, който с чувство на страх и надежда го пита как се чувства човек „отвъд“. Тингочо го успокоява, уверявайки го, че „отвъд“, противно на онова, което твърдят проповедниците, не се отдава никакво значение на плътския грях.

Вместо греха се наказва добродетелта. В новелата за Ностаджио дели Онести (ден пети, новела осма) едно момиче, виновно, че е отблъснало предложенията на влюбения в нея момък, който в отчаянието си се самоубива, заради жестокостта си бива осъдено да отиде в ада, където я чака жестоко наказание: да бъде преследвана от самоубиеца, който я сграбчва, убива я с нож, изтръгва сърцето ѝ и го хвърля на кучетата. Сцената се повтаря безконечно. Ето как жената с каменно сърце ще се научи да не презира удоволствията на любовта.

Едностранинното изоставяне на любимия без неговото съгласие също е голяма вина според веселяшкия нов морал на Бокачо. В седмата новела на третия ден мона Ермелина по заповед на изповедника си, който я заплашва с мъките на ада, оставя неохотно любимия си Тедалдо дели Елизеи. След известно време последният се представя на жената, преоблечен като поклонник, и преди да ѝ се открие, я убеждава, че прекъсвайки любовната си връзка, е извършила

грях, сиреч кражба, защото, „след като сте му принадлежали, било е нечестно да го лишите от себе си, все едно че сте извършили кражба“.

Излишно е да добавяме, че тази непринудена етика на удоволствието приема ревността за смъртен грях. Който има хубава жена, трябва да си затваря очите. Иначе ще му се случи същото като на селянина Ферондо (ден трети, новела осма), когото един монах упоява и погребва като мъртвец, а когато го събудили, му казали, че се намира в чистилицето, и в продължение на десет месеца два пъти на ден го биели с тояга за изкупление на това, че приживе е бил ревнив. А през това време монахът се радвал на любовта на жена му.

Бокачо презира ревността. Той лично опитал жилото ѝ по време на любовта си към Фиамета и сега застъпва един нов морал, който да освободи човечеството от тази болест. Жената има задължението да харесва на мъжа, а той да не я лишава от нищо и най-вече никога да не бъде ревнив. В сексуалната област тя има същите права като мъжа. В десетата новела на втория ден, където корсарят Паганино от Монако отвлича жената на съдията Рикардо Кинцика, Бокачо явно е за еманципацията на жената.

За да вникнем в революционния смисъл на новелата, добре би било да споменем за подчиненото юридическо, социално и морално положение на жената през средните векове. Богословите я смятали за носителка на злото, „една добра жена е като змиорка в чувал с петстотин змии“ — отсъжда един философ и добавя: „ако мъжът има щастието да напипа именно змиорката, то той ще е сполучил само да държи опашката на една хлъзгава риба“.

По време на чумните епидемии било опасно човек да легне до нея, дори да се доближи до леглото ѝ, защото по правило жената е „заразено“ същество, което привлича болестта, както сунгерът — водата. Казвали *in peste Venus pestem provocat*, т.е. по време на чума Венера предизвиква чума. Една от причините за дълбокото презрение и осъждане на мюсюлманите от страна на християните била тяхната чувствена свобода, тяхната непринудена и канонически узаконена полигамия, която контрастирала с киселото целомъдрие на отшелниците и пустинниците. Какво била жената за свети Ефрем, епископ на Низиб през IV в.? „Еlegantна примка, която тегли мъжете към похотта, корабокрушение на суша, извор на низости, съкровище от мръсотия и злоба, гибелна беседа, слепота за очите, разруха на душата,

жило за сърцето, гибел за младежта, скиптър на ада, бездна от плътските желания, безсрамна любов, съюзничка на демона, помощничка на змията, утеха на сатаната, неутешима мъка, горяща пещ, преграда към спасението, неизлечима злоба, убежище на развратните, ковачница на демоните, безсрамен звяр...”

Един монах на име Марко, пустинник в Египет, приел със съгласието на игумена да го посети майка му, която не бил виждал от много време. Докато траела срещата им, той ѝ говорил със затворени очи — все пак тя си оставала жена и като такава била „Венерин свинарник“. Друг духовник, който трябвало да пренесе на рамо майка си през реката, се сетил преди това да увие ръцете си с ивици плат, откъснати от плаща му, за да не би кожата му да докосне кожата на жена.

Девствеността била предпочитаното състояние от църквата и свети Йеролам допускал брака дотолкова, доколкото от него се раждали девственици. Половият акт бил оправдан единствено като необходимо и уви, незаместимо средство за продължението на рода, но се препоръчвала рядката му употреба, и то лишена от всякаква добавка на наслада. Църквата публикувала списък на забранените дни, в които съпрузите трябвало да живеят като брат и сестра: неделя, сряда и петък, сиреч сто петдесет и шест дни или по-точно нощи от всичко триста шестдесет и пет. Към тях следвало да се прибавят четиридесетте дни на великите пости и месецът от Заговезни до Коледа. От зачатieto до четиридесетия ден след раждането съпрузите не могли да имат никакво сношение. Причестяването също ограничавало половите връзки, тъй като били забранени в трите дни преди него. А хората не се причестявали само по Великден.

На тези религиозни забрани се позовал с хитри увъртания споменатият вече съдия от Пиза Рикардо ди Кинцика, за да отклони желанията на жена си Бартоломеа. Рикардо бил престорено набожен старец, „надарен повече с ум, отколкото с телесна сила“, който пожелал да вземе с парите си красива и много по-млада от него жена. За да се защити от изблиците ѝ на нежност, измислил си личен календар на въздържание, който бил още по-строг от църковния. Всякакъв претекст бил за него добър, стига да можел да откаже на жена си: „въздържане от храна, смяна на сезоните, празници на

апостолите и на безброй други светии, петъците, съботите, неделите, великите пости и някои фази на луната“.

В един лош за него и добър за нея ден я отвлича един симпатичен корсар, Паганино от Монако, който с младежка щедрост ѝ давал всичко онова, което съдията ѝ отказвал. И когато съпругът отива да си я прибере, предлагайки голям откуп, Паганино приема размяната, но не и жената. Тя за учудване на всички крещи в лицето на мъжа си, че не иска да се върне въкъщи; предпочита да остане с горещия пират, в чийто любовен календар, слава богу, нямало празници, а само работни дни.

„Вие трябва да забележите, че съм млада, свежа и здрава; следователно щяхте да знаете от какво друго освен от храна и дрехи се нуждаят младите жени, въпреки че от свенливост не го казват — протестира Бартоломеа срещу съпруга си, потвърждавайки с весела самоувереност естествените права на своя пол и откупвайки векове на женско унижение. И ако ви е било по-приятно — заключава тя — да изучавате законите, вместо да се грижите за жена си, не трябваше да се жените.“

Една поговорка от Венето казва: от учения мъж не става любовник.

Извън женската еманципация, прокарана в аванс със съвременен финес, в „Декамерон“ са засегнати и други теми, които изненадват читателя от XX в. със своята актуалност: престъпления, извършени поради накърнена чест, бракове, които спасяват неудобни положения, групов секс, законът за търсенето и предлагането.

Престъпление поради накърнена чест. Младата Изабела (ден четвърти, новела пета) обича тайно Лоренцо, чирак в дюкяна на тримата ѝ братя, богати търговци в град Месина. Като разкриват любовната връзка и се уверяват, че сестра им е обезчестена, братята не ѝ се скарват, преструват се, че нищо не се случило, а Лоренцо изпращат на онзи свят и го заравят на едно отдалечено място извън Месина. Нещастната Изабела след няколко дни пита братята си за Лоренцо и те отговарят, че са изпратили чирака надалеч по работа.

„Пък и защо толкова се интересуваш — питат грубо пазителите на семейната чест, — какво има между теб и Лоренцо, защо искаш да знаеш толкова неща за него?“

Бедното момиче се оттеглило да плаче в стаята си, после задрямало и насън ѝ се явил нейният Лоренцо с бледо лице и прогизнали от кръв дрехи и съобщил мястото, където бил погребан. На следващия ден момичето отишло на указаното място, разровило още прясната пръст, отсякло с нож главата на любимия, поставило я в една глинена саксия, покрила я с пръст и посадила босилек в нея. Занесла саксията в стаята си и всяка сутрин и вечер я поливала със сълзите си. За кратко време босилекът избуял красив и дъхав.

Бракът като спасително средство. Ричардо Манарди и красивата Катерина (ден пети, новела четвърта) са заварени в леглото от нейните родители. Бащата, без да губи време, предлага на младежа драматичния избор: или да умре, убит като куче, или веднага да се ожени за момичето. Естествено Ричардо избира брака и от този ден или по-точно от онази нощ те заживели доволни и щастливи.

Групов секс. Двама приятели от Сиена, Спинелочо и Дзепа (ден осми, новела осма), след като си откраднали един на друг жените, решили, за да сложат край на неприятните хитрувания и взаимните измами, да ги направят общи „и оттогава всяка една от тях имала двама мъже и всеки един от мъжете две жени, без повече да повдигат дума или препирня за това им общо притежание“.

Закон за търсенето и предлагането. Макар да не обичал търговията, Бокачо разбрал икономическите закони по-добре от философите, последователи на Аристотел. Докато църквата оставала на анахронични позиции, осъждайки по всякакъв начин заема под лихва, той си дал сметка за новата капиталистическо-търговска действителност; и ако мразел умствената ограниченост на буржоата гешефтари, ако се отвращавал от ръцете, свикнали само да броят пари, включително тези на баща си, все пак не можел да отрече ролята, която те изиграли в обновлението на облика на света, разрушавайки преградите на средновековното автархично стопанство на замъците и засявайки Европа със семената на капитала. Колкото и да не обичал търговията и банките, предугадил — може би пръв измежду нашите писатели — той, отнесенният песнопоец и женкар, основния закон на търсенето и предлагането, върховен регулатор на пазара.

Един търговец от Равело, Ландолфо Руфоло (ден втори, новела четвърта), отива в Кипър с кораб, пълен със стоки, надявайки се да намери добър пазар и изгодни цени. Но едва-що пристигнал на острова, „видял, че със същите стоки, каквито карал, били пристигнали и други кораби“. Когато нараства количеството предлагана стока, неизбежно цената спада, „поради което трябвало не само да продаде на ниска цена онова, което бил донесъл, но ако искал да се отърве от стоката си, просто трябвало да я хвърли, което било равнозначно на разорение“.

Преодолявайки морета и планини, търговците благоприятствуват контактите и взаимното опознаване на народите, защото зад стоката пътуват идеите и мислите. В еклога XIII в един спор между двама овчари, Дафни и Стилбон, долавяме неоспоримите обществени придобивки на предприемаческата дейност. Стилбон казва: „Жителите на Масико засяват нивите, на Гаргано складираат стоката, лигуриецът прави вино, критянинът хвърля мрежата, сицилианецът произвежда мед, британецът праща вълна, ако искаме тамян, Ливан ще ни достави прекрасен“.

Благодарение на търговския обмен светът става по-малък и по-богат, „жителят на Севера научава за нещата, които се добиват в Атласките планини, скандинавците — за произведенията на жаркия Нил, а ние смесваме водите на Ганг с бързите вълни на Ебро и Северът научава за пясъците на Етиопия“. Джовани презира търговията и индустриалното производство, но без да се усети, пише епопея за тях. Въвеждайки в света на изкуството пъстрия живот на дребния и едър еснаф, забогателите плебеи, закоравелите измамници, паразитите и развратниците, авантюристите и шегаджиите, отритнати като недостойни сюжети на рицарската и дворцовата литература, „Декамерон“ ни се представя като най-революционната книга от онова време. Тя е „Илиадата“ на търговците, а Бокачо — техният Омир.

[1] Свети Франциск. Б.пр. ↑

[2] Легат в Италия на папа Йоан XXII (1319). — Б.ред. ↑

[3] За монархията (лат.). — Б.ред. ↑

[4] Вселенското църковно начало. — Б.пр. ↑

[5] Анри Овет, „Бокачо“, Париж, 1914. — Б.пр. ↑

IX.

ВЪГЛЕНИТЕ НА БРАТ ЧИПОЛА

В катедралата на Пистойя се съхраняват двадесет и четири косъма на Богородица. В Катедралата на Шартр — ризата, която носила, когато е раждала. В „Нотр Дам“ в Париж — тръненият венец и един пирон от кръста. Най-голямата мъка, която миланчани изпитали след разрушението на града им от Барбароса^[1], било присвояването на мощите на влъхвите, отнесени от църквата „Сант Еусторджо“ в катедралата на Кьолн, където станали символи и покровители на рейнския град. Никакво начинание не започвало, преди да бъде поставено под закрилата на някой светец, и за да си я осигурят осезателно, хората търсели да се снабдят по всякакъв начин, позволен или не, с някоя реликва от светец. Ако можело, и с цялото му тяло. Венецианците отмъкнали от Египет тялото на свети Марко, генуезците докарали от Стамира в Близкия изток праха на свети Йоан Кръстител.

Когато света Елизабета от Тюрингия умряла, някои набожни люде не стига, че накъсали дрехите ѝ на парчета, но отрязали ноктите, ушите и зърната на гърдите ѝ. Всички вярвали, че чудотворните свойства на светците са заложили еднакво във всяка част от тялото им, дори във вещите, които били в допир с тялото им, но все пак църквата различавала реликви „забележителни“, т.е. главата, ръката, коляното или онази част на тялото, с която светецът или мъченикът най-много е изпитал мъка, от всички останали, „незабележителни“.

Императрица Константина Византийска поискала от свети Григорий Велики да ѝ подари главата на апостол Павел, а папата ѝ отговорил, че не ще е възможно, защото обитателите на Рим ще вдигнат революция, и като утешение ѝ изпратил, гарантирайки, че са еднакво ефикасни, няколко брънки от веригите на свети Павел и свети Петър.

Безброй са стъклените в църквите на християнския свят, съдържащи „истинско“ мляко на Богородица. Някой дори отбелязал, че за да се напълнят всичките, от светата майка е трябвало да тече мляко

като от чешма. Шарл IV, крал на Франция, разпределил между роднините си ребрата на своя праотец свети Луи, умрял от чума по време на кръстоносен поход, и понеже някои от висшите духовници мърморели, че били пренебрегнати, дал им да си поделят един крак.

Култът и ловът на реликви придобили парадоксални размери, стигащи до суеверие. В първоначалния замисъл на църквата реликвите трябвало да служат за подхранване на вярата, подтиквайки християнина да почита посредством един осезаем стимул светеца, комуто принадлежали тези реликви, а посредством този светец — и бога. Те били средство, не цел. Но полека-лека целта се изгубила от погледа и останало само средството. Реликвите се превърнали в обект на фанатичен фетишизъм, с който спекулирали мошениците, особено след Четвъртия кръстоносен поход (1204), когато венецианците завладели Константинопол.

Ето какво показва описът, направен само в една църква — църквата „Мадоната на Фара“: „Намериха се две парчета от истинския кръст, дебели колкото човешки крак... Намериха се също железният връх на копието, с което проболи гърдите на господа бога наш, както и два пирона, които забили в ръцете и краката му. Намери се и една кристална стъкленница с голяма част от неговата кръв, така също и плащаницата, която е била на гърба му, преди да го съблекат на Голгота; тук е и благословеният венец, с който е бил увенчан... Намери се и дрехата на Мадоната, както и главата на свети Йоан Кръстител“.

Тогава италианските морски републики започнали съвсем не безкористно да пренасят от Изток на Запад свети мощи и почитани реликви, при което било трудно да се различи набожността от измамата. Зъби, нокти, косми от брадата на Христос съвсем лесно се намирали на пазара, някой мошеник показвал на коленичилиия народ слама от Витлеемската ясла, стъкленница, съдържаща кихавица на светия Дух или въздишките на свети Йосиф. После ставали размени, както между колекционери. За частица от черепа на свети Дионисий (мъченикът, който се навел да вдигне главата си, когато римляните го обезглавили на хълма Монмартр), църковното настоятелство на „Нотр Дам“ получило от херцог Дьо Блини главата на апостол Филип. В замяна на тялото на свети Луи Монреале^[2] получил от френския крал Филип III един трън от Христовия венец.

Реликви с особена стойност били залагани в банките като гаранция за теглени заеми. Монахините от ордена на „Св. Клара“ във Флоренция притежавали мантията на светицата и мантията на свети Франциск, която била чудотворна за парализиците. Същата лечебна сила имала и тоягата свети Йосиф, съхранявана в църквата „Санта Мария дели Анджели“. Тъй дълбоко била вкоренена „вярата“ в тези неща, че на никого не минавало през ум да разкрие многото фалшификати. Достатъчно е да споменем, че главата на свети Андрей била почитана едновременно в шест църкви, тази на свети Матей — в осем, мощите на свети Петър — в шестнадесет, мощите на свети Франциск — в тридесет. Кое било истинското? По-добре било човек да не разследва.

В деня, в който поискали да направят оглед, флорентинците останали изиграни. В 1352 г. общината поискала от монахините на един манастир в Теано, Южна Италия, да ѝ отстъпят тялото или поне част от него на света Репарата, патрон на катедралата, и тъй като монахините се колебаели дали да се лишат от ценната реликва, общината поискала съдействието на неаполитанския крал, който предложил добрите си услуги. Сестрите не могли да кажат „не“ на монарха и отвърнали с неохота, че най-много, което могат да направят, е да дадат един крайник.

— Дясната ръка оправя ли ви?

— Добре, нека е дясната.

Флорентинските пратеници, които се били примирили, че ще се върнат въкъщи с празни ръце, поблагодарили, трогнати от великодушието на монахините, и тържествено занесли крайника в техния град, където станал предмет на обожание. И това обожание било толкова силно, че след няколко години решили да поставят светия крайник в художествено изработено сандъче, но когато златарите отишли в катедралата, за да вземат мярка, открили, че сестрите от Теано са си направили лоша шега: крайникът бил от дърво и гипс.

Измамата, на която станали жертва флорентинците, прилича на тази, която преглътнали жителите на Черталдо от брат Чипола (ден шести, новела десета). Този калугер, „дребен на ръст, с червени коси и весело лице, най-големият разбойник на света“, се представил на селяните, обещавайки да им покаже срещу щедра милостиня едно

перо, паднало от крилото на архангел Гавраил, когато слязъл в Назарет, в къщата на Мария.

Той обявил проповедта си предварително, както го изисква рекламата, и в уречения час площадът се изпълнил с народ в очакване на появата на монаха, който, за да бъде във форма, хапнал и полегнал да си почине. През това време двама младежи шегаджии, възползувайки се от отсъствието на слугата, който пазел багажа на монаха, решили да му скроят номер и взели от кутийката перото на архангела (най-обикновено перо от папагал — птица, която жителите на забутаното село Черталдо не били чували и виждали) и вместо него сложили два въглена. Да видим сега как ще се оправи нашият човек, рекли си те, без да имат представа за необикновената изобретателност на калугера. И наистина, едва-що се явил пред публиката и видял при отварянето на кутийката, че вместо перо има два въглена, Чипола не трепнал, само предъвкар мълчаливо една ругатня и „без да се издаде с нищо“, вдигнал ръце към небето, възкликвайки: „О, господи, хвала вовеки веков на твоето всемогъщество!“. След което започнал дълга, засукана реч, в която вмъкнал палячовщина и безочие, абсурдни измислици и невероятни глупости, за да изуми своята публика от селянци, толкова по-впечатлени от шарлатанското му красноречие, колкото по-малко го разбирали. Започвайки издалеч, проповедникът казал, че в Ерусалим се запознал с един многоуважаван старец, който му показал невероятни реликви, неща не от „мира сего“, като „пръста на светия Дух, цял и целеничък, какъвто си е бил някога, после една къдрица от ангела, който се явил на свети Франциск, и един нокът от херувимите, дрехи на света Вяра Католическа, няколко лъча от звездата, която се явила на тримата влъхви, една стъкленица с потта на свети Михаил, когато се сражавал с дявола“.

Тълпата слушала втрещена и упоена измишльотините, а калугерът подсилил още повече нещата, като казал, че старецът му подарил „един от гвоздеите на светия кръст и в малка стъкленица — звъна на камбаните на Соломоновия храм, както и перото на архангел Гавраил, за което вече ви казах... а също ми даде и въглени, на които е бил горен блаженият великомъченик Лоренцо“. Но в бързината си да стигне в Черталдо и нетърпелив да се яви пред толкова набожна тълпа от верующи, монахът разменил кутийката с перото на архангела с друга, същата на вид кутийка, която съдържала въглените на мъченика.

Случва се. За щастие нищо не става без божията воля, обяснил мошеникът, размяната на кутийката била щастлива грешка, защото бог пожелал да подкани жителите на Черталдо да чествуват достойно празника на изгорения светец, който — виж каква случайност — се падал след два дни.

След това допълнил проявената си находчивост, като започнал да чертае с въглена кръстове по елеците на селяните, по забрадките на жените, разтреперани от неочакваната и вълнуваща церемония, и глупаците се върнали вкъщи всички белязани с кръстния знак като бойци преди заминаване за божии гроб. Двамата младежи, които се надявали да поставят в неудобно положение брат Чипола, се поклонили кавалерски пред шарлатанския му гений и му върнали папагалското перо, „което следващата година му свършило не по-лоша работа, отколкото въглените през онзи ден“.

Бокачо се забавлява да осмива слепия фанатизъм към реликвите и злоупотребата с доверчивостта на народа, но и този път прави това на психологическа, а не на теологическа основа: интересуват го повече човешките характери, отколкото божествените догми. Един католически критик от XVIII в., Джовани Ботари, се опитал дори да представи Бокачо като писател, който бичува нравите, т.е. един вид моралист, който си служи с оръжието на сатирата и сарказма, за да стресне заблудените. Нещо като защитник на вярата или дон Жуан, който става свети Жуан. Струва ни се, че това е пресилено тълкуване, както и другата крайност — да виждаме в него сторонник на аморалността или според някои протестантски теоретици — предвестник на Лутеровия бунт.

Да му се припише подобна роля значи да му се признаят ръст на мисълта, доктринерски плам, морално негодувание и реформаторска страст, каквито Бокачо нямал, нито се е стремял да има. Поне в първата половина на неговия живот, онази, която била най-продуктивната му като писател, стигало му да представя света такъв, какъвто бил, а не какъвто би трябвало да бъде. Да разказва, усмихвайки се, нищо повече. Не била негова вина, че поради невежеството на масите, поради все още недоубитото езичество, поради цинизма на престорено набожните мошеници религията често отстъпвала мястото си на своя събрат суеверието; така на небесните сили се приписвали специфични „компетентности“ при едно

политеистично „разделение на властите“, също както древните, които отреждали любовта на Венера, науката — на Минерва, търговията — на Меркурий и прочие.

През средновековието всеки занаят, дейност и човешко състояние имали (навик, достигнал чак до наши дни) покровител на небето: на крадците — свети Никола и свети Дизма, на проститутките — света Магдалена и света Бригита, на лудите — свети Матурино, на палачите — свети Кириак, на касапите — свети Вартоломей; ковачите се молили на свети Елиджо, кръчмарите — на свети Теодат, винарите — на свети Армандо. Болестите взимали името на светеца лечител; смятало се, че който имал способността да лекува, той пращал и болестта: така подаграта наричали болестта на свети Мауро, проказата — болестта на свети Йов, артритата — огъня на свети Антоний. Геновева и Лучия лекували очите, Фирмино — спазмите, Бенедето — червения вятър и камъните в бъбреците, Уберто — беса, Аполония — зъбите, Антонио, абатът — мора по домашните животни.

Който тръгвал по море, се молел на свети Христофор, който се страхувал от отравяне, се обръщал към сан Бенедето, който си бил загубил кесията, призовавал свети Антоний Падуански. Така че всеки светец имал отворено гише на небето, където верующият подавал молбата си, сигурен в положителния отговор. Имало дори закрилник на влюбените — свети Валентин, както и на зле оженените — свети Мартин. Списъкът става пълен със закрилника на платената любов, търсена по хановите — свети Юлиан, за когото не се знае защо го е сполетяла такава лоша слава, но най-вероятно, защото посредничеството му идва от едно изкривяване на вярата: хората молят небето за неща, които небето забранява. Идва ни наум богинята Лаверна, която римляните призовавали, преди да започнат някое нечисто дело, най-вече кражба.

Който тръгвал на път, произнасял „Отче наш на свети Юлиан“, за да бъде сигурен, че ще намери добра странноприемница (истинска драма през средновековието, когато „туристическа база“ не съществувала), пък и не само нея. Безскрупулните трубадури благодарели на светеца, че им помага в любовната игра. Героят на втората новела от втория ден, търговецът Риналдо от Асти, ограбен от разбойници и оставен полугол, намира любезен прием в дома на една

лесно утешима вдовица. Сутринта се завръща вкъщи жив и здрав, „благодарейки на бога и на свети Юлиан“.

Традицията на „Отче наш на свети Юлиан“ траяла векове и доскоро в Сиена и околията ѝ версията на молитвата била:

*Свети Юлиане, свети Юлиане,
нека сигурен пътят ми да стане,
докато прекосявам урви зловещи,
опази ме ти от лоши срещи,
а накрая, моля те, да има
за коня ми дажбата необходима,
а пък за мен желано би било
добро похапване, добро легло,
и другарка в него ти ми дай —
на пътя щом настъпи край.*

Когато виждаме Бокачо да осмива със скептицизма на просветител, роден няколко века предварително, наивниците и фанатиците, оцелели с някой и друг век повече, това не значи, че той се е освободил напълно от вярванията на своето време. Трудно било да се отхвърли изведнъж и изцяло културата на средновековието. Не било малко и това, че поставил началото на рушенето ѝ и в този смисъл Джовани бил неин усърден рушител, макар че невинаги действувал съзнателно. Но нещо от средновековието останало полепнало по него — прах от срутването се голямо здание.

Вярвал например в сънищата. Талано от Молезе (ден девети, новела седма) сънува, че жена му Маргарита е разкъсана от вълк в гората. Едва-що се събудил, разказва на жената за ужасния си сън и я моли да не излиза от къщи. Усъмнена, че Талано е измислил някаква лъжа, за да я държи далеч от гората, където ще отиде вероятно с някоя уличница, Маргарита не само не вярва на думите му, но му отвръща нахално, сякаш вече е чела и познава Фройд:

„Ти се преструваш, че уж ми мислиш доброто и ме съжаляваш, а сънуваш това, което всъщност искаш да ми

се случи“.

И отива в гората и там вълкът я нападнал.

Джовани вярвал, че умиращите предсказват бъдещето, но не вярвал, че троскотът расте от човешка кръв. Относно астрологията се колебаел. Преди да бъде основан един град, управниците се допитвали до звездите, за да се уверят, че те няма да попречат на начинанието. В университетите имало катедри по астрология, папи и принцове се допитвали до доверения си астролог в навечерието на важни решения. Суеверието и магията давали опростено и неопровержимо обяснение за всичко. Страхотното наводнение на Флоренция през 1333 г., което заляло града с три лакти вода, не било отдадено на дъждовете, от които придошла река Арно, а на някакъв мистериозен отряд от черни конници, които един отшелник от Валомброза видял да галопират към града в нощта преди бедствието.

„Къде отивате?“ — попитал светият човек.

„Да накажем тия грешници“ — бил отговорът.

Чумата от 1348 г. била приписана на зловредното влияние на Сатурн, — така че извънземното естество на причината (кой може да се възпротиви на звездите?) карало засегнатите да се примиряват. За да се запазят от болести, хората прибегвали до свръхестествените свойства на скъпоценните камъни, които криели магическа сила, като например сапфира. Лек на лековете, златото, което не подлежи на развала и промяна, трябвало според вярването за „магическия контакт“ да превърне в неатакуем онзи, който го погълне. Затова папа Климент V поръсвал храната си със златен прах. Не тъй скъп, достъпен за всеки джоб, бил розмаринът, на който флорентинците приписвали общо седемдесет и две лечебни свойства, сред които тези против пикочната киселина и туберкулозата.

По онова време на животните не се гледало добре, зоологията отнасяли към царството на злото — служела като гардероб на дявола за неговите превъплъщения. За да излъже или изплаши човека, той взимал образа на козел, кон, лъв, дракон, магаре или котка. С изключение на агнето, гълъба и рибата — символи на божествеността, животните били по един или друг начин свързани с ада: тигърът представлявал дързостта, лисицата — ереста, вълчицата —

скъперничеството, еленът — лукавството, леопардът — антихриста. Котката (свещена за мюсюлманите дотам, че за да не разбуди една котка, заспала в скута му, Мохамед предпочел да отреже дрехата) била смятана за близка роднина на сатаната. В областта Венето който ядъл котешко месо, бивал отлъчен от църквата. Жабата била смятана за зловредно животно.

Годениците Паскуино и Симона, скромни работници предачи (ден четвърти, новела седма), отиват да се поразходят в една зеленчукова градина; годеникът откъсва лист салвия — зъбната паста на онази епоха, — потърква зъбите си с него и пада като покосен на земята. Полицията извършва следствие и обвинява нещастната Симона в убийство. За да обясни на съдията как е станало нещастиято, невинната Симона взима лист от същото растение, натърква зъбите си и се строполява като ударена от гръм. Съдията нарежда да се изкорени растението, за да не причини смърт и на други, и тогава под него откриват жаба, „чийто отровен дъх бил направил тази салвия отровна“. Оттук и изразът по нашите земи „църка отрова като жаба“.

Погледът на жабата убивал славеите; жабата била неизменна съставка в любовното питие на вещиците. Във вид на жаба дяволът се стаявал на лявото рамо на магьосниците. Скептичен по отношение на ада, Бокачо продължавал да се страхува от жабата. Двоелика (но не двулична) личност, той бил първият от модерните и последният от средновековните хуманисти.

[1] Фридрих I (Хохенщауфен) Барбароса, разрушил Милано през 1163 г. — Б.ред. ↑

[2] Град в Сицилия. — Б.пр. ↑

Х.

ПЕТРАРКА, ТРУДЕН ЗА ПРИЯТЕЛСТВО

Първата среща между Джовани Бокачо и Франческо Петрарка, единствения му верен приятел в живота, се състояла през есента на 1350 г. във Флоренция, където поетът се отбил на път от Парма за Рим за юбилея^[1]. Мисълта, че най-после ще се запознае лично с най-големия поет на века, хвърлила в обяснимо вълнение емоционалния и скромен Джовани. Между другото имало разлика във възрастта (тридесет и седем години — той, четиридесет и шест — Франческо), в навиците, в начина на живот и — както признавал самият Бокачо — в успехите.

По онова време Джовани бил редови писател, а Франческо поет, обкичен с лаври, известен в цяла Европа; оспорвали си го могъщи меценати и бил неоспорим диктатор на литературния вкус. Писмата му, от които поетът държал копие, обикаляли от ръка на ръка между учените, сякаш били предсказания на древна сибила; от време на време някое нескромно сведение, пуснато съвременено в обръщение с рекламен замисъл, възбуждало любопитството на културните среди, жадуващи да прочетат предизвестената поема на латински, „Африка“, върху която Петрарка работел от години и вече му била донесла славата на „средновековен Вергилий“. Всеки жест, всяко изявление на този меланхоличен поет, който се разхождал между Италия, Франция, Германия, Испания, Фландрия и Бохемия с измамната надежда да избяга от себе си, предизвиквали оживление сред обикновените литератори.

През 1340 г., когато между Англия и Франция бушувала Стогодишната война, сенатът на Париж и университетът на Рим предложили едновременно на Петрарка лавровия венец за поезия. Петрарка избрал Рим, но преди това поискал да се подложи на публичен изпит, а кой по-добре от неаполитанския крал Роберто, известен с голямата си начетеност, можел да го оцени? В средата на февруари напуснал Прованс, качил се на кораб в Марсилия и още с

пристигането си в Неапол посветил на крал Роберто незавършената си поема „Африка“. Три дни поред кралят го изпитвал по най-различни хуманитарни въпроси и за ползата от поезията. Получавал отговори, които впечатлявали публиката, а също и монарха екзаминатор, особено когато Петрарка възхвалял изкуството на един наблизко погребан поет, в Позилипо, и на когото тъй начетеният крал никога не бил отдал нужното внимание — Публий Вергилий Марон.

На осми април 1341 г., Великден, се състояла тържествената коронация на Капитолийския хълм, където сенаторът Орсо дел Ангуилара положил лавров венец на главата на Петрарка, облечен с дреха, подарена от крал Роберто. Последвали официалните речи на Франческо, на Орсо, на приятеля Стефано Колона, след което властите и симпатизантите придружили кортежа и под звуците на тръби лауреатът преминал из улиците на Рим до базиликата „Свети Петър“, където първият сред поетите положил венеца си върху гроба на първия сред апостолите.

Този бил човекът, великият човек, когото Джовани Бокачо се готвел да посрещне във флорентинския си дом през есента на 1350 г. Малко неща ги свързвали: неутолима страст към литературата, алергия към юридическите науки, към които ги били насочили родителите, потвърждавайки традиционното късогледство на бащите по отношение на синовете гении, и обстоятелството, че и двамата се влюбили в църква. Дали заради литературна мода или от стратегическа необходимост Франческо също попаднал в мрежите на Купидон по време на църковна служба в храма „Св. Клара“ в Авиньон на разпети петък 1327 г. Тя се казвала Лаура дьо Новес, съпруга на Уго дьо Сад. Лаура била вече мъртва, покосена от чумата през 1348 г., след като родила на мъжа си единадесет деца, а на поета дала вдъхновение за стотици сонети. Франческо, който отколе се бил отказал от светските удоволствия, сега се бил запътил за Рим, погълнат от благочестиви мисли.

Преди да стигне до портите на Флоренция, Джовани му изпратил за поздрав своя лирика, която Петрарка оценил с окуражителна благосклонност като „не дотам лоша“. Отседнал няколко дни в къщата му на отиване и още няколко — на връщане, през декември същата година. Джовани бил на върха на щастието. Но то щяло да бъде още по-голямо, ако приятелят му вместо за няколко дни останел завинаги

във Флоренция. От този момент Джовани посветил всичките си усилия да склони Франческо да се установи окончателно в града, за която цел започнал трескава кампания сред флорентинците за изправяне на една стара неправда към техния единствен голям и жив поет, скиталец по призвание и изгнаник по присъда.

Нека се върнем малко назад. В далечната 1302 г., същата, в която прокуждат Данте в изгнание, черните, които били завзели града, осъдили някакъв си нотариус, който бил на страната на белите, месер Паренцо, баща на месер Петрако, по клеветническото обвинение, че подправил нотариален акт във вреда на Албицо Францеси, верен привърженик на черните. Обичайните политически преследвания, оправдавани като преследване за престъпление според наказателния кодекс. Глобата била хиляда лири или отрязване на дясната ръка. Паренцо предпочел да тръгне в изгнание с Петрако и две години по-късно в Арецо се родил синът на Петрако, бъдещият поет Франческо, който ще смекчи твърдото си бащино презиме на Петрарка, което използвал понякога и бащата.

Оттогава минал половин век и макар флорентинци лесно да не прощавали, приели горещата защита на Джовани в полза на приятеля му, като го натоварили да уведоми видния изгнаник, че Синьорията отменя указа, засягащ семейството му, и връща конфискуваните му имущества. И освен това му предлагала университетска катедра. От няколко години наистина Флоренция имала свой университет, който се бил отцепил от този на Болоня.

Възникването му заслужава да бъде разказано. През 1321 г. един испански студент в Болоня се опитал, заедно със свои колеги, да отвлече едно момиче, но виновниците били заловени и испанецът обезглавен. Професорите и студентите шумно протестирали, понеже в набързо издадената присъда видели потъпкани старите юрисдикционни привилегии, на които се радвали (и понякога злоупотребявали) членовете на университета. Затова в знак на протест някои напуснали Болоня и се прехвърлили във Флоренция, където основали нов университет. И тъй кой друг освен Петрарка можел да заслужи катедрата по литература или по сродните на нея дисциплини? Убедени в правилността на избора, Синьорията натоварила Бокачо да съобщи на изгнаника това предложение и това, че му се давала пълна свобода да определи материята и програмата на преподаване.

През пролетта на следващата 1351 г., щом времето позволило да се пътува, Джовани се отправил за Падуа, където междуременно приятелят му се бил преместил, за да му съобщи добрата новина. Петрарка радостно го приел в къщата си до катедралата, на която от 1349 г. бил станал каноник. Впрочем той бил каноник и другаде в Италия. Качеството му на каноник, и то на низш духовник, позволявало на поета аристократ да получава материални облаги, без да служи в църква. На 31 години получил каноническа длъжност в Ломбец, на 33 му се родил извънбрачен син — Джовани, на 39 — извънбрачна дъщеря, Франческа, на 42 получил църковна синекура от Колорето край Парма, на 45 години станал каноник в Падуа, после на църквата „Санта Мария де Капелис“ в Теано и на тази в Монселиче до Падуа. Доходите му само от последната далеч надхвърляли личните му нужди („дава ми хляб и вино не само да се изхраня, но ми остава и за продан“).

И така Бокачо се представил на щастливия си приятел, за когото литературата била най-доходната професия, докато той още не можел да пробие, но за тези неща не заговорил, понеже изпитвал прекомерно уважение и почитание към Франческо. Като най-радостен и незабравим спомен в живота му щели да останат онези падуански дни, прекарани в компанията на обожавания маестро, преписвайки латинските текстове, които Франческо можел да си позволи лукса да купи, или най-новата му литературна творба, „а когато денят клонеше към залез, заедно оставяхме работата и отивахме в неговата зеленчукова градинка, вече потънала в зеленина и цветя поради настъпващата пролет..., като разговаряхме спокойно и приятно до късна нощ“.

После се завърнал във Флоренция и съобщил, че Петрарка още не е приел любезната покана на Синьорията, запазвал си правото да реши, но по всичко изглеждало, че щял да се съгласи. Отговорът му се очаквал всеки момент, но новината, която пристигнала наскоро след това, била съвсем необяснима: Петрарка бил заминал за Волкюз в Прованс. Две години по-късно пристига друга, още по-лоша новина: от Волкюз поетът се преместил в Милано, гост на ненавистния враг на Флоренция Джовани Висконти, който му отстъпил една хубава къща близо до църквата „Сант Амброджо“ с великолепен изглед към полето. Петрарка не само отхвърлил предложението за едно почетно

завръщане в града на своите деди, за възвръщане на имуществата и за катедра в университета, но се поставял в услуга на враговете на отечеството си.

Пръв останал изумен Бокачо както заради неочакваното отмятане на приятеля си, така и заради лошото впечатление, което щял да направи като защитник за неговата реабилитация. От няколко месеца била завършила една тежка война между Флоренция и Милано. За да се защити от Висконти, Флоренция купила от кралица Йоана крепостта Прато и самият Бокачо участвувал в комисията по закупуването. Така че отмятането на Петрарка било голям срам за Джовани, който по това време заемал видни длъжности в обществения живот на града и понякога изпълнявал посланически мисии; и ако един посланик следва да бъде тънък психолог, то неговите противници лесно могли да го обвинят, че не се е проявил като такъв, когато е трябвало да предвиди поведението на непостоянния си приятел. Отношенията между републиката и поета се влошили непоправимо, когато тя с една гневна, но обяснима разпоредба анулирала отмяната на заточението и връщането на имуществата. Между Флоренция и Петрарка били прекъснати всички мостове.

Не за да ги възстанови, а за да изрази честно мнението си, Бокачо писал писмо на приятеля си, изпълнено с искрено учудване и почтителен укор. Надмогвайки естественото си и голямо почитание към онзи, когото считал за свой учител, той му признавал горчивото си разочарование от неговото непоследователно и противоречиво поведение, толкова по-осъдително, колкото по-високопоставена е личността. Не си ли спомнял вече какво му е казал преди две години в Падуа, когато разговаряли за Висконти? Какъв жупел и огън изсипал отгоре му, наричайки го „ту жесток, ту свиреп, един път Полифем, друг път Циклоп“? Как така променил мнението си? Защо неочаквано застанал срещу Флоренция? Не е ли чувал за „опустошенията, палежите, затварянията, убийствата, грабежите и безчинствата над отечеството“? Всичко това Бокачо нарича „голямо злодейство“.

Нещо повече: поетът, който обикновено възхвалявал свободния живот и почтената беднота, как оправдавал сега бързото си преминаване под чуждо иго, към благополучие, платено с робство? По този повод джентълменът Джовани Бокачо, убеден, че големите майстори на словото трябва да бъдат и големи учители в живота, му

поставя открито въпроса: „Какво ще възхвали известният поощрител на добродетелта, станал последовател на пороците?“. Нека мимоходом отбележим, че Джовани също шумно бе променил становището си относно унгарско-неаполитанската война, без обаче да въстане против отечеството си. Истина е също, че докато за Бокачо понятието отечество имало все още някакъв смисъл, Петрарка независимо от хуманистичния национализъм на творбата си „Песен за Италия“ се обявил за гражданин на света или по-точно на онази международна република на литературата, на която станал основател и пръв президент. За подобно почетно завръщане изгнаникът Данте щял да подскача от радост и ако минал на страната на враговете на Флоренция, то било, защото над главата му висели две смъртни присъди — едната — за изгаряне на клада, другата — за посичане с брадва. За Петрарка било голямо удовлетворение, но въпреки това той предпочел да стои далеч от родното си място.

Дълбоко антидемократичен („нямам нищо общо с простолудието“, пише в книгата си *De vita solitaria*^[2], той отговорил на Бокачо, че вътре в себе си остава свободен дори когато изглежда вързан за хомота на един принц. Но ако трябва да избира някаква зависимост, той смятал, че е по-добре да е зависим от един (намек за Висконти), а не от цял народ тирани, както постъпва Джовани. „Привидно изглежда, че съм живял с принцове, но в действителност принцовете живяха с мен“ — писал гордо на Бокачо, преди да почине.

Освен този облак, който впрочем бързо преминал, нищо друго не засенчило връзките между Джовани и Франческо. През 1355 г. Бокачо направил на Петрарка неоценим подарък за ония времена и за своя джоб — един трактат на свети Августин и няколко творби на Цицерон и Варон, които преписал. Да подариш книга и най-вече да я препишеш, представлявало най-сериозно доказателство за приятелство само като си помислим за времето и търпението, които подобен труд изисквал. Една книга струвала цяло състояние. По времето на Данте за един текст на Юстиниан били заплатени четиринадесет лири, сиреч цената на два вола. Само богатските синчета били в състояние да си купуват книги, другите ги наемали. Студентите в Болоня, когато не могли да заплатят хонорара на професора си, му оставяли в залог книгите си; кражбите на книги били тъй чести, както днес кражбите на леки коли. След смъртта на Данте месер Франческо Нарди от Барберино,

„стахановец“ в преписването, събрал зестра на дъщеря си, като направил сто преписа на „Божествена комедия“ по поръчка. Бокачо работел за себе си — не можел да си купи всичките книги, които желаел да има, затова си ги преписвал. През 1359 г. бил при приятеля си в Милано, като използвал престоя си, за да препише последните творби на Франческо, а Франческо — да му държи проповеди. Джовани му бе дал урок по политически морал, затова сега той му го връщал по въпроса за сексуалния морал.

Казал му да остави вече жените, които са вечна опасност за душата. Той самият първоначално се огънал пред изкушенията на любовта и създал чифт извънбрачни деца, но навлизайки в четиридесетте години, скъсал напълно с този живот. „Бих желал да мога да кажа, че съм се очистил напълно от сладострастието, но това значи да излъжа“, пише през последните си години в писмото „До потомците“ и продължава: „Мога със сигурност да кажа, че в себе си винаги съм изпитвал отвращение към тази гадост, макар годините ми и природата да ме тласкаха към нея. Но като стигнах до четиридесетте, когато все още имах достатъчно плам и сили, отрекох не само това срамно действие, но дори и спомена за него, сякаш не бях виждал жена през живота си. Причислявам това си решение към големите и щастливи неща в моя живот, като благодаря на бога, че ме освободи, докато бях още здрав и силен, от една тъй низка слабост, която винаги съм ненавиждал“.

Можел ли Джовани да събере смелост да покаже своя Декамерон на човек, който приемал така презрително плътските изкушения? Несъмнено, ако имало някой авторитетен критик, чиято дума да е била решаваща при всеки спор, то такъв бил великият Петрарка. Според Овет Джовани дълго се колебал, преди да му заговори за своя шедьовър, може би се срамувал и му го показал едва в последните години на своя живот. Според Виторе Бранка^[3] обаче бил му казал за творбата си в Падуа, по време на посещението си през 1351 г. Едно е сигурно: по-лесно му било да напише творбата, отколкото да съобщи за нея на приятеля си. За него писането било истинска радост. Прав бил Франческо, като казвал: „Нищо не тежи по-малко от писалката, нито има нещо, което да доставя по-голямо удоволствие от нея; другите удоволствия се изчерпват или вредят. Стисната между пръстите, писалката доставя удоволствие, оставена настрана, дава

задоволство и се оказва полезна не само на собственика си, но и на много други, често далечни, а понякога и на онези, които ще се родят след хиляда години“.

В това предчувствие за безсмъртие изпъква безкрайно високото самочувствие на Петрарка. Можел ли Бокачо да си представи, че името му ще се споменава от потомците? Ако някой му го кажел, щял да се изсмее. Единствената му интелектуална амбиция била всички да знаят, че той пръв разпространил познанието на гръцки език във Флоренция. Смятал се за слуга на културата, неин разпространител, но не и създател. „Ако съм казал погрешни неща, то те ще подтикнат друг, способен от мен, да говори по-добре“ — заявява смирено в предислова на „Генеалогия“ — учена творба, писана на латински в зряла възраст.

Искало му се да стане преподавател, професия, която Петрарка ненавиждал и в която Джовани блеснал, когато коментирал публично „Божествена комедия“. Винаги скромен и безкористен, Бокачо се борел да внедри култа към Данте, докато Петрарка се борел да внедри своя. В сравнение с тях двамата Бокачо се чувствувал нищожество. След като прочел някои от лиричните стихове на Петрарка, бил обзет от такова униение, че унищожил своите, които носел в джоба. Научил за това от общ приятел, Петрарка му пратил писмо, в което бащински го сгълчал.

Кой от тримата бил по-велик? Данте, Петрарка или Бокачо? Защо Бокачо унищожил стихотворенията си? Дали поради чувството на потиснатост, че не може да достигне величието на Петрарка? Нека се задоволи да бъде третият, след другите двама. Да не иска второто място? „Отстъпвам ти го с удоволствие — предлага му Франческо, сякаш се касае за кресло в театрален салон, — но помисли колко страдат ония, които са начело, те винаги са предмет на критики и завист. Тебе, който идваш след нас, никой не закача. Защо не се задоволиш да бъдеш веднага след мен, та никой да не се вклини помежду ни?“ С други думи, Петрарка не изключва възможността приятелят му, ако не внимава добре, да свърши четвърти в националната класификация.

„Много е забавно — коментира Жулиен Люшен^[4] — да гледа човек как тези големи писатели сами се класират в литературната история.“

Не ни се вярва Бокачо да е искал да отнеме второто място на Петрарка. Самият той предвиждал в най-добрия случай да остави името си на потомците не заради литературното си дело, но заради кореспонденцията си с певица на Лаура. „Потомците ще помислят, че видният Петрарка никога не би ми направил честта да води кореспонденция с мен, ако съм бил глупак“ — разсъждавал милият Джовани. Задоволявал се с една отразена слава, т.е. да премине в историята като приятел на една велика личност. Смятал, че никога няма да стигне върховете на таланта на Петрарка. Но не забелязвал, че вече ги е достигнал, изкачвайки се по друг един връх, срещуположен на поезията — този на прозата.

По-правилно е да смятаме обаче, че Петрарка е искал да отнеме първото място на Данте, към когото не изпитвал искрено възхищение. По време на посещението си в дома му в Милано през 1359 г. Бокачо с ужас забелязал, че в къщата на Петрарка липсвала „Божествена комедия“. Странно, много странно, че в библиотеката на един богат библиофил, стръвен издирвач на древни и нови текстове, който понякога си служел с пет-шест преписвачи, липсвала творбата на най-големия съвременен поет. Бокачо, който обичал Данте повече от баща си, се почувствувал зле и следващата година му изпратил в дар, бог знае на каква цена, едно копие от поемата с придружително писмо, в което, познавайки докачливостта на приятеля си, се извинявал, че е прекалил с хвалбите си за Алигиери. *Genus irritabile vatum*^[5], завършвал писмото, подканвайки го да прочете тази творба: заслужавало си труда.

За да се защити от обвиненията в завистничество към Данте, Петрарка отговорил на Бокачо с дълго писмо, определено от Фосколо^[6] като „куп противоречия, двусмислености и косвена самозащита“, където никога не споменава Данте, а говори за него „със заобикалки, сякаш го е страх или се пази да изрече това име“. Казва „той“, „онзи поет“, „един наш съгражданин“ само и само да не каже „Данте“, което направо звучи смешно. Но преди всичко успокоява приятеля си с общи фрази още в началото на писмото си:

„Нищо не ми е по-чуждо и непознато от завистта,
дори за да разбереш колко съм далеч от тези неща, мога да

те уверя — нека бог, който чете в сърцата ни, ми е свидетел, — че в живота нищо не ме измъчва повече от това да видя отречена славата или наградата на оногова, който ги заслужава“.

Преминавайки на въпроса, който най-много го боли, той се опитва да отхвърли мнението, „което съм имал за онзи поет, широко разпространено с настойчивост и злоба. Наистина враговете ми казват, че го мразя и презирам, като се надяват да насъскат срещу мен омразата на онова простолюдие, на което този поет е любимец — нова форма на неправда и завидно изкуство да се вреди всякому“. Изкуство, което не е чуждо, поне в този случай, на самия Франческо; наистина той нанася недостоен удар на Данте, подхвърляйки, че жъне успехи сред най-непросветените и най-бедни слоеве от населението, с други думи — сред простолудието.

И писмото продължава:

„Преди всичко нямам никаква причина да мразя човек, който съм виждал един-единствен път в живота си, в моето детство. Той живя с дядо ми и баща ми, по-млад от първия и по-стар от втория, заедно с който бил прокуден от отечеството в същия ден и за същото политическо провинение. Често между хора, които търпят едни и същи неправди, се поражда голямо приятелство, както това се случва между ония, свързани освен от бедите и със същата любов към учението. Станало така, че баща ми се примирил с изгнаничеството, понеже бил погълнат от други грижи и от проблема за семейството, докато другият се противопоставил и с още по-голямо настървение се отдал на науките, пренебрегвайки всичко друго, жаден само за слава. Затова малко е да кажа, че му се възхищавам и го хваля. Защото нищо не успя да го откъсне от предназначения път — нито присъдата на съгражданите му, нито заточението, нито бедността, нито стрелите на съперниците му, нито любовта на съпругата и децата му; а има толкова велики умове, които позволяват на най-

малката пречка да ги отклони от техния път... Затова смятам, че разбираш колко неприятна и смешна е тази моя омраза към него, измислена от някои, а както сам виждаш, нямам нито една причина да го мразя, а много да го обичам: общото ни отечество, приятелството с баща ми, талантът и прекрасният му стил, които не дават повод за никаква омраза“.

След като произнася през зъби тази кисела похвала, Петрарка обяснява на Бокачо защо никога не си е набавил един екземпляр от „Божествена комедия“. Вярно е, нямал въкъщи тази поема, но не поради недостойните доводи, нашепвани от клеветниците.

„Последовател на неговия жанр в поезията, тогава пишех на простонароден италиански; не виждах нищо позискано от това, но се страхувах, че ако започнех да чета неговите писания, както и на който и да е било друг, ще стана, без да искам и без да усетя, негов подражател.“

Слаба самозащита, защото тогава би трябвало да изхвърли през прозореца всичките автори, които изпълвали библиотеката му.

По-нататък аристократичният Петрарка се обявява срещу тълпата от глупците хвалители на Данте, обикновено полуграмотни, които му „нанасят най-тежката обида, която може да се нанесе на поет: рецитирайки стиховете му, те ги развалят. Не ми остава друго, освен да изкажа съжаление и дълбоко отвращение, че образът на неговата поезия бива омърсен и оплют от техните уста; и след като съм подхванал тази тема, ще ти призная, че тази беше най-важната причина, заради която изоставих поезията на простонароден говор, на която се бях посветил от младини; страхувах се, че и с моите стихове ще се случи онова, което се бе случило със стиховете на другите и особено на поета, за когото говоря... А фактите доказват, че страховете ми са били основателни, защото малкото стихове на простонароден говор, които бях съчинил на младини, са непрекъснато обругавани от

простолюдието, така че се възмуствам и днес мразя това, което някога съм обичал“.

Истината е, че Петрарка не вярвал в новия, утвърждаващ се народен говор; бил много далеч от мисълта, че толкова жадуваната слава сред потомците щели да му донесат неговите „Рими“ — сонетите за Лаура, написани на презрения простонароден говор, а не поемата „Африка“, съчинена на славния латински. Не вярвал в „народната култура“, в освобождението на масите. Жонглирайки с термините простолудие и простащина, съзнателно целел да остане неразбран от мнозинството: „ще се постарая онова, което пиша, да се хареса на малцина и както ти виждаш — пише на приятеля си Филипо ди Кабасоле, епископ и на Волкюз, — често се занимавам с нови, трудни и сериозни теми, с необичайни понятия, чужди на манталитета и преценката на простия народ“. Така той поставял първите твърди основи на онази злокобна кула от слонова кост, в която по негов пример ще се затвори за векове италианската култура, отказвайки всякакъв допир с всекидневната действителност, с фактите на живота.

Страхът, че творбите му ще попаднат в ръцете на „некомпетентни люде“, го дразнел повече от съмнението, което някога изпитвал на младини, че Лаура може да попадне в прегръдките на някой съперник. Изпитвал ужас, че писанията му могат да бъдат преиначени от невежите или още по-лошо — да бъдат възхвалени от „прегракналите крясъци на бояджии, кръчмари, абаджии и други, чиято възхвала се превръща автоматически в обида“. Но именно тези кръчмари, бояджии и абаджии образували света на „Декамерон“, това грубо и пълнокръвно простолудие, презряно от високомерния Франческо, съставлявало матрицата на шедьовъра, който Бокачо държал в чекмеджето и се страхувал да покаже на своенравния учител.

Дали щял да му се хареса? Дали щял да го разбере? Петрарка, който никога не скъпял похвалите си, но и никога не поставил под съмнение правото си на тях („знам, че си жаден за моите съчинения повече от всичко друго“ — писал един ден на Джовани, без да се посвени, „затова съм убеден, че каквото и да получиш от мен, ще ти е скъпо“), бил особено щедър на поощрения към „ученика“ си Бокачо. Приел го благосклонно в своя антураж, наричал го поет, звание, за което Джовани възразявал, че не заслужава („дразниш се, че те наричам поет, и ми е чудно: искаш да бъдеш, а отказваш званието,

докато много други, които не биха имали никакво право над него, изгарят от нетърпение да си го получат“). Но как изтънченият учител щял да оцени стоте новели, които разказвали случки от всекидневния живот на всекидневен език?

Когато Петрарка изчел творбата, останал изумен от първите страници (описанието на чумата) и от последните (стотната новела, в която се разказва за доброволното подчинение на Гризелда на мъченията, наложени от мъжа ѝ). Този разказ тъй много му харесал, че поискал да го преведе на латински. Разбира се, това щяло да бъде чисто академическо упражнение, лабораторен експеримент, както ентомологът улавя пеперуда с пъстри криле и я поставя под стъклен похлупак. Правейки това, той трябва да я убие. Да благодарим на съдбата, че срещата между двамата станала, когато „Декамерон“ бил вече завършен или почти; иначе нищо не ни пречи да приемем, че под въздействието на Петрарка — неудържим оракул — Бокачо щял да приеме чудовищния риск да напише, а ние да четем „Декамерон“ на латински.

[1] Тържествата по случай „светата година“, чествувана в Рим всеки 25 години. — Б.пр. ↑

[2] За самотния живот (лат.). — Б.ред. ↑

[3] Виторе Бранка, Джовани Бокачо, биографичен портрет, т. I, Милано, 1967. ↑

[4] Жюлиен Люшен, Бокачо. Милано, 1969. ↑

[5] Гневлива е расата на поетите (лат.) — от *Epistolae*, II, 2, 102, на Хораций, с което той изтъква чувствителността на творците въобще. — Б.пр. ↑

[6] Уго Фосколо, Исторически трактат върху текста на „Декамерон“. — В: Ugo Foscolo, *Opere*, под редакцията на Гуидо Бецола, Милано, 1956 Фосколо (1778–1827) — италиански поет, критик и преводач. — Б.ред. ↑

XI. ПОСЛАНИК НА АКОРД

Като изключим някои лицемери, Бокачо не бил смятан от съвременниците си за непристоен писател и появата на „Декамерон“ съвпаднала с назначаването му на редица обществени длъжности, които, въпреки че Джовани не бил роден политик, подобрявали от време на време финансовото му положение. Баща му, който починал през 1349 г., му оставил скромен имот и настойничеството над природения му брат Якопо, още малко момче, родено от втория брак на бащата с Биче деи Бостики, починала преди мъжа си.

Станал глава на семейство, Джовани, който бил много зает с обществените си задължения, поискал от съдията месер Корбинеско от Черталдо да определи други лица за настойници на природения му брат (другият, Франческо, бил умрял малко преди това). Молбата била приета и съдията определил двама настойници.

Когато поотраснало, момчето продължило по пътя на баща си, посвещавайки се на търговията. Не знам дали Якопо е успял. Заболял и дал обет, ако оздравее, да дава всяка година по един флорин в църквата „Сан Лоренцо“ във Флоренция. Оздравял и като добър търговец направил добра сделка, оженвайки се за Тадея Сасолини, която му донесла 150 златни флорина в зестра. Непоправим ерген, Джовани успял да събере не повече от шепа златни флорини, работейки за републиката, най-вече в качеството си на посланик.

Вече се запознахме с плановете за експанзия в Централна Италия на архиепископа Джовани Висконти. Повече военен, отколкото духовник, той купил за 180 хиляди флорина от рода Пеполи Синьорията на Болоня. Против тази покупка протестирал папата от Авиньон, защото Болоня била част от имуществото на свети Петър, а Пеполи били само папски наместници; протестирала и Флоренция в името на свободата, но най-вече от страх, че ще има толкова настъпателен и войнствен съсед, на който само гербът бил достатъчен да всели ужас: змия, която изяжда дете.

Така започнала двойната война на Висконти против църквата и против Флоренция. Известен вероломник, рушветчия и симулант, в отношенията си с папата Висконти използвал всички оръжия — от тежките закани до сладкодумните обещания. На папския легат, който му поискал да върне града, отвърнал с престорена наивност, че не се касаело до завоевание, а до доброволно отдаване, потвърдено от Съвета на народа, който покорно одобрил отстъпването с 486 гласа срещу 43. Служейки в църква, в едната си ръка държал владишкия жезъл, а в другата меч, за да подсказва, че извън църквата е готов да води война. Срещу когото и да било.

Папа Климент VI първо го заплашил, после го отлъчил от църквата, призовавайки го да се яви в Авиньон. Архиепископът се престорил, че се подчинява, но същевременно пуснал слуха, че тръгва към Прованс начело на двадесет хиляди конници и седем хиляди пехотинци. Противозаплахата дала очаквания резултат и папата пратил да му кажат да почака: бил готов да преговаря. Преговорите донесли победа за по-безскрупулния. Срещу сто хиляди флорина в брой Висконти получил опрощение, титлата, която имали Пеполи, т.е. папски наместник в Болоня за двадесет години срещу годишна такса от дванадесет хиляди флорина. Папският двор в Авиньон още, един път отстъпил пред парите. Въпросът бил само за цената. Войната срещу Флоренция продължила от 1350 до 1353 г. и Синьорията трескаво търсела съюзници в Романия, затова изпратила Бокачо да преговаря с Орделафи във Форли, с Полентани в Равена и с Малатеста в Римини (септември, 1350). Друго за това посланичество не се знае. Знаем само, че по този случай братството при църквата „Сан Микеле“ възложило на Джовани, преди да тръгне, една поръчка, която го трогнала: да предаде десет златни флорина на сестра Беатриче Алигиери, дъщеря на поета, която, след като склопила очите на баща си в Равена, се оттеглила в манастира „Санто Стефано дел Олива“. Това бил първият знак за покаяване от страна на родината мащеха към семейството на великия изгнаник и никой по-добре от Бокачо — обожател на Данте — не бил по-подходящ за тази мисия на вежливост.

През следващата, 1351 г. Бокачо бил отново на път като посланик пак във връзка с войната против Милано. Архиепископът Висконти назначил за свой представител и човек за всичко в Болоня един свой фаворит, генерал Джовани да Оледжо, когото наричал „нашия

любимец“, защото според някой непроверени слухове бил негов извънбрачен син. Генералът безпокоял с упорити набези територията на Тоскана и Флоренция изпратила Бокачо в Тирол при Людовик Баварски, маркиз Бранденбургски, да го убеди да се намеси срещу Висконти, чиято сила и произволи започвали да тревожат всички — и гуелфи, и гибелини.

Колко печелел един посланик? Явно това не била солидна професия, не съществувала кариера на посланик в днешния смисъл, т.е. като висш държавен служител, който отсяда на постоянно местожителство в столицата на чужда държава, за да представлява там своята. С други думи, нямало посолства, а само посланичества и посланика наричали „оратор“, защото той бил човек, който трябвало да умее да си служи добре със словото, да знае да разисква и да убеждава. Назначен със срочен договор, когато приключел мисията си, ораторът се завръщал в дома си като обикновен гражданин. Подбирали го измежду видните хора, най-често сред литераторите. Те не могли да не познават поради професионалните си задължения реторическото изкуство. Данте изпълнил доста посланичества, преди да бъде изпратен в изгнание, а и след това; Петрарка бил посланик на Висконти — въобще дълъг е списъкът на литераторите дипломати, като се стигне до Клодел, Маритен, Неруда в наши дни.

Дневните се движели между три и пет лири, като посланикът сам трябвало да се грижи за издръжката на двама слуги и три коня. По време на мисията си не можел да приема и изпълнява частни поръчки. Ако пътуването траело повече от предвиденото, плащал глоба. Ако по време на пътуването някой кон окуцявал или умира, Синьорията обезщетявала посланика за загубите. Когато посланичеството се развивало в особено тържествена обстановка, то било ескортирано от войници на коне. В Пиза пристигането на посланик се предизвестявало с фанфари. Във Флоренция подобни показни прояви били редки може би поради пестеливост.

Годината 1351 била изпълнена със задължения за общественика Бокачо. През януари и февруари го виждаме камерленг на общината, сиреч ковчезник, длъжност, която поверявали на граждани с неоспорима честност; заплатата била шестнадесет флорина за два месеца, толкова траело назначението, тъй като Флорентинската република била недоверчива. На 23 февруари същата година той

преговарял от името на Синьорията за вече споменатото закупуване на град Прато, отстъпен от неаполитанския крал на Флоренция, която превърнала града в крепост срещу набезите на Висконти.

През пролетта на 1354 г. бил пратен с важна мисия отвъд Алпите, в папския двор в Авиньон. Получил дневни пари по четири лири и десет солди. Бокачо имал три коня, а помощникът му — един. Разрешените дни за отиване, преговаряне и връщане били четиридесет и пет, но нещата се проточили и Синьорията дала съгласие за петнадесет дни допълнително, или общо два месеца. Какво толкова важно имало да се урежда в Авиньон?

Императорът Шарл IV, граф Люксембургски, писател, основател на Пражкия университет, любител на доброто вино, безкрайно ловък в придобивката на земи посредством браковете на децата си и на пари чрез продажбата на титли и дипломи, се канел да се спусне в Италия. Новината, че императорът възнамерява да прехвърли Алпите, възпламенила отново надеждите на италианските гибелини, Петрарка и Кола ди Риенцо го призовали като освободител, но тридесет и три годишният Шарл не бил вече знаме за гибелините; за разлика от идеалиста Хенрих VII той се качил на трона — представете си — с помощта на папата. Доказателство за разведряването между двете свръхсили^[1] дошло, когато Инокентий VI, за да угоди на императора, реабилитирал паметта на Хенрих.

Отначало Флоренция поощрявала нахлуването на Шарл — с надежда, че то ще обуздае арогантността на Висконти, после променила мнението си от страх, че императорът наистина иска да унищожи републиканските свободи. Какво мислел папа Инокентий по този въпрос? Бил ли съгласен с Шарл? Нека не забравяме, че гуелфска Флоренция придавала голямо значение на гласовете, които идвали от Авиньон и засягали външната политика, затова изпратила посланик да подразбере намеренията на курията. Инструкциите, които Бокачо получил, били съвсем ясни; да изложи пред папата недоумението на Синьорията; да го попита дали императорът идва в Италия с негово съгласие; да го увери, че Флоренция никога няма да се отдалечи от традиционната си гуелфска политика и ще остане винаги предана на *Ecclesia Sancta Dei... unicum et singolare refugium*^[2].

Бокачо бил добре приет и направил отлично впечатление, но не получил от папата ясен и задоволителен отговор. Ако се вземе

предвид, че този посланик бил и автор на новели, в които духовниците се заклеймявали — най-малкото като търгаши, чревоугодници и развратници, лесно можем да заключим, че, общо взето, в ония времена се проявявала повече търпимост, отколкото в нашите. Като се завърнал от френската си мисия, Джовани бил натоварен през юли същата година да организира в своето село Черталдо съпротивата срещу Фра Мориале, главатар на разбойническа банда, която върлувала в областта. По-късно той щял да бъде обезглавен от Кола ди Риенцо.

Надвил последните си колебания, към края на годината Шарл IV най-после навлязъл в Италия с две хиляди и петстотин рицари. В Милано бил коронясан за крал на Италия, а в Рим получил императорската корона от ръцете на папския легат, пред когото се заклел да спазва правата на църквата. Петрарка ликувал, Бокачо ругаел. Приятел на принцовете, Петрарка виждал в чуждия владетел обновителя на Италия; Бокачо, заклет републиканец — само вулгарен грабител. Колкото до флорентинците, които се били нахвърлили, но само на думи против императора, той ги нарича презрително „жаби“, които само крякат, но не вършат нищо. Упреквал съгражданите си и другите италианци, че не се опълчили на похода на чужденеца така, както се следвало. Единственото, което флорентинските посланици направили, било арогантният им отказ да назовават Шарл император по време на преговорите с него. Но Шарл се интересувал повече от съдържанието, отколкото от формата. В заключение Флоренция трябвало да наброи сто хиляди флорина, плюс четири хиляди флорина годишно като димнина — сиреч данък, събиран на семейство в полза на чужденеца. Извън това републиката била задължена да амнистира изгнаниците, прогонени по времето на Хенрих VII, а магистратите и старейшините на града трябвало да се признаят за заместници на императора. Като напълнил кесията си с пари, Шарл заминал на север, но преди това не забравил да направи нещо, което съвсем го изложило в очите на Бокачо: увенчаването като поет на Заноби да Страда.

Срещнахме вече тази личност като получател на писмото в стил „а ла Тартарен Тарасконски“, с което Бокачо съобщавал заминаването си на война срещу Неапол. Бокачо добре го познавал, били съученици, после Заноби станал учител — почетна професия, но не непременно свързана с музите. Заноби бил посредствен хуманист, без особени

заслуги, освен че бил секретар (мястото, което Джовани напразно се бил надявал да получи за себе си) на могъщия Никола Ачайоли. Вижда се, че този *faiseur de rois*^[3] бил също производител на поети, щом авторитетната му дума успяла да убеди императора, че след лавровата корона на Петрарка никой друг освен Заноби не заслужавал тази поетическа награда.

В литературните салони много се смели зад гърба на бедния Заноби, било от професионална ревност, било заради жалкия ръст на новия лауреат, препоръчан от меча. След великан като Петрарка сега коронясвали пигмей. Заноби излязъл морално бит въпреки тържествената церемония, състояла се в Пиза на 15 май 1355 г. Един кардинал отслужил служба в присъствието на императора, властите и народа. На излизане от църквата Шарл спрял на стълбите и с нарочно забавен жест положил лавровия венец върху главата на поета. Награждаването на Заноби огорчило Бокачо не защото се стремял той към тези лаври, а заради профанирането им, както и заради безграничната и арогантна власт на омразния Ачайоли, създал неистински поет от един секретар и отказал място за секретар на един истински поет.

* * *

Видяхме Бокачо като посланик, да го видим и като политик. Безгрижният новелист заслужава да бъде изучен и от тази страна. В зрелите си години той придобил не тъй абстрактно чувство към политиката като Данте и Петрарка, поне що се касаело до функцията на двете велики сили. Данте мечтаел за утопичното единство на света под ръководството — разграничено и съгласувано — на папата и императора, без да си даде сметка, че междувременно била възникнала институцията на общината, която гневно отричала императорската и папската власт. Петрарка също се бил вкопчил, макар и с по-малко илюзии, в мечтата за едно почти дантевско възобновление на империята, вярвайки в Шарл IV. Буржоазният реализъм на Бокачо не му позволявал да вярва в тази империя и в тези митове, за него това били отминали идеали. Имперският орел — „светата птица“ за Данте — се превърнал в хищен звяр.

В седмата еклога безочливият Дафни (Шарл IV) спори с Флорида (Флоренция). Дафни защитава вече отминали теории, като хегемонията на империята; Флорида, съзнаваща духовното и материалното си превъзходство, оспорва мнимите му суверенни права.

„Древните обитатели на леса ме назначиха за главатар на горите и стадата и властта ми е безгранична“ — хвали се Дафни на общоприетия буколически език, — „под моя закрила са овчарите, които живеят по бреговете на Инд, в Пиренеите, в горите на Родопите, край бреговете на Ебро... а ти, глупачке, дръзваш да ми се опълчваш“.

Флорида отговаря подигравателно. Възхвалената империя е велика само на име, а в действителност не струва пет пари: „Добре познаваме твоите празни титли и слабо оръжие“ — явен намек за пораженията, които императорите понесли в Италия, за които се утешавали чрез разпродажба на титли и привилегии на плащания най-висока цена.

Бокачо вярва, че властта трябва да произлиза от народа, че решенията са правилни, когато са взети от мнозинството („законите трябва да важат за всички и да са създадени със съгласието на ония, за които са отредени“). Той се нахвърля гневно против несправедливите князе, като ги обвинява в сребролюбие и разврат и добавя, че „да съзаклятнички човек против тях, да се бори и им устройва клопки е добронамерена, пресвета и наложителна постъпка: наистина никоя друга жертва не е толкова драга на бога, колкото кръвта на тирана“.

Явно Бокачо мисли за справедливия край на Ачайоли, дук Атински. Освен тираните той критикува като отвратен песимист и феодалната класа. Лиза, дъщерята на един бакалин (ден десети, новела седма), се влюбва лудо не в кой и да е, а в краля на Сицилия, Пиетро, и от тази разяждаща я и несподелена страст се поболява от меланхолия. Силите ѝ бавно се стопяват, тя гасне като свещ. Твърде скромно е положението на Лиза, за да се надява, че владетелят би я удостоил дори с поглед. Но научавайки за случая, кралят се трогва и отива да я потърси, придружен от цяла свита барони, обявява се за неин рицар и я дава за жена на един от своите благородници. Всеобщо умиление. „С

такива дела именно се печелят сърцата на поданиците — заключава авторът, — дава се пример на другите и те да вършат добро, печели се и вечна слава. Но днес малцина или никой не насочва духа си към такива дела, защото повечето властелини са станали жестоки тирани.“

Колкото до борбите между гуелфи и гибелини, между бели и черни, които окървавили предишните поколения, Бокачо не може да ги проумее, не може да разбере значението им. Осъжда ненавистта на Данте и безразсъдството на „проклетите партии“. За него е безкрайно далеч, почти легенда онова, което за Данте било драмата на живота му. Бонифаций VIII, обруган от Данте, за Бокачо е „великодушен“ папа. Данте се надявал на немците, докато Бокачо ги ненавижда с цялата си душа и ги нарича *bilingues*, сиреч двуезични, вероломни.

Положението се променило изцяло. Справедливостта и свободата не идвали вече от Германия, а от Франция. Кой е разгромил „високомерието на неблагодарните люде (швабите)“? Французинът Шарл д’Анжу, кръвен потомък на Карл Велики, разбил лангобардите и техния „кучешки бяс“. Данте гълчи флорентинците, че се били против Хенрих VII, Джовани — че не са се опълчили на Шарл IV. „По-добре да умрем, отколкото да хвърлим синовете на Флоренция на немските гарвани“ — провиква се той в седмата еклога. Рядко немецът е честен човек. В първата новела на ден осми, говорейки за немеца Гулфард, казва, че бил „доста почтен към ония, у които бил на служба, макар това рядко да се случва с немци“.

Смятал, че Хохенцауфените безскрупулно са узурпирали величието си. Фридрих I, когото Данте бе нарекъл „добрия Барбароса“, за Бокачо бил владетел „велик поради зловещата си кръв“. Расизмът на швабите, предшествуващ Хитлеровия, го изкарвал от кожата. „Говори се навред, макар и неоснователно, че кръвта на швабите била по благородство най-прочута в света, сякаш небето е вкарало по-деликатна кръв във вените на варварите в сравнение с италианците. Смешна работа! Лесно мога да ви докажа колко се лъжат глупаците по повод благородството на тази тевтонска кръв“ — пише той в книгата си *De casibus virorum illustrium*^[4].

Той заклеява Фридрих II като „чудовищен човек, чума за цяла Италия и за Сицилия“, мнение, напълно противоположно на това на Петрарка, който в едно свое писмо до приятеля си Джовани го определя като „много съобразителен владетел“ и цитира едно

сполучливо мнение на Фридрих за италианците и немците, от което проличава дарбата му на тънък психолог:

„Немците и италианците са двете най-големи и благородни нации на света, но помежду им има големи разлики, защото, ако едните и другите извличат полза от наградите, то не е същото и с наказанието. Наградата подтиква и двете нации към добродетелни дела; но италианците след опрощение стават по-добри и признателни за милостта на владетеля, докато немците, ако не ги накажеш, се възгордяват, бъркат милостта с малодушието и колкото човек повече им прощава, толкова повече стават дръзки. Затова на италианците човек може да прости, без да се страхува, и ще има само полза, докато самото отлагане на наказанието на немеца е вече опасно. Към италианците човек трябва да се отнася почтително, а към немците фамилиарно, защото едните държат на проявата на почестите, другите — на приятелската интимност. Трябва да избягваме приятелството на италианците, защото си пъхат носа навсякъде, одумват строго всекиго и всичко независимо дали преценката им е вярна, или не и осмиват всичко, което се различава от онова, което вършат те. Това е, защото всеки от тях има толкова високо мнение за себе си, че се чувства съдник на чуждите постъпки. И, обратното: човек може слепешката да се отдаде на приятелството на немците, които се въздържат да съдят приятелите си и търсят в приятелството само обичта“.

Прегръщайки мнението на Фридрих II, че италианците и немците са най-благородните нации в света, Петрарка забравя „немския бяс“, срещу който преди няколко години със стихотворението си „Песен за Италия“ бе поканил да въстанат и да се бият князете от италианския ботуш. Но от тези господа не можело да се очаква нищо добро, затова, като видял, че националистическото му възвание пропада, Франческо се върнал към старата имперска идея. Нека дойдат

от чужбина мирът и редът, които италианците не успели да си наложат сами. Така той се вкопчил за разклатената вече Свещена Римска империя. От своя страна Бокачо защитава твърдо демократичното си кредо. Франческо възхвалявал император Август. Джовани — селяка Марио. Кой били всъщност шампионите на тази станала митическа империя, наричаща се спасителка на света? Шарл IV — пияница; Манфреди^[5] — озлочестител на жени. Ни един от тях не можел да се сравнява по благородство и култура с анжуйците.

Бокачо без колебание преминал на страната на анжуйците, защото за него те означавали Неапол, прекрасния град на неповторимата му младост, и е трудно да се установи колко е повлияла върху политическото му гледище тайната сила на симпатиите и носталгията, т.е. нахлуването на чувствата в територията на разума. Новела шеста, ден десети, изглежда сякаш написана от началника на отдел „Печат“ на гуелфско-анжуйската партия. След поражението на Манфреди две близначки гибелинки, Джинерва и Изота, побягват с баща си от Флоренция, превзет от тържествуващите гуелфи, и търсят убежище и закрила при Шарл д'Анжу, гуелф, крал, комуто не било чуждо чувството на благородно милосърдие. Той се влюбва в Джинерва и понеже близначките си приличат като две капки вода, влюбва се и в Изота, затова мисли да отвлече и двете. Няма значение, че нещастният баща щял да страда — толкова по-зле за него. Той бил гибелин и не заслужавал никакво уважение. За щастие намесва се един приятел на краля, граф Гуидо, който го увещава да не прави това, което вършел врагът. Това са неща, които можел да върши само Манфреди, известен насилник на жени. Нима искал да се принизи до него? Много слава си бил спечелил с победата си над гибелините, но още по-голяма щял да придобие, ако успеел да победи своята нездрава страст. Докоснат на болното място, кралят се разкайва за чудовищната си мисъл и понеже е великодушен по природа, вместо да отвлече двете близначки, дарява ги със зестра и ги омъжва за двама свои смели рицари.

Шарл е французин и ако досега читателят не е разбрал, нека има предвид, че „с благородната си кръв, чистотата на нравите и славните си дела французите блестели сред всички крале и князе на Запада, както светлината на слънцето блести между звездите“. Другите не са крале, а „магарета, наметнати с попона“. Бокачо ги изрежда:

испанските Хенрих II Кастилски и Педро III Арагонски — „полуварвари и жестоки“; английският Едуард III — „тъп и муден“; унгарският Людовик — „вероломен“; сицилийският крал Фридрих III Арагонски — „лигав и женствен“. От тези преценки за монарсите по негово време се спасил само неаполитанският Роберто д'Анжу (от френски произход), заради когото Джовани бил готов да се откаже дори от своите републикански идеи, а Петрарка — да скита от един царски двор в друг, ако богинята Фортуна^[6], върховен управител на света, беше поставила Роберто начело на една италийска монархия. Но богинята бе пожелала друго. Трудно е да се предвидят капризите ѝ и еволюцията на историята.

Все пак от изучаването на историята Бокачо почерпил един своеобразен геополитически закон, т.е. че в течение на вековете силата и могъществото са се измествали винаги в една-единствена посока — от изток на запад. Преди те принадлежали на народите от Азия, после на гърците, след това на римляните и най-накрая — на Франция и Англия, които в Стогодишната война се обезкървявали взаимно за първенството. Това преместване няма да престане, твърди Джовани. Пророческа интуиция! Един век по-късно Колумб открил Америка и походът на историята от изток на запад получил нов, мощен тласък.

[1] Свещената Римска империя и папството. — Б.пр. ↑

[2] Светата божия църква... единствено и незаменимо убежище (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Създател на крале (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Случаи с велики хора (лат.) — Б.ред. ↑

[5] Син на Фридрих II. Крал на Сицилия, победен и убит от Шарл д'Анжу в битката при Беневенто. Образът му е възпят от Данте (Чист. III). — Б.пр. ↑

[6] В древноримската митология богиня, раздаваща добро и зло. — Б.пр. ↑

XII. ПОРАЖЕНИЕТО НА СЪБЛАЗНИТЕЛЯ

На четиридесет години Петрарка се оттеглил от любовните игри, а на същата възраст Бокачо — без да е загубил надежда — още един път се впуска във водовъртежа на любовта. През XIV в., когато човек можел да разчита на средна продължителност на живота от около 34 години, четиридесет години били опасна и преклонна възраст.

Дофинът на Франция Шарл се възкачил на трона седемнадесетгодишен и когато умрял на 42 години, го считали за мъдър старец. За връстника му Едуард III, който доживял до 65 години, казвали, че стигнал до библейски старини. Два века по-късно, навлизайки в петдесетата си годишнина, Еразъм Ротердамски заявил, че премного е живял.

Но Джовани не се предал. Бил имал толкова много авантюри, все с щастлив край, че самият той вече не си ги спомнял (а какво остава до биографите)... След като се преместил от Неапол във Флоренция, записал в бележника си още имена на жени, останали и досега неидентифицирани: Емилия, Лиза, Лучия...

Любовта била по-силна от него, нищо не могло да го изтръгне от нея — нито лекарските съвети, нито магическите камъни, нито чудотворните отвари, нито молитвите, бурите, войните и бедността:

*Нито Хипократ, Гален и Авицена,
нито диамант, сапфир или рубин,
горско биле, здравец или розмарин,
нито псалм или молитва най-смирена,*

*нито буря с гръм и хали придружена,
нито ясновидец, вещер и равин,
нито грък, татарин, нито сарацин,
нито бедност, нито мъка в мен стаена*

*би могла да отстрани беса голям,
с който любовта ме мъчи, не престава
да ме тласка към последния ми час.*

*На какво да се надявам аз не знам,
всичко друго в мене вече избледнява —
както иска ме терзае този бяс.*

Последната от поредицата би трябвало да бъде една красива вдовица, която Джовани упорито ухажвал, получавайки в замяна само едно дразнещо безразличие. Много обиграна ли била или студена? Така или иначе Джовани не допускал въобще, че може да не ѝ харесва. По същото време се влюбил в едно девойче и понеже не знаел как да постъпи, поискал съвет — в стихове — от приятеля си Антонио Пучи, клисар, разсилен в общината и поет за свое удоволствие:

*Съвет на себе си не бих могъл да дам,
затуй до теб прибягвам — ти решавай сам.*

*Приятелят му отговорил, предупреждавайки го, че
девствениците рядко дават онова, което обещават, и
само губят времето на мъжа:*

*Казвам ти като баща на син: вдовицата
ти не изоставяй заради девицата.*

Джовани продължил да упорствува при вдовицата, писал ѝ, тя му отговорила уклончиво, продължил да ѝ пише с още по-голяма жар, но вместо нов отговор жената показвала писмото на любовника си — човек заможен, много по-млад от Джовани, чиито коси вече били прошарени и имал малко шкембе. Жената съвсем не се интересувала, че поклонникът ѝ бил автор на един от известните бестселъри, посланик и видна личност във флорентинския обществен живот. На първо място бил много стар, на второ — не бил благородник, а тя била.

Писмото на Джовани обиколило Флоренция, младежите се подсмивали под мустак, когато минавал известният писател, решил да стане любовник на стари години, а коварната жена го сочала с пръст на приятелките си, подигравайки го: „Виждаш ли онзи глупак? Той е моят ухажор. Заблязваш ли ми?“.

Щастieto го било изоставило и старият прелъстител не разбирал защо жените го избягват. Толкова ли бил погрознял?

*Жестоки вълци, лъвове, орли,
отровни змии, яростни грифони,
коне — неукротими вихрогони,
глигани, леопарди, псета зли,*

*пороища и рухнали скали,
обезумели бикове, дракони,
ламя, която рицарите гони —
причина за уплаха са били,*

*а аз за никого не съм заплаха,
защо от мене всички бягат все?*

С накърнената суетност на мъж, свикнал да жъне успехи, и гордост на интелектуалец, влязъл в устата на клюкарите, Джовани замислил отмъщението си и написал „Корбачо“^[1], жестока сатира, с която — посредством вдовицата — напада целия женски пол. Станал яростен женомразец, безмилостен и безпощаден. Въобще не му минавало през ума съмнението, че играел ролята на лисицата, която хули високото грозде.

Гневът му изважда на повърхността прокрадналото се някога женомразство на някои места в „Декамерон“. Приятел на жените, който пишел, за да запълни времето им, като им признавал правото на еманципация и оправдавал хитростите им, защото често самият той се е ползвал от тях, като осмивал измамените, наивниците и престорено благочестивите, той на доста места в своя шедьовър прави не дотам ласкави изказвания за нежния пол. Нека се върнем на познатата ни новела за Амброджоло, в която той твърди, че „само онази е честна,

която или не била молена никога от никого, или ако тя се е молила, било ѝ е отказано“. Тук спонтанно изплува съмнението дали снизходителността, с която Бокачо осмива греховете на жените, не е породена например от примиренчески скептицизъм за възможността на жените да следват добродетелта.

Новела седма, ден втори също намирисва на антифеминизъм. Султанът на Вавилон изпраща красивата си дъщеря Алатиел за жена на владетеля на Гарбо. По пътя ѝ се случват безброй приключения, защото всеки мъж, който я срещнал, не издържал на изкушението, което тя умишлено поощрявала, да легне с нея. Така тя става любовница на осем мъже, преди да стигне до деветия, сиреч младоженеца — последна спирка на дългото ѝ пътуване. Джовани заключава със зловна усмивка: „А тя, която познала може би десет хиляди пъти по осем мъже, легнала при него като девственица и уверявайки го, че наистина е такава, живяла дълго време весело и щастливо с него. Ето защо хората почнали да казват: «Уста от целувка не пати — като нов месец се злати!». След като изслушали новелата, разказана от Панфило, жените от компанията взели да я коментират, сподавайки въздишките си. Защо? — пита Джовани, намигайки. От жал за момичето, станало «жертва» на толкова мъже? Или от завист за «тъй често сключваните „бракове“»?

Спотаено в «Декамерон», женомразството на Джовани избухва в «Корбачо». Утешителят, съучастникът на жените изпада в бяс, когато разбира, че жертвата не е вечно измаменият съпруг, а самият той. Импулсивният и противоречив Джовани забравя възхвалата на изкупителната сила на любовта, която няколко години по-рано описал в случката с Чимоне (ден пети, новела първа).

Чимоне е груб, полудив и неграмотен момък, който, като вижда красивата Ифигения, влюбва се силно в нея, започва да учи и научава философия, музика, пеене, изкуството да разговаря и да живее светски. Любовта извършва чудото, развързвайки ума и фантазията му, дотогава в плен на грубата външност на примитивния човек. С други думи, любовта означава нежност и хуманност и е най-могъщият съюзник на човека по пътя му към прогреса и щастието.

В «Корбачо» нещата се преобръщат и любовта носи само разруха. Сатирата, чието подзаглавие е «Любовен лабиринт», разказва един сън. След като отхвърля мисълта да се самоубие заради една

жестока вдовица, Джовани си ляга и насън му се явява покойният ѝ съпруг, който му предлага да го изведе от задънения лабиринт, където лесно се влиза, но мъчно се излиза. Духът е изненадан, че на тази си възраст Бокачо все още не е разбрал какво е любовта и какво е жената, затова му ги обяснява.

Любовта е страст, която заслепява, отслабва паметта, разсипва богатството, отслабва тялото. Жените са несъвършени създания, жертва на отвратителни страсти — няма животното, по-нечистото от тях, дори свинята. Като се парфюмират, пеят и танцуват, те хващат в капан мъжа. Едва-що успеят да се омъжат, искат да господствуват, особено онези, които преди са били слугини. Претендират за скъпи дрехи, златни колани, кожи, за да се превърнат скоро след това в стръвни вълчици, които разпиляват богатството на мъжа (намек за мащехата?). Нощем измъчват съпруга си със сцени на ревност: «като си помисля какви партии ми предлагаха да ме вземат без зестра, а в тази къща не съм господарка дори на една чаша с вода...».

Духът продължава филипиката си, като казва, че жените, дори най-честните, предпочитат да имат само едно око вместо само един съпруг, сладострастието им е пламенно, неутолимо и сляпо и за тях всички са добри: «войникът, работникът, мелничарят, та дори и черният етиопец». Безкрайно ловки, когато трябва да разнежат съпруга си, те представят комедията за женската немощ, показват се плахи, казват, че им се вие свят, че се страхуват от мишки, от духове и морска болест. Но не се страхуват да се покатерят на покрива, ако там ги чака любовникът, да го скрият под някой кош или да се съгласят на аборт. Мнителни са, избухливи са, вярват в магии. За пари не се двоумят да се омъжат за парализиран милионер с единия крак в гроба, уверени, че след това ще наследят богатството му. Самомнителни, клюкарки и досаднички, те не се задоволяват само да «упражняват» куп пороци, а ги прехвърлят на дъщерите си, като ги учат как да крадат чужди мъже, как да получават писма от любовници, как да се преструват на болни, за да може на мястото на съпруга в леглото да се вмъкне друг.

След безапелационното осъждане на женския пол духът на покойника започва разговор по същество и съобщава на Джовани ужасните пороци на съпругата си, заради които той, глупакът, искал да се убие. Нека Бокачо да благодари за този неин отказ и да иде да запали свещ на Мадоната.

Жестоката ненавист към жените, с която е пропит «Корбачо», ни разкрива един друг образ на кроткия Джовани, който в лицето на вдовицата се изправил пред своето Ватерло на любовната си кариера и вместо да приеме спортсменски поражението си, пише ядовита бележка против врага, виновен за това, че е излязъл победител. Гневният Джовани разпростира неоснователно пороците на вдовицата върху всички жени. В трактата си *De mulieribus claris*^[2] той твърди, че женският пол е получил от природата «слабо тяло и тъп ум». И по-строг от свети Августин и свети Павел, забранява втори брак на вдовиците — той, който в «Декамерон» разрешава прелюбодеянието на омъжените.

В наше време е станало обичай някои жени да се омъжват не само по два и три пъти, нещо, което правят почти всички, а падне ли им случай — по шест, седем, осем пъти. Толкова са станали привични тези бракове, че сякаш жените са заимствували навиците на проститутките, които сменят компанията си всяка вечер... Ех, докъде стигнахме ние, нещастните!“

Докъде стигнал Джовани — мърморкото, моралистът, възхваляващият миналото. Кой би помислил! Хилядолетия наред човечеството редовно среща по своя път усърдни педагози, които му известяват предстояща разруха, окайват го, предвещават най-лошото. Но никой не очаквал да открие под подобен образ безгрижния Бокачо, който извлякъл сюжетите на своите разкази от безбройните си нощни авантюри.

След тази експлозия на женомразство вероятността Джовани да се задоми става все по-малка:

*А струва ми се, че най-луд от всички е
оня, който на жена отдава
живота си и свободата своя.*

*Беди ни носят хитрите женички,
тях милост, вяра и любов не сгрява,
отнемат на наивните покоя.*

Ако преди предпочитал ергенството поради голямата си слабост към жените, сега упорствувал точно заради обратното, заради досадата и презрението, което изпитвал към тях. Така или иначе за него семейството си оставало най-голямата досада. Маркиз Салуцо (ден десети, новела десета), „бидейки неженен и без деца, прекарвал времето си единствено в лов на птици и диви зверове и хич не се грижел да си потърси жена, нито искал да има деца, поради което, трябва да се съгласим, е бил твърде разумен мъж“. На приятеля си Пино деи Роси Бокачо пише: „Огорчението ви от брака е не само ваше, а всеобщо“. Навлизайки в старостта, се утешава с просташки и несправедливи поговорки, като например „по-добре угоена свиня, отколкото красива жена“.

Нека си спомним за брака на Данте с Джема Донати. Пълен провал. Свикнал да учи и чете с часове, без да дава някому сметка, да вниква в книгите и води мълчалив разговор с духовете на философи, поети и императори, негови колеги по величие, след като се оженил, Данте трябвало да посвещава част от скъпоценното си време да слуша женски приказки, които за него не били никак важни, да се преструва, че се интересува от тях. Преди можел да се смее, да плаче, да пее, свободно да въздиша, а след брака трябвало да се контролира и за тези безобидни неща, защото, ако съпругът се показва весел, съпругата смята, че причината е друга жена, а ако е тъжен, обвинява го, че се е уморил от нея.

„О, безкрайно усилие е да трябва да живееш с толкова мнително животно, да разговаряш с него, докато остарееш, и накрая да умреш“ — казва Бокачо в своя „Трактат за възхвала на Данте“. Ако пък се ожениш за красива жена, рискуваш да ти я откраднат; трудно сам човек може да опази онова, което мнозина страстно желаят. Към всичко това следва да се има предвид, че бракът е договор, сключен слепешката. Преди човек да си купи кон, дрехи или мебел, той ги опитва и ако му вършат работа, отнася покупката си вкъщи. Не е така със съпругата. Нея не дават за проба може би от страх, че веднага ще се проявят недостатъците ѝ и бракът ще се разтури. С това не искам

да кажа — заключава Бокачо, че хората не трябва да се женят. Нека всички да направят тази стъпка освен хората на науката. „Нека ония, които се занимават с философия и поезия, да оставят на богатите глупци, на господата и на еснафите да се женят, а те да се развличат с философия — много по-добра невеста от всяка друга.“

Колкото до общественото положение на идеалната съпруга, Джовани не бил сигурен какъв съвет да даде на приятелите си. В някои страници на „Декамерон“ той препоръчва мъжът да търси жена с по-високо обществено положение от неговото. В брака сделката — ако трябва да говорим за сделка — трябва да я сключи мъжът. На Джовани не се харесва историята с Пепеляшка. В този смисъл образци са вече цитираната новела за коняря Аджилулф, влюбен в кралицата, и тази за флорентинския търговец Алесандро (ден втори, новела трета), който се оженва за дъщерята на английския крал. Но на природения си брат дава друг съвет и го упреква, че се е оженил за богата жена и като такава — с безброй претенции.

Аригучо Берлингиери (ден седми, новела осма) е също пример за онези, които се опитват да се обогатят или да направят кариера чрез брака. Търговецът Аригучо се оженил за Симона, произхождаща от високопоставено семейство. Той тъй силно я ревнувал, че не си лягал, преди да се увери, че тя вече спи в леглото си. Нещастната Симона и любовникът ѝ Роберто страдали от тази зорка бдителност, но накрая измислили начин да надхитрят съпруга.

Спалнята гледала към улицата, затова Симона завързала палеца на крака си с връв, която минавала по пода, прескачала черчевето на прозореца и стигала до височината на външната врата. Това бил оригинален модел на ням звънец, ползуван само от заинтересованото лице. Към полунощ, когато Аригучо потъвал в дълбок сън, Роберто подръпвал отдолу връвта, закачена за палеца на Симона, която слизала да отвори на любовника си. Ето какво се случва на онзи — отбелязва Бокачо, — който глупаво разчита, че „чрез жена си ще се облагороди“. В заключение дилемата, дали човек да вземе жена от по-горен или по-долен произход, остава неразрешена. При колебание Джовани предпочитал да не взима страна.

Това не означава, че животът му бил лишен от бащински чувства. Самият той незаконороден, имал пет незаконородени деца, които го изпреварили в смъртта. На три от тях знаем имената — Марио, Джулио и Виоланте. Другите, вероятно две момичета, починали преди кръщението, затова нямали имена. На Виоланте, любимата му дъщеря, родена около 1349–1350 г. и открадната на шестгодишна възраст, докато бил в Неапол, Джовани посветил една покъртителна еклога, четиринадесета поред. Дъщеря му се явява посред нощ заедно с братята си. Между двамата се започва разговор, в който Виоланте е показана не само като любима дъщеря, но и като пратеница на небето, която с чувство на уважение и любов към родителя си го убеждава да промени живота си. Когато видението изчезва, Джовани плаче. Наистина ли е дошъл моментът да промени живота си?

[1] Гарван. — Б.пр. ↑

[2] За славните съпруги (лат.). — Б.ред. ↑

XIII.

ЕДИН РАЗГЛЕЗЕН МЪЖ

След прогонването на Гуалтиери от Флоренция (1343) властта се върнала в ръцете на привържениците на народа, които на първо място се погрижили да отстранят знатните, макар и самите те да съдействували за ликвидирането на тирана, след като го били докарали на власт. Тяхното революционно нагаждачество не възхитило привържениците на народа: то било една от обичайните маневри да се лови риба в мътна вода или поне да получат признание за демократическа неопетненост, за да имат достъп до политическото управление, от което били изключени в края на предишния век от разпоредбите на Джано дела Бела^[1].

След като знатните били отстранени, властта била здраво и неотстъпно съхранена в ръцете на привържениците на народа, които я упражнявали според напредничавите критерии за демокрация по онова време — много по-ограничена от днешната. От деветдесет хиляди жители едва двадесет хиляди имали политически права, а избираемите, т.е. ония, за които флорентинци пускали гласа си в урните, били смешно малко.

„През 1343 г., сиреч в момент на широки народни свободи — пише Ернесто Сестан^[2], — изборната листа включвала 3446 имена, но само по-малко от една десета от тях били намерени годни да бъдат избрани на обществени постове.“

Знатните, които оставали извън изборната листа поради благородническата си кръв, протестирали, че ги държат настрана и че най-много им възлагали представителни задачи, а „когато дойдело време за война, не можели без тяхната въоръжена кавалерия и без тях като хора, които украсявали Флоренция в нейните посланичества до чуждите дворове и общини, като военачалници за преотстъпване на други градове. С други думи, като опасни за вътрешния ред те служели само за външна употреба“.

Свели магнатите до прости украшения, народните привърженици си позволили лукса да се ядат един други. И както преди названието магнат било опозоряващо, сега, за да отстранят един враг, та бил той кредитор или съперник в любовта, прикачвали му обвинение със сигурно действие — гибелин. Не било важно да е истинско, а да затвори устата на противника посредством сплашващия ефект на шантажа, насочен към всеки, който не мисли като нас — често явление в италианските политически нрави, даващи предимство на епитетите пред мотивите, на етикета пред съдържанието. Наричали противника гибелин, както през двадесети век щял да бъде наречен подривен елемент.

Борбата между еснафските сдружения, демократическите възжеления и реакцията на олигархията — всичко течало в руслото на гуелфизма — свещена дума в официалните речи и параван на не дотам свещени интереси. Гуелфизмът бил синоним на патриотизъм, а патриотизмът бил монополизиран от една стара партийна организация — военния гуелфски съвет, който „анатемосвал“ всеки, който хвърлял сянка върху властта. Кого считали за гибелин? Мърморковеца от кафенетата, гражданина, който си позволявал да критикува несправедливите закони, умерения патриот, неприсъединилия се. През 1358 г. бил прокаран „законът за предупреждението“ — жестоко средство за лични отмъщения и „законно“ отстраняване на всеки опасен противник. Достатъчно било само съмнението за гибелинизъм или анонимен донос. Заподозрените били изключвани от обществения живот в най-добрия случай, в най-лошия — разорени от парични глоби или пратени на заточение.

През 1360 г., по време на управлението на сдруженията на дребните занаятчии, в което влизали хора с ниско културно ниво и слаба политическа подготовка, бил направен опит за преврат. Демагогският подход на тези властници, много от които били нечестни спекуланти, както и пристрастността на гуелфите дали повод за широко недоволство. Някои от семействата на магнатите, вярвайки, че е дошъл техният час, почнали да заговорничат за сваляне на режима. Начело на заговора застанал Бартоломео д'Аламано от рода Медичи, но съзаклятието било разкрито и един от заговорниците, комуто обещали, че няма да бъде наказан, издал имената и плановете. Превратът трябвало да бъде извършен в последния ден от годината.

Реакцията на властите била светкавична и безжалостна. Двама от заговорниците, Бандини и Дел Буоно, били обезглавени на 30 декември, в навечерието на осуетения преврат; други изпратили на заточение, а трети успели да се спасят с бягство.

Някои от тези съзаклятници били приятели на Бокачо; на екзекутирания Николо дел Буоно дори бил посветил един свой младенчески роман, „Нимфал на Амето“. Жестоките репресии на властите сигурно доста го сплашили не защото се страхувал да не бъде замесен в заговора — неговият процент „неблагородност“ го правел гуелф над всяко подозрение, — а заради приятелството му с Николо, чиято глава паднала под секирата на палача. За него той казвал: да възпеят добродетелите му „стиховете ми не ще са достатъчни“.

Пино деи Роси, който имал много земи в Долна Тоскана, едва успял да побегне в изгнание, откъдето писал на флорентинските управници, че няма нищо общо със заговора. Залагал главата си, че ще докаже невинността си „пред един справедлив и не сприхав съдия“. Но в раздираната от страсти Флоренция къде да се намери съдия, който да бъде безпристрастен? От изгнаничество Пино писал и на Джовани, който междувременно се бил оттеглил в Черталдо. Джовани вече не се спогаждал с Флоренция. „Ако трябва да замина някъде, предпочитам да се представя като жител на Черталдо“ — казва в едно свое писмо. Неговият честен гуелфизъм наистина не можел да приеме ексцесиите на гуелфите екстремисти, произволите на посредствените люде, изкачили се стремглаво от низините на живота до високите държавни постове, от село до дворците в града — „лакомците, кръчмарите, сводниците и останалата измет от безчестни хора“, поставени на кормилото на управлението, надменни и невежи хора, които „не могат да преброят пръстите на двете си ръце“, но си служат „умело с тях“, когато трябва да крадат или броят пари.

Така пише Джовани в едно свое утешително писмо до Пино деи Роси, в което добавя и следните стихове:

*Днес готвач в училището преподава
мъдростта на древната история дори;
вместо да зарадват бога със дела добри,
властниците мислят все за лична слава.*

*А пък истината вече не остава
нито в градска олелия, нито сред гори
всеки е готов да се покланя пред пари —
сякаш те владеят цялата държава.*

*Добродетелите — услужливост, прямота,
честност — а пък с тях и веселите нрави
ни напуснаха, и господари на света*

*са злодеите с юмруците корави...
Докога ли? Бог с безкрайната си доброта
бди над всичко, няма да ни изостави.*

Сякаш чуваме Данте, когато се нахвърля срещу покварената флорентинска демокрация, чиято политическа класа била посредствена, и то най-вече по аритметически съображения. Мнителната републиканска конституция определяла съвсем кратък срок за изборните обществени длъжности: два месеца за приорите^[3], до шест — за останалите длъжности. В течение на няколко години благодарение на тази сляпа изборна въртележка идвали на власт и посредствените, негодниците, изпользвачите. Така били разточително похабявани интелигентни и компетентни хора; постоянните промени пречили за образуването на професионална политическа класа, опитният и неспособният имали еднакви шансове да бъдат избрани: на първия два месеца не били достатъчни да изправи държавата на крака, но на втория стигали, за да ѝ навреди още повече.

Блажен оня, който можел да потърси щастието си другаде. Месер Руджери деи Фиджовани (ден десети, новела първа), „преценявайки живота и нравите в Тоскана, разбрал, че докато живее там, не би могъл да направи кой знае колко, за да изяви способностите си“, затова емигрирал и отишъл да служи на испанския крал. Никой не е пророк в отечеството си. За утеха Бокачо напомня на Пино за Сократ, който бил принуден да изпие отровната билка; за Милтиад, победител при Маратон, хвърлен после в затвора от съгражданите си; за Сципион, обвинен в мошеничество, след като спасил отечеството.

Що се касае до него, той се оттеглил в Черталдо, където „почнаха да ми харесват грубите дрехи и селските ястия“. Живее спокойно, далеч от градските ежби, обича да слуша славейте, чете. Станал е поклонник на селския живот, съзерцател. Не се страхува от бедността. За разлика от богатството, което носи толкова беди, бедността освобождава човек от всяка обвързваща връзка, стимулира таланта. Защо природата е пожелала човек да се ражда гол? Съвсем ясно, за да му докаже, че бедността му е достатъчна. Древните римляни завладели света, хранейки се в дървени гаванки. Нека скъпият Пино не се тревожи от притесненията на изгнанието. Онзи, който храни птиците в небето, ще нахрани и чадата си. Нека впрочем благодари на господата за тези нечакани беди: в лишенията децата израстват по-яки.

Ясно е, че в утешителното си писмо до изгнаника Джовани, без да съзнава, се опитва всъщност да утеша себе си. Но не успява. Бедността, която лесно се възхвалява в писма, на практика е тежък хомот. Доказателство за това е готовността му, с която няколко месеца по-късно, през 1362 г., отговорил на ласкателното предложение, пристигнало от Неапол. Никола Ачайоли, великият сенешал на кралството, обичният и омразен съученик, най-после си е спомнил за него и му предлага служба при себе си. Не се разбира точно каква. Може би да описва подвизите му. Джовани заминава като стрела. Забравя предишните унижения, моралния шамар, ударен му от Ачайоли, когато взема Заноби да Страда за секретар, който струвал много по-малко от него, но знаел да се подмазва на силните, докато Джовани бил с неспокоен, раздразнителен характер — той бързо пламвал и бързо угасвал.

Откак се бил завърнал триумфално в Неапол заедно с кралица Йоана, Никола постоянно търсел помощник, който да отразява делата му и да му бъде нещо като министър на пропагандата. И понеже получил отказ от именития Петрарка, трябвало да се задоволи с някой си Заноби. Предпочел го пред Джовани, защото последният имал лошия навик — казвал Ачайоли — да изчезва през бурните дни и да се появява, щом небето се изчисти. Наричал го *Johannes tranquillitatum*, т.е. Джовани на спокойните времена и имал основание предвид поведението на Джовани по време на унгарското нашествие.

През 1355 г. Заноби, уморен от дворцовия живот, приел предложението да стане викарий на епископа на Монтекасино и мястото му било предложено на Бокачо. И така той тръгнал, но какво намерил? Поредното разочарование, участта на заместващия. Пристигнал в Ночера, любимата резиденция на Ачайоли, който го посрещнал едва ли не студено. Гостоприемството било такова, каквото се отрежда на случайните минувачи, но не и на един дворецов поет. Една стаичка, която гледала на север, с каменен под, дюшек от дреб, без възглавница, на който трябвало да спи с друг човек. Много добро настаняване без съмнение за оня, който е навикнал да спи на слама, съскал през зъби Джовани, но не можел да си представи, че лошото тепърва предстояло.

В столовата мъждукащо светилниче, мръсна покривка, чашите също, навсякъде пушек, а около масата — рояк гладници, които кашлят и храчат — ратаи, мулетари, тунейдци, дворни кучета и домашни мишки, нахвърлящи се върху остатъците от господарската трапеза. В глинени паници, подобни на тези, използвани от бръснарите, сервирали месо от вол, умрял от болест или старост, и стари гълъби. В постните дни (два месеца траял този живот) — микроскопични рибки, отказвани дори от просяците, пържени в олио, от което на човек му се повдига. Вината — вкиснати.

За коледните празници Никола Ачайоли решил да се премести с двора си — около двеста души роднини, сътрудници и блюдолизци — в Триперголе, на езерото Лукрино, дивна местност, затрупана два века по-късно от вулканично изригване. Тук Бокачо донесъл книгите си, надявайки се, че този път ще му посочат прилична стая, но му отредили зловонна стаичка с легло, което „едва може да побере едно куче“. След празниците Никола се завърнал в Неапол и в бързината си забравил поета в Триперголе: сам, без прислуга, без транспортно средство, с безкрайно тежки книги и без ядене, на пустия бряг, без магазини и гостилници.

След два дни самота, глад и ругатни, ето че пристигнали слуги, изпратени от Никола да го открият и закарат в Неапол, в дома му, но разяреният Джовани смело отказал. Дошло му е до гуша. Отишъл да живее временно при един флорентинец, търговец в Неапол, после заминал за Венеция по-бесен от всякога, за да излее яда си пред

приятеля си Петрарка, който междувременно се е преселил тук, за да избяга от чумата, появила се в Северна Италия.

Във Венеция го настига едно писмо от приятеля му Франческо Нели, управител на имотите на Ачайоли, т.е. отговорник или съотговорник за лошото отношение към него. Ако писмото съдържало извинения, Джовани, който лесно избухвал и лесно му минавало, може би щял да прости, но Нели стоварвал цялата вина върху него, върху „трудния му характер“. За да се обоснове по-добре, Нели го упреквал за внезапното му заминаване и за невъздържаното му поведение въобще. Защо не бил изчакал? Ако имал малко повече търпение, всичко щяло да се нареди, „ти си наистина един разглезен човек“. Да се върнел в Неапол, хайде, настоявал Нели, да не се правел на докачлив, иначе Ачайоли наистина щял да се ядоса и нямало да спази дадените обещания.

Арогантният тон на Нели отворил отново раната и Джовани му отговорил извън себе си от гняв и обида, като жлъчно окарикатурирл Никола Ачайоли, великия сенешал на неаполитанското кралство:

„Аз ли съм разглезен? Бъркаш много. Не претендирам за нищо особено, само за малко повече чистота и уважение. Ако имах желание да спя на торището, щях да намеря не едно във Флоренция, без да става нужда да се местя в Неапол. Нито съм лаком, нито придиричлив, не държа да ми се сервират вина от Тир, яребици и фазани, златни рибки и стриди; не съм очаквал ложето на Ашурбанипал или възглавето на Дидона. Очаквах само едно жилище, отдалечено от празнословията на сводниците, една прилична трапеза, «народни ястия, но чисто приготвени». Трябва да знаеш, че съм научен да живея като човек, не като животно, «деликатно», както казваме ние, флорентинците. Вижда се, че твоят меценат е забравил всичко това. Успехите са му завъртели главата, мисли се за кой знай колко важна личност, цял рояк вратари охраняват входа на стаята му. Ако някой молител пита за него, отговорът е винаги един и същ: «Заседава» или «отиде на църква», «почива си, до късно беше зает с

държавни дела». Прах в очите на хората. А аз мисля, че докато го чакат вън, той прекарва времето си като Домициан, който избивал мухите с кама. В държанието му няма никаква естественост и непринуденост, той е роден актьор; и когато след дълго чакане вратите се отворят, той прекосява преддверието сред двете редици от молители със заучено смръщено изражение на лицето, преструвайки се, че е потънал в тежки мисли. Ако някаква петиция го затруднява, преструва се, че не я е чул, а на другите отговаря с общи фрази, най-често: обадете ми се след седмица. Наричате го велик сенешал. Но къде се крие това негово величие? В какви битки е участвувал? В колко от тях е победил? Това са все измислици, разпространени от него или от неговите раболепни приятели. Какво би трябвало да пиша за него? Ако го представех като някой Сципион или Анибал, щях да излъжа. Ако не направех това, щеше да ме обвини, че му завиждам. Драги Нели, ти ме молиш да се върна в Неапол, където твоят прекрасен меценат вече два пъти се отнесе зле с мене, не искам това да се случи трети път. Предпочитам да прося милостиня от врата на врата, отколкото да се поклоня на твоя господар. Излишно е да се прави на учуден от внезапното ми заминаване, той знаеше отлично, че ще постъпя така, защото му станах противен от деня, в който му казах, че съм съгласен да опиша само истинските му подвизи и дела, а не басни по поръчка“.

И така случката в Неапол прекъснала окончателно връзката помежду им. Единствена полза от пътуването му било откриването, вероятно в Монтекасино, на кодекса на Марциал^[4]. Литературата още един път възнаградила Джовани за горчивините, а мъртвите го утешавали заради грубиянството на живите. Пристигнал във Венеция, той разкрил измъчената си душа на своя приятел Петрарка, който, много по-щастлив от него, бил получил от венецианския сенат красив дом — двореца Молин. Цената му Петрарка щял да изплати не с пари,

а с книги. Наистина след смъртта му библиотеката щяла да остане на щастливия град, от чийто ред и трудолюбие Франческо се възхищавал.

Заедно с Джовани във Венеция пристигнала една странна личност от гръцко-калабрийски произход, една брадата мечка, мръсна и екстравагантна, обзета от манията за преследване. Такъв бил Леонцио Пилато, звяр, който отричал законите на културното съжителство, но отлично знаел един език, който още никой в Северна Италия не познавал — гръцкия. Бокачо, който бил получил известни познания за този език от калабрийския монах Варлаам, щом разбрал, че Леонцио е бил негов ученик и е в състояние да превежда Платон и Омир на прима виста, го замъкнал вкъщи, във Флоренция, понасяйки в името на културата съжителството с този дивак. Тялото му наистина смърдяло, но когато Леонцио четял гръцките текстове, в стаята се разнасяло уханието на класиците. А на Джовани това му стигало.

Задържал го при себе си почти три години и с негова помощ превел Омир. Убедил Синьорията да повери на Леонцио преподаването на гръцки в университета и по този начин била създадена първата катедра по старогръцки в Западна Европа. Леонцио преподавал две години, на третата отишъл с Бокачо във Венеция, при Петрарка, който, натъжен, че не познава езика на Омир, се задоволил да гали с ръка, въздишайки, съхранявания в библиотеката му том от този автор. Неочаквано скитникът се качил на един кораб и без да се сбогува с никой, заминал за Константинопол, където сигурно съжалявал за заплатата си във флорентинския университет, защото решил да се завърне в Италия, но в Адриатическо море корабът бил подпален от гръм и той загинал в корабокрушението.

Бокачо останал три месеца гост на Петрарка през лятото на 1363 г., но гледал час по-скоро да се върне. Затова пък приятелят му, който обичал Венеция, останал там шест години, до 1368 г.; наричал я „единствен приют на свободата, справедливостта и спокойствието в наши дни, единствено убежище за джентълмените, спокоен пристан за уморените от войни и тирания, град, богат на злато, но още повече на слава. Могъщ не само с войската, а и с добродетелите си, град, основан на здрави основи и върху още по-здрово гражданско съгласие“.

Че Венеция се управлявала от олигархия, съвсем не било неприятно на аристократичния Петрарка, който не се интересувал от разпоредбите на конституцията, а от политическия резултат —

подчертано положителен: социален мир, ред, стабилност. Точно обратното на Флоренция. Тук дворцовите заговори били редки и бързо осуетявани. След „затварянето“ на Великия съвет, което ограничило броя на семействата, допускани до обществени длъжности, Баямонте Тиєполо замислил през 1310 г. народен бунт, за да отслаби властта на благородниците. Бил разкрит и изпратен на заточение, а олигархията била подсилена със създаването на Съвета на десетте — тайнствен и всемогъщ трибунал, натоварен със задачата да бди за сигурността на държавата.

През 1355 г. дошъл редът на Марин Фалиеро, смел адмирал, водил битки на Изток, губернатор на колонии и посланик. Намирал се в Авиньон при папа Инокентий VI през лятото на 1354 г., когато там пристигнал Джовани, и там го заварило избирането му за дож. Фалиеро се завърнал във Венеция, където бил тържествено посрещнат. Но съдбата се обърнала срещу него. След като бил избран, влязъл в съзаклатие за сваляне властта на патрициите. Според хрониките от онова време омразата му към олигархията преляла заради една язвителна записка, поставена от няколко млади патриции върху една от камините на палатата на дожите по време на един празник. На листчето било написано: „Дождът Марин Фалиеро издържа красивата си жена, а други ѝ се радват“.

Обиден от лекото наказание, наложено от съда на клеветниците на жена му, Марин Фалиеро замислил заговор като отмъщение. Но вероятно този заговор да е произлязъл от общите политически разногласия, особено във връзка с Генуезкия мир; мъчно можем да си представим държавен преврат заради опетнената чест на една съпруга дори когато тя е съпруга на дожа. И най-вече — петдесетгодишна.

Грижливо подготвяният удар не сполучил, защото бил издаден от един от заговорниците. Бунтът трябвало да избухне през нощта на 15 срещу 16 април 1355 г. На 15–и издайникът проговорил, на 16–и Съветът на десетте гласувал за смъртно наказание. На 17–и изкарали Мартин Фалиеро с черната дреха на осъдените на смърт, завели го на тържественото стълбище на двореца, където само няколко месеца преди това бил акламиран като дож, свалили дожката барета от главата му и го посекли.

Пристигнал осем години след този трагичен епизод, Бокачо сигурно е чул да се говори за него по време на тримесечния си престой

в дома на Петрарка, който внимателно следял събитията. Но Бокачо не споменава нищо. Ако Венеция пораждала у Петрарка политически интерес и морална симпатия, на Джовани тя била дълбоко антипатична. Можем да кажем, че мразел Венеция със същата сила, с която обичал Неапол. За венецианците казвал, че са глупаци, вятърничави, непредприемчиви.

Берто дела Маса (ден четвърти, новела втора) е кучи син, който, преследван от правосъдието, побягва от Имола, за да се скрие. Къде? Във Венеция, разбира се, „град, приютит хора от кол и от въже“, където един негодник повече или по-малко няма значение... Като станал монах под името Алберто, този измамник „успял, променен по този начин, да привлече венецианците, така че през него минавали всички завещания“. На някоя си мадона Лизета, чийто мъж бил по търговия във Фландрия, Берто разкрива при изповед, че архангел Гавраил бил лудо влюбен в нея, и я убеждава да го пусне в леглото си, където небесата щели да извършат чудо: архангелът щял да влезе в тялото на монаха, а през това време неговата душа щяла да чака в рая. Поласкана в глупавата си суетност, Лизета приема предложението и заслужено си спечелва презрителните епитети на Бокачо.

Дотук Джовани имал пълно право. По-малко е прав с Кикибио, готвач на Курадо Джанфиляци (ден шести, новела четвърта). Като готвел един жерав, Кикибио откъснал едната му кълка и я дал на една своя лакома приятелка. Когато сервираше блюдото на масата, на разгневения си господар заради осакатяването на птицата казал, че откакто свят светува, жеравите винаги са имали само един крак. Казал дори, че е съгласен да му даде пряко доказателство, като го заведе да види живите жерави. Сигурен, че готвачът измисля, Курадо приел и заедно отишли на реката, където жеравите по навик спели на един крак. За да разобличи лъжеца, Курадо викнал няколко пъти: „О-о-о“ и разбудените жерави пуснали и другия си крак и побягнали.

„— Какво ще кажеш, лакомнико? — попитал Курадо.
— Видя ли, че имат два крака?“

Кикибио отговорил остроумно:

„— Вярно, синьор, но вие не извикахте «О-о-о» на снощния жерав; ако бяхте му викнали по същия начин, и той щеше да пусне другия си крак като тези тук.“

Който може да се отърве с такъв остроумен отговор, безспорно не е глупак. А Бокачо включва и Кикибио в списъка на глупаците само защото е венецианец. Винаги се изказвал с презрение за всичко венецианско. Казвал, че Венеция „тиранично владее“ град Кандия, може би повлиян от разговорите, които имал в Неапол с велможите на въпросния град, завиждащи на венецианската експанзия на Изток. В книгата *De montibus, silvis, fontibus, lacubus etc.*^[5] изказва раздражението си, че Венеция дръзва да нарича Венецианско Адриатическо море, което от векове носи това етруско име.

На политическото и стопанското чудо на Венеция Джовани не отдавал никакво значение и единственото достойно за отбелязване нещо му се сторило леглото на дожа. А Венеция скоро след това щяла да стане най-голямата сила в Средиземноморието. Половин век по-късно (1423) в завещанието на дожа Томазо Мочениго имало следната похвална равностетка: три хиляди кораба и четиридесет и пет галери с четиридесет и две хиляди моряци от всичко сто и осемдесет хиляди жители. Годишен износ за десет милиона дуката при двадесет на сто печалба (покупателната стойност на един дукат отговаря приблизително на 30–40 хиляди днешни лири). В града работели три хиляди стана за коприна и шестнадесет хиляди — за бархет. Хиляда патриции имали годишна рента между седемстотин и четири хиляди дуката. Чрез Венеция флорентинците изнасяли за Ориента всяка година по шестнадесет хиляди топа плат, а всеки месец докарвали във Венеция различни стоки на обща стойност седемдесет хиляди дуката.

Един от най-важните артикули във венецианската търговия била солта, която пренасяли с четиридесет хиляди коня към Централна Европа, както и робите, купувани от пирати и продавани на търг — на днешни цени между триста хиляди и два милиона лири. Венецианският посланик бил синоним на хитрост, а не на глупост, както Бокачо се опитва да ни убеди. Занаятчиите, търговците и корабостроителите от цяла Италия давали мило и драго да получат

венецианско гражданство, понеже знаели ползата от това стоките и корабите им да пътуват под флага на сан Марко.

Венеция била морска сила с интереси, насочени главно на Изток, а Флоренция — банкова сила, чиито интереси били свързани със Западна Европа. Нямали повод за фронтален сблъсък. Но Венеция била враг на Генуа, която била враг на Пиза, която била враг на Флоренция. Следователно поради верижното свойство за предаване омразата Генуа — враг на враговете на Флоренция, ставала автоматично приятелка на Флоренция, докато Венеция — неприятелка на Генуа, ставала неприятелка и на Флоренция. Може би заради това Бокачо я мразел. И не само той. Главозамайващата политическа и търговска експанзия на Венеция ѝ донесла много злато, но и много завист.

[1] Противник на аристокрацията, с декрети на справедливостта (1293–1294) забранил заемането на обществена длъжност от нечленуващи в еснафските сдружения. — Б.ред. ↑

[2] Ернесто Сестан, Средновековна Италия, Неапол, 1966. ↑

[3] Шест магистрати, членове на еснафските сдружения, които упражнявали изпълнителната власт. — Б.ред. ↑

[4] Марк Валерий Марциал (40–104 пр.н.е), латински поет, живял дълго в Рим и написал 15 книги с епиграми — остра сатира на нравите от онова време. — Б.пр. ↑

[5] „За планините, горите, изворите, езерата и пр.“ (лат.). — Б.пр.

↑

XIV.

ПРЕПОДОБНИЯТ БОКАЧО

От Венеция Джовани се завърнал в Черталдо и потънал в учение, преживявайки от доходите, които му носел бащиният чифлик — имот неплодороден и каменист. Поради необичайния състав на почвата там козите намирали повече раковини, отколкото треви.

Той бил отвратен от политическите борби — вътрешните и външните. Флоренция преминавала през една от поредните си кризи — войната с Пиза, неин вечен съперник. Пандолфо Малатеста, владетел на Пезаро и главнокомандуващ флорентинската войска, играел двойна игра и вместо енергично да води военните действия, протакал, за да предизвика недоволства, надявайки се, че флорентинците, уморени от нескончаемата разпра, ще му поверят управлението на града.

В борбата между Флоренция и Пиза имало и комични епизоди. Като стигнали под вражеските стени, флорентинците окачили на тях едно магаре, което жителите на Пиза скоро след това им върнали, окачвайки го на свой ред на градските врати на Флоренция. Тя от своя страна излязла победител в състезанието, като успяла да отмъкне веригите, които преграждали пристанището на Пиза, отнасяйки ги в параклиса за кръщения „Сан Джовани“. След като заместили вероломния военачалник^[1], флорентинците успели да победят Пиза в битката при Кашина (28 юли 1364).

Всичките тези събития Бокачо следял отдалеч, равнодушно. Писателят се превърнал в ерудит, разказвач на човешката комедия, в книжен плъх. Заразителното влияние на латиниста Петрарка, неколкото неаполитански разочарования, неприязнеността към жените, която растяла заедно с броя на белите коси, моралните терзания, предизвикани от напредващата възраст и предстоящата смърт, го принудили да изостави лековатите теми, вдъхновените изблици на фантазията, *l'art pour l'art*.

Между сонетите му се появява череп, който предупреждава:

*Братя, хубаво ме погледнете —
само череп представлявам в тоя ден,
моят образ е съвсем опорочен,
прежният му вид от мен отнет е.*

*Както всички, имах ги и двете —
но от ръст и тяло днеска съм лишен,
червеят изгриза всяка плът у мен,
тъй и с вас ще е, като умрете.*

[...]

Вдъхновението, създало „Декамерон“, пресъхва и Джовани е последният, който съжалева за това. От творбите си, написани на простоговорен италиански, той не очаквал никаква слава. В дванадесетата еклога кара Калиопа да го попита:

„Не съм ли те виждала някога да пееш една твоя
песен по кръстовищата, аплодиран от простолюдието?“.

Овчарят Аристео (Джовани) отговаря, оправдавайки се:

„Признавам, виждала си ме. На младини ми
харесваше простонародната песен, но сега съм в по-зряла
възраст, която събужда в мен съвсем други увлечения“.

Почти се срамува, че е писал нещата, заради които (и единствено заради тях) ще остави името си на потомците. Не е разбрал, че с „Декамерон“ е създал един нов език, една нова проза. През последните двадесет години от живота си пише само историкомитологически творби, претрупани със знание, каквито са деветте книги *De casibus virorum illustrium* — галерия от известни имена; *De milieribus Claris* — сто и четири биографии на жени, от Ева до кралица Йоана;

петнадесетте книги *Genealogia deorum gentilium* — подробен трактат по митология; *De montibus, silvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis seu paludibus, et de nominibus maris* — географски справочник.

Една колосална продукция, все на латински, в която витаят сенките на Вергилий и Цицерон на фона на един спокоен залез. Залез на личността и на твореца; Джовани пишел на латински, защото латинският бил езикът на учените, а Джовани, остарявайки, искал да мине за учен; латинският бил езикът на моралистите, а Джовани вече станал заклет моралист, както всички покаяли се бонвивани; латинският бил езикът на духовниците, а Джовани от няколко години бил духовно лице.

Правилно е прочел читателят: духовно лице, няма печатна грешка. Не е известно кога е назряла религиозната му криза, нито кога е облякъл расото. Факт е, че на 2 ноември 1360 г. папа Инокентий VI, на когото Джовани направил отлично впечатление по време на посланичеството си в Авиньон, му дал разрешение да прибира доходи от църковни имоти и да се грижи за душите, и то и в катедрали. Писателят, който в седмата новела на първия ден заклеява „порочния и мръсен живот на духовниците“, става един от тях. Само една пречка от каноническо естество възпрепятствува църковната му кариера: „рождения дефект“, т.е. положението му на незаконороден.

Незаконороденият, т.е. роденият от безпътна жена, „не може да влезе до десетия си род в събранието господне“ — предупреждава Мойсей в Стария завет^[2]. Незаконороденият не може да получи духовен сан, както и епилептикът, лудият, двубрачният, убиецът, еретикът, вероотстъпникът, онзи, който е посегнал върху папата, издал е смъртна присъда (макар и справедлива) или я е изпълнил и прочие. И все пак папското разрешение премахвало тези пречки, както в случая с Джовани. Инокентий праща една много сърдечна вула до „любимия си син Джовани, син на покойния Бокачино, флорентински църковен служител... Почтеността на твоя живот и нрави и другите прояви на твоите добродетели и честните ти постъпки заслужават да дарим личността ти с нашето особено благоволение“. Отпуснатият доход е повече от заслужен, защото „ти се стремиш да изкупиш и се избавиш от този дефект (по рождение) с благочестиви дела и с това още повече заслужаваш опрощение“. Направеното изключение има особена стойност, като имаме предвид, че Инокентий VI бил най-малко

склонният към непотизъм^[3] френски папа. Бивш професор по право в Тулуза, той провеждал политика на възстановяване на добрите нрави на клира, водел война със злоупотребите при раздаване на църковни доходи, затягал кесията за нуждите на папския двор, бдял над монашеската дисциплина, та чак си спечелил слава на „корава“ личност.

Щом Бокачо, както някои твърдят, имал грижа за душите и можел да бъде ректор^[4], изглежда бил приел някое от големите тайнства^[5], нещо, което ние, съвременниците, трудно можем да си представим, но не и съвременниците на новопосветения. Имал незаконни деца. Но кой нямал? Бил одумвал духовниците. А кой не ги е одумвал? С една дума, църковният служител Бокачо не бил от най-лошите. Вината му се състояла в това, че писал за духовниците онова, което всички знаели. Ако огледалото напомня на гърбавия за недъга му, глупаво е да се троши огледалото.

Църковната класа на Флоренция блестяла повече с количеството си, отколкото с качеството си. През 1339 г. там имало петдесет и седем енории, петдесет и три манастирски църкви и различни параклиси, или общо сто и петдесет култови сгради. Петстотин монахини в двадесет и четири манастира, петстотин калугери, триста свещеници, към които, като се прибавят религиозно-рицарските ордени, се получавало общо числото три хиляди при деветдесет хиляди жители. Едно на друго на всеки тридесет жители един носел расо.

Тази божия армия гъмжала от кръшкачи и укриващи се лица. Каноници, които обирали църковните приходи, без кракът им да стъпи в църква, някои дори живеели в друг град, та Инокентий VI трябвало да обяви задължително жителството по местонахождение на църквата или имота. Спекуланти, които стрижели темето си, за да приличат на монасите и да могат така по-лесно да прокарат мръсните си сделки, закриляни от привилегиите на църковната юрисдикция. Мними църковни служители се занимавали с търговия и посредничество, т.е. с всичко друго, но не и да бъдат пастири на човешки души. Убиецът се криел под свещеническото расо, за да избегне правосъдието, а забогателият — за да не плаща данъци.

И Петрарка, като се уверил, че незаконният му син Джовани нямал желание да учи и не обещавал нищо добро, пуснал в действие приятелските си връзки, за да му осигури длъжността каноник, сиреч

добро бъдеще. С качественя подбор на духовенството и с проблема за религиозното призвание ще се занимае няколко века по-късно Тридентинският събор, когато ще се реши създаването на семинариите. Дотогава за църковните длъжности ограничения нямало. На петгодишна възраст Иполито д'Есте, приятел на Ариосто, станал абат, а на седем архиепископ. Рафаеле Риарио, племенник на папа Сикст IV, учел в Пиза и станал кардинал преди още да се дипломира.

Не знаем със сигурност дали Бокачо е служил в църкви, получавайки църковни доходи. Последното му завещание от 1374 г. ни кара да мислим, че бил натоварен с такива функции, освен ако споменатите в това завещание епитрахил, филон, орар и калаен съд за светена вода не са били само колекционирани предмети. Във всеки случай щом е получавал църковен доход, той не е бил толкова тлъст, та да го освободи от всяка финансова грижа. И наистина през 1365 г. го виждаме да приема без въодушевление едно ново посланичество. Целта е пак Авиньон, но възрастта друга. Оттогава са минали единадесет години, писателят вече е прехвърлил петдесетте, натежал е, заседналият живот го е обездвижил, нямал желания за дълги пътешествия. Едно пътуване през Алпите си оставало сериозно начинание, особено за един неопитен ездач като Джовани, който преценявал, че съществува само един град в света, за който си заслужавало човек да тръгне дори на старини, при всякакво време и с всякакво транспортно средство — Неапол.

Поводът на посланичеството бил следният: Урбан V искал да се освободи от френското влияние и да се завърне в Рим, като постави ред в града, затънал в хаос по време на дългото отсъствие на папите. За да го разубедят, френските прелати, уплашени от идеята, че седалището на папите може да се измести от Авиньон, който бил донесъл толкова придобивки на Франция, дори и туристически, използвали всички диалектически доводи, позовавайки се на националното чувство^[6], на историята и географията. Рим бил красив, но неудобен. Позовали се дори на Юлий Цезар, който казвал, че галите били много привързани към религията си. И най-вече кой щял да го подкрепи в мечтата му да се върне в Рим? Кой щял да му предостави военна помощ? Флорентинците? По-добре да не се доверява на тези хора. Флоренция, повтаряли в курията като лозунг, служи на църквата на думи, не на дела.

Джовани приел поръчението от патриотизъм, а и за да сложи настрана някой и друг флорин. След като написал завещанието си, на 21 август напуснал Черталдо и поел пътя за Прованс, следван от разстояние от тръпнещата мисъл на приятеля Петрарка, който му писал: „Откак знам, че си на път, мисля те ден и нощ“, но си отдъхва, когато научава, че е пристигнал в Авиньон жив и здрав след шест дни път — рекордно постижение.

Първата задача на Бокачо била да опровергае тези недоброжелателни и пристрастни обвинения; да докаже недвусмислено на негово светейшество всичко онова, което Синьорията е направила в полза на папската политика. Ето един само пример между многото: помощта, дадена на кардинал Алборноз за възвръщане на провинциите, обсебени от тираните в отсъствието на папата. Какво по-голямо доказателство? Флоренция била и си оставала вярна дъщеря на светата римска църква. Ако негово светейшество имал съмнения, Бокачо трябвало да ги разсее почтително, но твърдо.

Освен това носел се слух, че Урбан се канел да поиска помощ от императора, за да се завърне в Италия. Това щяло да бъде акт на недоверие по отношение на гуелфски настроената Флоренция. И тук идвала втората задача на нашия посланик. Тя била по-трудна от първата: да накара папата да изостави злополучния проект и да го убеди, че въоръжените сили на Синьорията са достатъчни да обезпечат завръщането му. За тази цел флорентинците предлагали на негово светейшество пет галери, ако избере пътя по море, или ескорт от петстотин рицари със знамето на общината, ако предпочете да пътува по суша. Това били факти, а не думи. Но нека негово светейшество се въздържа да повика император Шарл IV, чието име стигало, за да предизвика копривна треска у всички флорентинци, включително и техния посланик.

Благодарение на дипломатическата ловкост на Джовани мисията се увенчала с успех. Папата не се обърнал към императора освен за морална подкрепа, Шарл не се помръднал, а Бокачо си спечелил такъв престиж, че години по-късно, през 1367 г., когато папата се завърнал в Рим, посрещнат тържествено от населението, Джовани бил изпратен да го посрещне във Витербо и да го поздрави с добре дошъл от името на флорентинската Синьория. Тази мисия завършила с личен успех на посланика, както показва едно писмо, изпратено от папата до

Флорентинската република: „Приехме благосклонно любимия ни син Джовани Бокачо, като взехме предвид добродетелите му и пр., и пр.“.

От това си посланичество Джовани се завърнал в Черталдо с подарък за съселяните си, който ще изненада читателите: поискал от курията реликви, които да отнесе със себе си, и специални индулгенции за работниците, заети с възстановяването на една стара църква, която му била много скъпа — „Сан Якопо“. Имали грехове за опрощение, първият от които бил голям — били чели безсрамната книга „Декамерон“.

Писателят, който в новелата за отец Чипола осмял фанатичния култ към реликвите, сега колекционирал реликви. Новелистът, който шпионирал през дупката на ключалката развратните монаси и монахини, сега бил приятел на отец Дионисий, на отец Лудовико от августинския орден. Августинецът брат Мартино да Синя бил духовният му началник. Ценели го флорентинските епископи Анджели Ачайоли и Анджели Риказоли, ценял го папа Урбан. Бокачо се грижел за църквата в Черталдо, която имала нужда от постоянни поправки. Станал видна личност сред местните католици. Всеки ден четял требника. През тези години съчинил един сонет за Мадоната:

*Повелителко на ангели, Мария,
украсяваш с кроткия си чар небето
и като най-сигурна звезда в морето
водиш кораба на злия и добрия...*

*Чуй плача ми жалък, виж и мен самия,
съжали сърцето ми от скръб обзето,
майко свята, прогони врага, чието
зло лукавство сам не мога да надвия.*

Молитвата му била чута. Джовани бил приет веднага сред блажените благодарение на две олтарни картини, които подарил на църквата в Черталдо, той, който нямал излишни пари. Една от тях представляла господ бог със светците Марко и Йоан Кръстител, както и ктитора Бокачо на колене според обичая на времето от дясната страна на бога. Второто табло представляло Богородица със свети Мина и

света Екатерина. Според малко фантастични твърдения моделът за света Екатерина била Фиамета.

Инквизицията значи правилно преценила, като не преследвала и не пратила на кладата „просветителя“ Бокачо. Той сам щял да се покае, съвсем по италиански. „Духовенството понасяло без тревога и най-големите произволи на езика и шегите на ония, които шумно защитавали правата на плътта — пише Анри Овет, защото то знаело, че в края на краищата те ще си останат напълно покорни. Един ден те щели да заминат като кръстоносци или поклонници по светите места, щели да получат, треперещи, причастието от ръцете на същите тези свещеници, които осмивали, щели да падат ничком пред реликвите, с чийто съмнителен произход се били подигравали. Впрочем как биха могли да се изскубнат от целия този ритуал, който за тях представлявал единствената възможна гаранция против изненадите на отвъдния свят?“

Когато Бокачо пристигнал в Черталдо с реликвите и индулгенциите, дадени му от курията, зидарите на църквата му устроили празненство. По онова време едно увеличение на индулгенциите било равно на увеличение на заплатата, народът предпочитал краткия престой в чистилището пред съкратената работна седмица. За да намали своя престой ли Бокачо се бил отказал и бил осъдил „Декамерон“? Преди да отговорим на този въпрос, който разгорещил и разделил биографите му^[7], добре е да се върнем няколко години назад, в 1362 г., преди заминаването му за Неапол.

Един ден пред дома му в Черталдо се явил монахът Джоакино Чани, приносител на важно съобщение, почти на предупреждение от отвъдния свят.

Може би ти не познаваш и не си чувал да се говори за Пиетро Петрони, отшелник в манастира на Сиена, свят човек, който правеше чудеса — казал монахът. — Е, добре, ако ти не знаеш кой е той, той знаеше кой си ти и преди да умре, прати да ме повикат, като ме замоли да ти предам посланието му: трябва да промениш живота си. Нямах време за губене. Откажи се от светските страсти и литературата и се замисли за злото, което си сторил на душите с писанията си на простонароден език. Ти си използвал против дарителя дарбите, дадени от бога. Разкай се, докато е време, не ти остава много да живееш.

Смутен от заплашителното предупреждение, импулсивният Бокачо решил да се отърве от книгите си, да напусне поезията — опустошителка на душите, и да пише на Петрарка по две причини: първо, защото съветите на онзи мъдрец били ценни; второ, защото предупреждението засягало и него. Петрарка, опитен в подобни случаи, го помолил да не драматизира нещата. Кой бил Петрони? Откъде изпаднал? Без да се произнася пряко за покойния свят монах, Франческо подканил Джовани да прояви съмнение, защото „изкуството за прикриване на магиите под воала на религията е твърде старо и твърде срещано“. Но, от друга страна, какво страшно е казал този Петрони, преди да умре? Че Бокачо трябва да се подготви за смъртта, че същото трябва да стори и Петрарка. Ама че откритие! Умирайки, и Хектор предсказал края на Ахил. А кой е този привилегирован, който може да се отскубне от смъртта? Да не би преди думите на Петрони Джовани да не е подозирал за краткостта на живота? Имало ли е въобще нужда да му се напомня? Животът е дим, сянка, сън, време на грижи и скръб, който човек приема само защото води към по-добър живот. Колкото до книгите, вместо да ги хвърля, нека ги даде на него, той щял да ги купи. Не му ли стигало това, за да се успокои?

Независимо от ведрия отговор на приятеля му посланието на Петрони и посещението на Чани оставили следа у впечатлителния Бокачо; и ако не следва да говорим за религиозна криза и прелом в живота (Джовани вече бил духовник), случката безспорно допринесла за отдалечаването му от младежкото творчество, от веселите и любовни теми, задълбочавайки бездната между писателя, който написал „Декамерон“ и бил стъпил на земята, и ерудита, който пишел нравоучителни книги, загледан в небето. По това време Урбан V, на когото той направил отлично впечатление, му предложил мястото на секретар в апостолическата канцелария, но Бокачо отказал, като предпочел да е писар на себе си, а не на другите, да завърши книгата „Генеалогия“, предпочитана творба на неговата старост. За да затвори устата на ония, които го обвинявали, че възхвалява лъжливите богове на древността, той включил в нея живота на Христа като гаранция за католическа вяност.

Но дали Джовани щял да бъде приет в „лозето господне“ тъй късно? Може би, но първо трябвало да се разкае „за зле написаните

творби на младини“. На първо място за „Декамерон“. Според повечето от биографите му на старини той не само намразил тази книга, но за нея пред приятели и познати споменавал със срам. За да унищожи шедьовъра си, той полагал толкова усилия, колкото писателите полагат обикновено, за да унищожат чуждите. Едва-що научил, че Маинардо Кавалканти, маршал на неаполитанското кралство, има намерение да покаже „Декамерон“ на младата си невеста, той му писал с молба да не го прави. Страхувал се, че ще скандализира жените в къщата на приятеля си: „ще си помислят, че съм мръсен сводник, стар кръвосмесител и развратник, злоезичник, който си тика носа в чуждите бели. Затова чуй молбите ми и ако е вярно, че истински ме обичаш, имай милост към честта ми“.

Показал ли Маинардо писмото на жена си? В такъв случай щял още повече да погъделичка любопитството ѝ. Една книга, забранена от цензурата, предизвиква болезнен интерес, а какво остава за книга, отречена от самия автор? Впрочем от „Декамерон“ Джовани не очаквал нищо освен мъките на ада. Затова го отрекъл.

[1] Малатеста поискал да стане диктатор на Флоренция. — Б.ред.

↑

[2] Второзаконие, гл. 23. — Б.ред. ↑

[3] Облагодетелствуване от страна на папата на свои роднини. — Б.ред. ↑

[4] Духовник в църква, която не е енорийска. — Б.ред. ↑

[5] Седем са тайнствата за въвеждане в свещенически сан. — Б.ред. ↑

[6] Урбан V (папа от 1302 до 1370 г.) бил французин. — Б.ред. ↑

[7] Някои изследователи на творчеството на Бокачо, сред които Виторе Бранка, твърдят обратното, като се позовават на наскоро открития в „Хамилтонов кодекс“ саморъчно преписан, около 1370 г., от Бокачо екземпляр на „Декамерон“, което говори, че през същите тези години е бил далеч от намерението да се отрече от своята творба. — Б.пр. ↑

XV. ОТ ПОДПАЛВАЧ — ОГНЕБОРЕЦ

„Неаполитанската болест“ не му давала мира. Здравето му накуцвало, физическият упадък му напомнял за близкия край, но той не искал да умре, преди да види отново града на щастливите си години. Неапол не му излизал от главата, той бил младежката му любов, мечтата, която не изтлява никога. Отвърнал с отказ на Петрарка, който повторно го поканил да иде да живее при него.

През тези години неспокойният Бокачо пътувал доста, бил е отново във Венеция през 1367 г., гост на Франческо, който обаче, преди приятелят му да пристигне, напуснал града, изпратен неочаквано с дипломатическа мисия от Висконти. Петрарка натоварил дъщеря си Франческа, омъжена за миланчанина Франческуоло да Бросано, да го приеме, както подобава, но Джовани отказал. Младата жена била сама вкъщи, защото мъжът ѝ отсъствувал по работа, и злите езици могли да се разприказват. Белите коси, затлъстялото тяло, разликата от тридесетина години нямало да го запазят от клюките.

Нима стигнала и до Венеция славата му на неприличен писател? Толкова ли били тъпи венецианците да не могат да различат личното поведение на един писател от съдържанието на творбите му? Непременно ли трябвало да е порочен онзи, който така добре описал човешките пороци? Все пак Джовани отишъл да живее у приятеля си Франческо Алегри, а когато посетил Франческа, която му показала малката си дъщеря Елета, сторило му се, че вижда своята скъпа дъщеричка Виоланте, и се трогнал до сълзи.

Върнал се в Черталдо и в течение на няколко месеца бил инспектор по военните набори, която длъжност бил изпълнявал и по-рано. Отишъл и във Витербо да поздрави, както споменахме, папа Урбан V, който се завръщал от Авиньон. През 1368 г. пътувал до Падуа, после отново до Венеция, за да утеши приятеля си Донато Албанцани, който загубил сина си. Джовани се притичвал братски, за да утеши другите. Но него кой щял да утешава? Старостта бързо

напредвала, меланхолията на залеза го карала да изживява по-тежко самотата и липсата на обич, гнетяло го съмнението, че е пропилял живота си за ненужни творби, както и страхът, че делото му ще умре заедно с него:

*Всяко взирание назад ме дразни:
виждам, че отминал е животът мой,
зле използван и пропилян в безброй
преходни наслади и съблазни.*

*Сам на себе си се сърдя — разни
спомени над мен върхлитат в пъстър рой;
грешките ми ме лишават от покой,
будят съжаления напразни.*

*Посред жалката световна суета
няма где утеха днес да зърна,
не намирам кът, от грижи отстранен.*

*Виждам залеза на своите лета
и не мога времето да върна,
предусещам: иде сетният ми ден.*

Вкопчил се още един път — последен — в мита на своята младост, т.е. Неапол. „Неаполитанската болест“ му помагала да забрави — или поне така той си мислел, другите болести, които подкопавали здравето му.

През есента на 1370 г., на петдесет и седем години, предприел ново пътуване до Неапол, където се надявал да намери приятели, почести и спокойствие. Не му стигнали двете разочарования, причинени от Ачайоли. Този път обаче като че ли нямало да има рискове: поканата не идвала от едновременно съученик — вече покойник от пет години, а от абата на манастира „Стефан Калабрийски“, Николо ди Монтефалконе, също стар другар по учение.

Изглежда, било писано Джовани да няма късмет с тази категория хора. Историята с Ачайоли се повторила. Абатът му бил обещал

гостоприемство и удобства, книги в изобилие, нямало вече да се бори с негодите на всекидневния живот, които угнетяват духа и му пречат да литне към просторите на знанието. Но в последния момент абатът изчезнал, без да остави дори една бележка. Това последно разочарование бележи края на несподелената любов между Бокачо и Неапол. Повече нямало да види този град, решил да го напусне завинаги. Уважавани приятели се опитали да го задържат, но едва-що се запролетява, той се отправил на север и се завърнал в Черталдо.

Оттам писал благодарствено писмо на Николо Орсини, римски сенатор и гонфалониер на църквата, един от многото, които го молели да остане.

„Всички сте толкова мили — пише между другото, — вашите грижи ме трогнаха. Иде ми да се смея и да плача, като си помисля как се отнесе с мен съдбата. В най-добрите ми години никой не говореше за мен, някои дори ме взимаха на подбив; сега, когато съм стар и грохнал, срещам толкова много хора, които се интересуват за работите ми. Уго ди Сансеверино, генерал на кралица Йоана, искаше на всяка цена да остана в Неапол като негов гост. Джакомо ди Майорка, съпруг на кралицата, ми направи същото предложение. За Петрарка да не говорим. Ти, драги Николо, ми предлагаш гостоприемството в имението си в Арджентарио. Разкошно място, но не мога да приема. Благодаря на всички ви. Навикнал съм да живея свободен, не мога да се нагодя към хомота на чуждото гостоприемство. От баща си получих няколко ниви, които стигат за издръжката ми. Мисля, че не ми остават много години живот, и искам да ги изживея в моето село, да умра и бъда погребан тук, до близките си. Все пак, ако някой ден променя намеренията си — кой може да надзърне в бъдещето? — и да приема някоя от вашите щедри покани, ще предпочета твоята, защото Петрарка живее на Евганейските хълмове, а Сансеверино — в Кампания, което е неудобно за мен място, Джакомо ди Майорка е постоянно на път, ту на война, ту по авантюри, а ти ми

предлагаш Арджентарио, което не е много далеч от Черталдо.“

За остатъка от живота си Джовани се оказал пророк. През 1372 г. заболял от краста — болест, твърде разпространена предвид лошите хигиенни условия по онова време и от която дори приятелят му Франческо не могъл да се опази. Забивал нокти в кожата и се чешел яростно ден и нощ, надявайки се, че това може да го облекчи. Болестта избухнала през лятото, към нея се прибавила и кашлица, задух, треска, запек, подут далак и болки в бъбреците. Вече нямал желание да чете, „натежало тяло, залитане, треперещи ръце, лице като смъртник, загуба на апетит, раздразнителност“ така писал на приятеля си Маинарди Кавалканти. „Липса на душевни сили, изхабена памет, залинял ум.“ Останали му само два здрави органа: зрението и стомахът. Дълги са дните без утехата на книгите, безкрайни нощите, лишени от сън.

„Нямам нито лекар, нито лекарство, живея, както повеляват природата и инстинктът. Ако ме видиш, няма да ме познаеш“ — продължава той в писмото си до Николо. „Приличам на труп и желая само смъртта. Стигнах до шестдесетата си година, премного живях, много повече от предците си. Впрочем какво бих могъл да очаквам, дори да живея двойно повече? Да видя планините да литнат или реките да се върнат към изворите си?“

Въпреки настояванията на своята стара икономка Бруна, която прекарала целия си живот в дома на рода Бокачо, болният отказвал лекарска помощ. Ненавиждал науката на лекарите, а може би се страхувал от отмъщението им, защото не един път ги осмил в „Декамерон“, следвайки примера на Петрарка. Литературата и медицината не се спогаждали. Петрарка подсказал на папа Климент VI да не се доверява на лекарите, но един от тях нарекъл поета невежа. Това вбесило поета и той написал яростните си „Порицания“, които обхващали четири книги и където най-любезната дума била „шарлатани“.

В десетата новела на четвъртия ден Бокачо ни запознава с престарелия хирург Мацес дела Монтаня. Женен за младо момиче, той го отрупвал с дрехи и бижута, но не и с любов. Поради това булката, „която повечето време зъзнела, защото магистърът не я покривал, както трябва, в леглото“, хвърлила око на един красив младеж, Руджери, и го направила свой любовник. Когато връзката била разкрита, камериерката се пожертвувала заради честта на господарката си, заклевайки се пред господаря си, че нощем младежът идвал вкъщи заради нея. Мацесо блаженствувал, че има за жена светица.

Най-остра сатира, граничеща с карикатурата, е портретът на лекаря Симоне (ден осми, новела девета), суетен глупак с просташки маниери, станал лесна жертва на двамата хитреци, художниците Бруно и Буфалмако. Този надут доктор, един от многото завърнали се от Болонския университет, наперени със знака на академичното им звание — червена мантия и кожена яка, — се хваща с двамата художници, които са му обещали невиджана любовна нощ, но завършил жалко в помийна яма.

Предвид тези прецеденти какво доверие можел да има Джовани в лекарите? На 12 август получил нова криза. Надвечер температурата му се покачила, чувствувал, че главата му ще се пръсне, „мислех, че краят ми приближава — пише Джовани, — и отчаян от сегашния си живот, се замислих за бъдния, за това, че аз, безумният, трябва да се явя пред онзи съдия, който всичко вижда. Обзе ме такъв страх, че целият треперех и ронех сълзи“.

Икономката Бруна, смятайки, че трепери от треската, се мъчела да му вдъхва смелост с такива невероятни и тъпи разсъждения, че Джовани, макар потиснат от болката, избухвал в смях. През нощта почувствувал остра болка като жар, заседнала в слабините му. Щом се зазорило, селяните дошли да се осведомят за здравето му, като го увещавали да повика лекар. Болният най-накрая склонил и лекарят, след като опипал подутото тяло, отсъдил, че трябва да се премахнат лошите сокове, които го разяждали. Изплашен, Джовани дал съгласието си на лекаря да прави с него каквото си иска. Така приготвиха „железа и огън — пише той, — нагорещиха железата и бавно ги налагаха по болните места на тялото ми, после рязваха с бръснач изгорените места по кожата ми, което ми причиняваше страшна болка“. Явно приложено било пускане на кръв с каутеризация,

за да изтекат заедно с кръвта развалените сокове според терапевтическите схващания на времето. „Здрав си вече — каза ми лекарят и аз му повярвах, защото с кръвта попремина и лошата треска. Най-подир след толкова безсънни нощи можах да затворя очи и отпочина малко.“

На това дълго изброяване на злополучия богатият му приятел Маинардо отговорил, изпращайки съд, пълен със златни монети, с които Джовани да си плати лекарските грижи и дървата през зимата. През есента положението му се подобрило и следващата година Бокачо, макар и още недостатъчно възстановен, се отдал на най-приятната и желана от него работа — да чете публично „Божествена комедия“, да обяснява и коментира „своя“ Данте, когото нарича загадъчна Минерва:

*Данте Алигиери съм — Минерва
съща на изкуствата и разума — да съм такъв
допринесоха еднакво майчината кръв
и на Зодиака силата могъща.*

*Тъй у мен фантазията се разгръща,
че до ада и до рая аз достигнах пръв,
светско съчетах с духовно в мъдрата си стръв
и достойнство творбата ми обгръща.*

*На великата Флоренция съм син, но тя
бе за мен и мащеха със злост студена,
жертва бях на зли езици и на клевета.*

*Приютих изгнанието си в Равена,
тя ми даде дом, а бог — душевна красота,
от която завистта бе поразена.*

Инициативата била подета през лятото на 1373 г. от група граждани, автори на една петиция, в която се казвало: „Желаем както за нас самите, така и за другите наши съграждани, а и заради бъдните поколения да изучаваме книгата на Данте, от който и ония, които не са

литератори, могат да научат как да избягват порока и да придобиват добродетели“. Затова покорно молели „да се избере мъдър човек, добре навлязъл в учението, изложено в тази поема. За да чете в течение на една година лекции върху книгата, която народът нарича «ел Данте», на всички, които искат да ги слушат в празник, както е редът за такива лекции, при заплата на лектора не повече от сто златни флорина“.

Предложението било одобрено от събранието на приорите, гонфалониера на града и гонфалониерите на различните сдружения. На 12 август Съветът на общината потвърдил това решение. На 25-и Синьорията определила Джовани Бокачо за лектор, назначен за една година, от 18 октомври, когато започвала академичната година във Флоренция. Встъпителната лекция била изнесена на 23 октомври, неделя, за да се стече народ, в църквата „Св. Стефан“.

От Черталдо Джовани се преместил във Флоренция. Тези сто златни флорина дошли като манна небесна за лошото му финансово положение. Но той се заблуждавал, като мислел, че всички обичат Данте като него. Половин век след смъртта на великия поет покаянието на мащехата Флоренция се натъкнало на сериозни препятствия. Още били живи синовете на ония, които Данте приковал към позорния стълб или запратил в ада, означавайки ясно името, презимето и адреса на престъпника. Данте е съдия, който не се заглежда в ничие лице, а Джовани е хронист, който се старае да не бъде даван под съд. В „Декамерон“ той изпуска нарочно имената на действащите лица, когато разказът може да му навреди — предпазно средство, което Данте не познавал. Като оставим настрана семейната или дори личната неприязън, против паметта на Данте имало политическа и религиозна опозиция. Данте мечтаел за империя, а Флоренция била свободен град; Данте бил против светската власт на папите, а Флоренция била град на гуелфи — привърженици на папата.

На практика изнесъл не повече от шестдесет лекции, защото болестта му се влошила, чумата се появила пак и — по-опасна от нея, се появила критиката на някои среди за опасността от теологични отклонения или неортодоксални тълкувания в тези лекции. Бокачо, който на старини бил нов в църковната йерархия, не можел да претендира, че е теолог.

Колко жалко: именно сега, когато дошъл моментът да възхвали своя идол, те му затворили устата. Един духовник го упрекнал, че карал музите да проституират с простолюдието (вечното предубеждение на учените към останалите), а Джовани, вече стар и болен, нямал сили да реагира, да се защити. Извинявал се, че го била подтикнала нуждата. Хонорарът от лекциите за Данте едва му стигал да плаща за лечението си; в началото на 1374 г. трябвало да продаде за сто и двадесет флорина един чифлик, който притежавал в Пуличано. На критиките, които му отправяли от много страни, отговарял със смирена самокритика: прави и още как са цензорите и флорентинският народ; той, затъналият в материални грижи, не е достатъчно зрял да оцени Данте:

*Музите захвърлих нечестиво
в прахоляка на тълпите зли,
смъкнах туй, което ги прикрива
(луд бях) от плебейските стрели.*

За това негово глупаво самомнение Аполон го наказал, изпращайки му ужасна болест:

*И от човек превърна ме във мях
не с въздух пълен, а с олово.*

Става дума за водянката, която се е прибавила към крастата. Разочарован и обезверен, той си представя, че и Данте му е сърдит за това, че е хвърлил поемата му за храна на невежите, и се оправдава, като пише на един непознат:

*Ако Данте, както казваш, днеска плаче
за това, че разумът му извисен
пред сганта бил недостойно принизен
по вина на моя опит неудачен,*

*много съжалявам аз, обаче
няма за какво да укоряваш мен;
щом размислиш, става ясно като ден:
не аз, друг причината за този плач е.*

Нарича лудост мечтата на своя живот да разпространява „Божествена комедия“ и изброява причините за осъдителната си грешка.

*Напразната надежда, истинската бедност,
молбите на другарите ми заслепени —
туй всичко ме накара да постъпя тъй.*

Но повече няма да прави това и толкова по-зле за съгражданите му:

*неблагодарниците — тъпи врагове
на всичко извисено и красиво.*

Хора долни, груби и ограничени, „отдадени на ръчен труд“, флорентинците ще останат без хляба на поезията. Джовани обещава на своите критици да прекрати лекциите си върху „Божествена комедия“ и наистина спира до седемнадесета песен на Ад, когато се появява Герион, символ на измамата: това е „звярът с острата опашка“, а Джовани се подчинява безропотно и се предава, без да се сражава. Къде е отишла полемичната му сила, смелата „просветителска“ самозащита, залегнали в предислова на четвъртия ден на „Декамерон“? Бил вече свършен човек, не му оставало друго, освен да чака физическата смърт — духовната отдавна била дошла.

„Изложенията“, т.е. лекциите на Джовани за Данте, събрани в „24 тетрадки и 14 тетрадчици с мека хартия“, се отнасят към „Декамерон“, както старостта към младостта. Подпалвачът е станал

огнеборец и не пропуска случай да произнесе някоя проповед. Нека да разлистим лекциите на професор Бокачо. Какво представлява пантерата, срещнала Данте в тъмния лес? „Плътската страст, ласкава до смърт с всичките си смъртни сладости“, отклонява човек от небесната му съдба. Ако някой иска да се отскубне от нейните пипала, тя коварно го увещава да отложи душевното си очистение „за старини и да не се отказва от онова, което повече не ще има възможност да има отново“.

Мъчно можем да повярваме, че авторът на тези думи е автор и на „Филоколо“, в който на младите герои Флорио и Бианчифиоре — гореща двойка — препоръчва за четиво книгата на Овидий *Arg amandi*^[1] и поезията му нарича „свети стихове“, понеже преподава изкуството да любиш. Певецът на доброто неаполитанско общество сменя тона, дори лексиката. В младежките му творби изобилствуват съществителни и прилагателни в умалителна форма, облагородени метафори, взети от рицарския епос. Женската красота е представена с меки, пастелни тонове, чиято гама включва изрази като грациозна, весела, нежна, изящна, гиздава. А рицарят, младежът или кавалерът е любезен, приятен, смел, почтен. Затова пък в „Изложенията“ Бокачо използва сух и остър език, липсва всякаква елегантност особено когато се нахвърля срещу премного нагласените, които, за да се харесат на другия пол, „обличат разни дрехи, решат се, мият се и се рисуват, оглеждат се, стрижат се, идват и си отиват, пеят, свирят, харчат“.

Загрижен за здравето на младежта, той предупреждава, че „ужасният плътски акт“ отслабва нервите, зрението и мускулите, докарва подагратата. Читателят дори остава с впечатление, че Бокачо говори от личен опит. Но това не стига на този предшественик на Савонарола. Освен че заплашва с болести, той развява и знамето, на смъртта. Пантерата от песен първа на „Ад“, т.е. сладострастието, е и жесток звяр, защото, който злоупотребява със сладострастието, се излага на „жестока смърт... Не от звяр умря Адонис, а от прекалената си плътска любов с Венера, неговата жена“.

След като е осъдил греха, който сам вече не можел да върши, Джовани целомъдрено коментира в двадесет и първата си лекция наказанието на сладострастниците, а в новелата за Настаджо дели Онести, в „Декамерон“, веселият неоморалист Бокачо изпраща в ада

едно момиче, виновно не за това, че се е поддало на любовта, а защото ѝ противостояло. Почти пародия на лекциите му върху „Божествена комедия“...

Един от предпочитаните прицели на писателя е модата. Много време губели младежите при бръснаря да гласят всеки косъм от прическата си; скандални са и впитите и къси дрехи, които показват у младежите това, което природата свенливо се е опитала да прикрие. Тази мода идва от чужбина, отвърждали обвинените, ние гледаме от англичаните, германците и французите. Това оправдание е още по-жалко от самата мода, отговаря Бокачо. Тук зад моралиста се показва националистът, за да напомни времената, в които Италия е била люлка на цивилизацията, а италианците, които „не позволили прекалените удобства да ги изнежат, диктували законите, нравите и начина на живот на целия свят“. Хубаво е било времето на древния, републикански Рим, когато кухнята била занаят, а не изкуство, така че ако един роб не можел да върши нищо друго, правели го готвач; достатъчно било да хвърли малко дърва под казана, за да уври месото. Друго от готвача не искали. Никой не претендирал за сосове и сложни менюта. Но Флоренция вече не се задоволявала със скромна трапеза, с обикновена наредба. Разкошът на нейните пирове надминал „кралските и папските трапези, бляска на императорския двор“.

Да минем на тридесет и осмата лекция за кръга на еретиците. Бокачо, който в новелата за трите пръстена допуска възможността от грешка, сега отстъпва. Застава безрезервно на страната на официалната ортодоксия и казва, че „отровната миризма на еретичната мисъл убива душите, които я поглъщат... в душата си еретиците са много по-отвратителни от отворени гробове“. Джовани не изпитва жал към изгорените живи, само посочва непреклонния им инат, който дори жестокото изтезание не можело да пречупи. „Неотстъпчиви в упорството си, повече от шестстотин души бяха изгорени“, отбелязва той.

Това ужасно статистическо сведение се отнася за последните седемдесет години на XIV в., Бокачо говори много лаконично, в един ред само, по този въпрос.

Да се прехвърлим на петдесет и осмата лекция. Съдбата на нещастния Якопо Рустикучи, станал хомосексуалист вследствие на странностите, проявявани от жена му, дава на Бокачо повод да отправи

поредната си филипика против брака. Който обича учението, не трябва да се жени, защото не е възможно да се отдаде едновременно на книгите и на жена си. Жените изискват от мъжа скъпи дрехи, злато, скъпоценни камъни, прислуга, добре наредена къща. Бракът е лоша сделка без изключение. Да вземеш някоя без зестра значи да се трепеш цял живот, за да я издържаш; да се ожениш за богата значи да служиш на навиците ѝ. Колкото до бдителността на ревнивите съпрузи тя за нищо не служи — невярната съпруга винаги ще се измъкне, а вярната няма нужда от нея. Истински почтена е само онази жена, която е имала случаи да съгреши, но не се е възползувала.

Джовани завършва яростната си обвинителна реч, напомняйки на кандидатите за женитба, че жени като Лукреция и Пенелопа са изключение, защото жените, „които през деня ни се виждат на улицата ангели, през нощта в леглото са демони“. Нека се сетят, за нещастния Рустикучи, осъден на вечни мъки по вина на жена си. За Бокачо, вкиснат женомразец, жените са причина за всички злини, включително хомосексуализма.

[1] Изкуството да любиш (лат.). — Б.пр. ↑

XVI.

ЗАВЕЩАНИЕТО НА ЕДИН БЕДНЯК

Като прекъснал в началото на 1374 г. лекциите си за Данте, Джовани прекарал последните месеци от живота си в Черталдо, в селска, грубовата самота. Понякога идвал да го види Колучо Салутати, добър литератор, но пътят до Черталдо бил лош, а и Колучо, новоизбран канцлер на републиката, нямал много свободно време. С Джовани живеел брат му Якопо, като въпреки несъгласието му се оженил повторно. И заедно с жена си довел и двете си деца. Отначало Джовани не бил съгласен с това съжителство, страхувал се, че ще загуби спокойствието си, но накрая старият ерген мърморко отстъпил: „не съм от желязо — писал на един приятел — молбите им ме склониха“.

Докато Джовани бил в Черталдо, във Флоренция пристигнал един англичанин, тридесет години по-млад от него, натоварен с дипломатическа мисия. Трябвало да уговаря с Флоренция заем за сметка на Едуард III, а с Генуа — избора на едно британско пристанище, което да предостави специални привилегии на генуезките търговци. Подобно на Джовани и той се занимавал с дипломация по необходимост, защото истинското му призвание било да пише, да разказва фантастични или правдиви истории именно като него и затова може би от творбите на Бокачо почерпил вдъхновение за своите. Казвал се Джефри Чосър и също като Бокачо произхождал от търговско семейство, а неговите „Кентърбърийски разкази“ станали английски еквивалент на „Декамерон“. Някои поддържали хипотезата за среща между Чосър и Бокачо, понастоящем изключена от критиката. Двата бащи на европейската проза не са се запознавали. Те ще се срещнат шест века по-късно, когато ще бъдат насила вкарани в киностудиите като неволни сценаристи на еротично-търговски филми.

През лятото на 1374 г. здравето на Джовани се влошило отново. По време на предишното боледуване останали незасегнати зрението и стомахът му, а сега виждал зле и му се гадело силно. „Няма да ме

познаеш — писал на Франческоло да Бросано, зет на Петрарка, — кожата на някогашното ми стройно тяло повехна, цветът ѝ потъмня, погледът ми оглупя, ръцете и краката ми треперят, за да дойда от Флоренция в Черталдо трябваше да ме подкрепят приятели и сега, гниейки полумъртъв в безделие, несигурен в себе си, поверих се на бога, който единствен може да заповядва над злото, здравето и милостта.“

Междувременно от Венето пристига една ужасна новина, която му отнема един от малкото останали поводи да бъде привързан към живота. През нощта на 19 юли в къщата си в Аркуа, на Евганийските хълмове, умрял Франческо Петрарка. Големият приятел, учителят в живота му, ученият философ и недостижим хуманист, човекът, от чиято уста говорели древните, сега не бил между живите. Намерили го с глава, отпусната върху книгата. Сякаш четял още. По-красива и подходяща смърт за един човек на перото не би могло да се иска и самият Франческо я пожелал такава в едно писмо до Джовани, писано през април предишната година: „Желая смъртта да ме споходи, докато чета или пиша“.

От този момент Джовани се почувствувал наистина сам, светът му се струвал празен, сякаш бил загубил един континент, един океан. Франческо починал на седемдесет години. Когато прехвърлил шестдесет и третата си година, която се смятала от древните за особено опасна, приел това като великодушен дар на провидението. Дали Джовани, който бил на шестдесет и една, щял да прехвърли тази граница?

*Издигнал си се вече, друже мили,
до царството, където ще се приюти
душата жадна за небесни висоти,
що съдбините са ѝ отредили.*

[...]

*Отново щом копнееш с всички сили
към своята Лаурета да погледнеш ти,
то знай: до моята Фиамета тя блести,*

те редом с бога са се наредили.

Всички, които бил любил, били вече в рая, включително и Фиамета, допусната там заради любовта на поета. Какво търсел той още на земята?

*Очите ѝ за мене бяха най-напред стрели
и се превърнаха подир това в окови;
да можеха сега те сълзите ми нови
да изсушат, да ме спасят от мъките ми зли,
бих чувал хор от ангели, които са били
дочути само от човек, съгледал бога.*

Към болката от смъртта на приятеля се прибавя и умиление, когато научава, че по завещание му е оставил петдесет златни флорина за да си купи зимна дреха *ad studium lucubrationesque nocturnas*^[1]. Нощем в Черталдо ставало студено и една наметка, подплатена с кожа, би могла да го стопли, докато изучава любимите класици, с които Франческо се разделил завинаги.

Джовани също пише завещание. Чувствува, че не му остава да живее много, и отива при нотариуса. Завещанието му е бедняшко, но изпълнено с достойнството на честния човек, който не е ламтял за богатства — само за минималното благополучие, което му било нужно, за да ги презре. Завещанието е съставено на 28 август 1374 г. След като изброява свидетелите, повикани да потвърдят завещателната воля, нотариусът заявява:

„Понеже няма нищо по-сигурно от смъртта и по-несигурно от часа на нейната поява и тъй като трябва да бдим според евангелската истина, защото денят и часът на смъртта не са известни на никого, почитаемият и уважаван месер Джовани, син на покойния Бокачо от Черталдо ди Валделса, в околностите на Флоренция, умствено и телесно здрав, се разпореди със своите имоти посредством

настоящото завещание, направено устно от него, както следва...“.

На първо място нотариусът цитира волята на завещателя да бъде погребан в църквата на манастира „Св. Дух“, ако умре във Флоренция, или в църквата „Сан Якопо“, ако умре в Черталдо.

Следва едно изброяване на дарения, като например:

„Остави на църквата «Санта Репарата» във Флоренция десет гроша.

Остави десет гроша за строежа на градските стени на Флоренция.

Остави на Бруна ди Чанко от Монтеманьо, която дълго време живя с него, едно легло заедно с дюшек и възглавница, малка бяла покривка, използвана за това легло, чифт чаршафи и една пейка, която обикновено е стояла до леглото. Извън това: малка маса за ядене от орехово дърво, две масички към нея, дълги по три лакти, две покривчици, празно шише за вино“.

След даренията идва ред на дълговете. На кредиторите, които е записал в една тетрадка, означена с буква А, и на всички останали, които представят документи за вземания, ще бъде заплатено със средства, взети от имуществото на завещателя. Всичките си книги завещал на брат Мартино от манастира „Св. Дух“ да ги чете и преписва, а след смъртта си да ги остави на братята от манастира, за да четат и се учат по тези книги. Следват изброявания на вещи, които той завещава на различни хора: оловен съд, наметка, религиозна картина и прочие. Цялото си останало имущество завещава на племенниците си Бокачо и Антонио, деца на Якопо, както и на децата, които ще се родят от Якопо и законната му съпруга.

Документът завършва, отменяйки и анулирайки всяко друго предишно завещание или воля, която противоречи на сегашното. Следва подписът на нотариуса: „Аз, Тинело, син на месер Бонесере от Пасиняно, флорентински гражданин, редовен съдия и обществен

нотариус по императорска воля, присъствувах, докато се упоменаваха горните неща, и по искане на завещателя ги записах, разгласих и пр.“.

Липсват ни данни да кажем дали Джовани бил добър баща или не към петте си деца, починали преди него. От завещанието обаче личи, че бил образцов брат и чичо, добър християнин (даренията на църквата) и добър работодател (дарението на икономката му Бруна, която след смъртта му преминала на работа при брат му Якопо със заплата от десет лири годишно, но цели осем години не взела и петак). Последните години от живота му били вгорчени от недоимъка и от една внезапна промяна в традиционната външна политика на Синьорията. Добрият патриот гуелф, който убедено служел на каузата за съюз с папата, научил, че Флоренция изведнъж се сближила с Бернабо Висконти — вечния враг, налудничавия владетел, който задължил миланчани да издържат неговите пет хиляди кучета, отлъчения, срещу когото бил вдигнат кръстоносен поход, същия, който накарал приносителите на папската вула за отлъчване да я изядат пред него.

За развалянето на съюза на Флоренция с папата имало много причини: страхът на флорентинците, че църквата иска да разшири владенията си в техен ущърб; тайното им намерение да сторят същото по отношение на църквата; ембаргото, наложено от папата върху износа на жито в Тоскана. Използувайки недоволството на населението от лошото управление, Флоренция предизвикала бунтове в папската държава и поискала помощ от Висконти против Григорий XI (юли, 1375). Нещо повече: тя използвала църковните приходи, на влог в нейните банки, за да плаща на наемните войски.

Войната траяла три години и Бокачо не дочакал края ѝ, нито интердикта на папата против бившата му съюзница. В спокойствието на Черталдо, далеч от всички политически и културни контакти, чакал примирено смъртта. Не могъл да прехвърли фаталната шестдесет и трета годишнина. Умрял на 21 декември на 1375 г., и бил погребан, каквато била волята му, в църквата „Сан Якопо“, а на гроба му било написано: „Под този камък почиват прахта и костите на Джовани, а душата му, увенчана със заслугите на страданието през земния живот, стои пред бога. Баща му беше Бокачо, отечество — Черталдо, любов — безсмъртната поезия“.

В течение на половин век починали тримата великани на тосканската литература: Данте, Петрарка, Бокачо, И тримата погребани далеч от Флоренция. Кой оставал? Никой, въздиша Франко Сакети, най-значителният измежду по-малките поети на XIV в.

*Вече не остана никаква поезия,
празен е дома в Парнас,
смъртта отне му всякакво значение.*

[1] За нощните научни бдения (лат.). — Б.пр. ↑

XVII.

НОЖИЦИТЕ НА КОНТРАРЕФОРМАЦИЯТА

Джовани почивал в мир, а неговият шедьовър започвал опасното си пътуване между гръмотевиците на цензурата, произвола на преписвачите и незаинтересоваността на литераторите, които от завист или от тъпотия не смятали книгата му творение на изкуството. Моралистите нарекли „Декамерон“ „Принц Галеото“^[1]. В средата на XV в. един пламенен проповедник, блаженият Бернардино да Фелтре, изрекъл от амвона уравнението „Бокачо = свинячо“. В последния ден от карнавала на 1497 г. Джироламо Савонарола, след като пратил да оберат от къщите арфи, шахматни дъски, шапки с пера, парфюми и книги, изгорил на площада на Синьорията заедно с другите „вещи на суетата“ и творбата на Данте „Римите“ на Петрарка, „Морганте“ на Луиджи Пулчи и „Декамерон“. Една година след това изгорили самия него на същия площад.

Когато не бил осакатяван в името на добрите нрави, Бокачо бил преиначаван от глосаторите^[2], които не обичали тосканския език. Един от тях се похвалил, че го е променил на седемдесет места. През XVI в. великият дук Козимо I Медичи наредил да се издаде оригиналният текст на творбата, за да ограничи своеволните препечатки, особено във Венеция. Но тогава бушувала Контрареформацията и ако Венеция не търпяла намесата на инквизицията, във Флоренция била нужна благословията на курията. Папа Пий V, по чието време се състояла битката при Лепанто^[3], но който бил по-известен с кладите, на които качвал еретиците, дал съгласието си за издаването на книгата при условие, че бъдат премахнати новелите, в които са замесени духовници или пък тези герои да бъдат заменени със светски лица. Явно Пий V не мислел като Инокентий VI, който два века по-рано нарекъл „любим син“ автора на антиклерикалните истории.

Кардинал Роберто Белармино, един от най-изтъкнатите богослови на Контрареформацията и върл противник на Авиньонската

курия, одобрил осакатяването на творбата със следните аргументи: „Простолюдието не може да разграничи греха от личността, която го извършва, нито нравите от достойнството на сана или службата. Като вижда, че свещеници и монаси са обвинени в позорни дела и престъпления, простолюдието лесно може да презре свещеничеството и монашеството изобщо, без да се замисли, че не трябва да се приписва на всички онова, което е присъщо на малцина“.

Били годините, в които Даниеле да Волтера, наречен Брагетоне^[4], покривал голите тела на Микеланджело в Сикстинската капела и редактирал първия „Списък на забранените книги“, където „Декамерон“ по право заел едно от първите места. *Dones corrigatur*, сиреч докато не бъде поправен. Сто шестдесет и седем били забележките, направени от римската цензура по тази книга, която миришела на сира, т.е. на пъкъла. В частност Пий V изискал „да не се говори по никакъв начин лошо или скандално за свещеници, монаси, абати, епископи и други свещени неща, а да се променят имената им или се преправи разказът“.

С тази културна чистка Контрареформацията държала Италия далеч от внушаващата страх свобода на съвестта, която откъснала Средна и Северна Европа от Рим. „Не знаей кой от двете доктрини била по-полезна за религията — коментира големият италиански поет Уго Фосколо, — може би всяка религия при дълбока преценка от страна на разума престава да бъде вяра, а всяка вяра, втълпявана на масите без одобрението на разума, се изражда в сляпо суеверие. Колкото до литературата, свободата на съвестта в много страни станала път към гражданските свободи — свободата на мисълта и на словото... След църковния събор в Тренто^[5]... каноническите закони били тълкувани от граждански съдилища председателствувани от отци инквизитори от доминиканския орден; тези отци със съгласието на италианските владетели били облечени с властта да проверяват, променят, съкращават и унищожават всяка стара и нова книга преди отпечатването ѝ.“

За да прочисти „Декамерон“, Козимо I Медичи назначил комисия от флорентински академици, която да прегледа творбата. Въоръжен с ножица в ръка, за работата на комисията следял великият магистър Томазо Манрикец, доминиканец и още по-лошо — испанец. Заседанията траяли дълго, кореспонденцията между Флоренция и Рим

била голяма: изпращане и получаване на коригирани новели, които отново коригирали, преписвали, връщали. По едно време Рим поискал да бъдат премахнати думите вечно, божествен, рай.

Имало една новела, която не се поддавала на никакво прочистване — шестата от първия ден, където се осмива доста духовито един инквизитор на ереси. Трябвало да я махнат изцяло и да я заместят с нова, взета от другите творби на Бокачо или направо написана от академиците. Понеже те отказали, великият магистър станал смешен в историята заради думите си: „Понеже ваши благородия не благоволиха да напишат нова, нито на нейно място да поставят друга от същия автор, може и без тази новела — дали са общо сто или деветдесет и девет, няма голямо значение...“. Като се смята и тази, инкриминираните новели били тринадесет и по-точно:

ДЕН ПЪРВИ

Четвъртата новела. В един манастир в Луниджана игуменът открива, че един от монасите се е заключил с жена в килията си. Игуменът изчаква монахът да излезе от килията, вмъква се в нея и за да се увери в извършения от подчинения му грах, извършва го и той. Но не подозира, че другият го шпионира, и когато упреква монаха в непроситото нарушение на монашеските правила, оня му подхвърля, че е видял всичко. Така получава опрощение от игумена в замяна на своето мълчание.

ДЕН ТРЕТИ

Първата новела. Мазето от Лампорекио се преструва на ням, за да го назначат градинар в един женски манастир, където калугерките се възползват, за да правят с него онова, което никога не биха дръзнали да сторят с един говорещ. Обременен с еротични задължения (един мъж с девет жени), изведнъж Мазето избухва, оплаквайки се, че повече не може. Новината, че градинарят не е ням, се пръска наоколо и игуменката прикрива случая, като разправя навсякъде, че с Мазето е станало чудо благодарение на молитвите на сестрите.

Четвъртата новела. Дон Феличе учи францисканеца Пучо на едно специално покаяние, което ще го направи блажен и светец. То се състои в това да прекара нощта на терасата си вкъщи с разперени ръце

като на разпятие, без да се движи, докато не се зазори. През това време дон Феличе прекарва нощта на долния етаж с жената на Пучо.

Осмата новела. Споменатата вече новела за Ферондо в чистилицето.

Десетата новела. Историята на Алибек, когото отшелникът учи как да постави дявола в ада.

ДЕН ЧЕТВЪРТИ

Втората новела. Брат Алберто прелъстява мадона Лизета, представяйки се за архангел Гавраил.

Десетата новела. Брат Чипола и въглените на св. Лоренцо.

ДЕН СЕДМИ

Третата новела. Брат Риналдо бае за глисти на сина на една кумичка.

ДЕН ОСМИ

Втората новела. Свещеникът на Варлунго обладава мона Белколоре, като ѝ обещава пет лири, които ги няма, затова ѝ оставя в залог наметалото си. Но понеже е скъперник, на следващия ден го отмъква от жената с хитрост, без да ѝ даде петте лири.

Четвъртата новела. Енорийският свещеник на Фиезоле се влюбва в една вдовица, която му отвръща с жестока шега: в тъмното тя го вкарва в леглото, където на нейното място е легнала една стара прислужница — беззъба, кривогледа, крива и куца. Сякаш това не ѝ стига, вдовицата праща да повикат епископа, когото води в стаята, за да залови свещеника на местопрестъплението.

ДЕН ДЕВЕТИ

Втората новела. В един известен ломбардски манастир сестра Изабета вкарва любовника си в килията. Скандализирани, другарките ѝ тичат да предупредят игуменката, мадона Изимбалда, също заключена в килията си в компанията на един свещеник. Възмутена от лошото поведение на Изабета и нетърпелива да ѝ даде урок, Изимбалда се облича набързо, но в бързината и тъмнината вместо да

си сложи бонето, нахлузва на главата си гащите на попа. Нагласена по този начин, тя тича при младата монахиня, без да знае, че на главата носи нещо, с което сама се обвинява в греха, който иска да порицае у младите. Засрамена и смутена, игуменката „либерализирала“ ордена и от този ден манастирът станал нещо като хотел.

Десетата новела. Свещеникът Джани от Барлета използва глупостта на Пиетро от Трезанти, беден амбулантен търговец, който обикаля по панаири с едно шугаво магаре, и му предлага сигурен начин да си набави кобила, без да похарчи пари. Много просто: той знаел магия, която да превърне жена му в кобила, така ще може да откарва повече стока на пазара и да печели повече пари. Пиетро се съгласява и иска магията да стане веднага и оня я прави, възползвайки се от жената по свой начин под доверчивия поглед на глупавия съпруг.

За да прочисти тези новели, комисията работила четири години и най-после на 15 май 1573 г. Якопо и Филипо Джунти могли да издадат във Флоренция „Декамерон“ с поправките, нанесени в Рим. За да може текстът да види бял свят, наложило се комисията да преправи много данни за самоличност: архангел Гавраил станал крал на феите, влюбената в градинаря монахиня — графиня, монахът, който праща Ферондо в чистилището — магьосник, енорийският свещеник на Фиезоле — общински чиновник, абатът и монахът от Луниджана — учител и ученик. В случая кастата била по-важна от непорочността.

Изданията, които „Декамерон“ претърпял през следващите векове, потвърждавали стойността му независимо от някои колебливи резерви на критиката. Муратори^[6] и Парини^[7] осъдили латинизмите и неприличния език на творбата. Уго Фосколо препоръчвал да не се дава на девойки, макар да признавал достойнствата на стила. Франческо де Санктис^[8] пред обвиненията в неморалност предпочита да изтъкне революционното значение на книгата — един здрав, земен плебейски бунт против изстъпленията на средновековния аскетизъм. В официалната реч, произнесена в Черталдо на 21 декември 1875 г. по повод петвековния юбилей от смъртта на Бокачо, Джозуе Кардучи^[9] казал: „Както гражданите на Флоренция разбиваха окончателно Средновековието, загнездило се в крепостите на последните феодали в Апенинския край, така Бокачо го разбива във въображението и

чувствата. Флорентинците принудили знатните чрез занаятчийските сдружения да възприемат равенството. Бокачо ги изравнил в смешното. Докато републиката се готви да поведе война с папата, нейният поет вече я обявил на свещениците и калугерите“.

Независимо че бил забранен, а може би именно заради това, „Декамерон“ се разпространил бързо сред всички читателски слоеве (буржоазните семейства от началото на XX в. го прикривали в корицата на „Пинокио“) и допринесъл за разпространението на италианския език много повече, отколкото „Цветчетата“ на свети Франциск. „Новелите на «Декамерон» не биха господствували в литературата, ако бяха по-непорочни“ — отбелязва Уго Фосколо. Това не е цялата истина. Привлекателната сила на „Декамерон“ имала и други причини, по-сериозни и дълбоки от любопитството към някои пикантни истории. Данте надникнал в отвъдния свят, Петрарка в себе си, а Бокачо — в света, който го заобикалял. Книга, в която действащо лице бил народът и за него се разказвало на народен език, не можела да не спечели симпатиите на народа. Стоте новели, превърнали се в текст за изучаване на италиански език, свързали италианския ботуш с двойния тегел на лексиката и синтаксиса. Един здрав шев, който държи от шест века. Ако първата революция било съдържанието на „Декамерон“, революцията в езика била втората, извършена от кроткия Джовани Бокачо — последен от средновековните хора, пръв от модерните. Без да знае това и без да го иска — той наистина умрял с убеждението, че латинският език ще бъде езикът на бъдещето.

Невинаги оня, който прави революция, знае това.

[1] Галеото — персонаж от рицарските романи, синоним на сводник. — Б.пр. ↑

[2] Коментатори на старинни текстове. — Б.пр. ↑

[3] Прочутата битка между християнската и мюсюлманската флота през 1571 г. спечелена от християнските сили. — Б.пр. ↑

[4] „Гащатко“ (итал.). — Б.ред. ↑

[5] Започнал през 1542 г. с опит за помирение между католици и протестанти. Завършил в 1563 г. с реформи в католическата църква. — Б.ред. ↑

[6] Антонио Муратори (1672–1750), историк и просветител. — Б.пр. ↑

[7] Джузепе Парини (1729–1799), поет и литератор. — Б.пр. ↑

[8] Голям италиански литературен критик (1817–1883). — Б.пр. ↑

[9] Най-големият италиански поет от втората половина на миналия век (1835–1907). — Б.пр. ↑

XVIII. ЧЕРТАЛДО ДНЕС

Улицата, която Бокачо нарича „Борго“ в завещанието си, днес се казва „Бокачо“ и образува надлъжната ос на Черталдо Алта — средновековно село с кули, кацнало на върха на един хълм, покрай който минават реката Елса и пътят за Сиена: Червенеят се къщите и зъберите на кулите от печена тухла, червена е и уличната настилка с плочки на рибена кост. На лявата страна, като се отива към „Палацо Преторио“, украсен с гербове и медальони като гърдите на ветеран от войната, се намира жилището на Джовани, означено със скромна възпоменателна плоча. Който иска да разгледа къщата, трябва да поиска ключовете от съседната бакалница. Четири дни в седмицата на разположение на посетителите е Джузепе Фонтанели, който се гордее, че е роден през 1913 г., съпадаща с шестстотингодишнината от рождението на писателя. Фонтанели едва дочакал да навърши необходимата възраст за пенсия, подал си оставката като карабинер и станал „хранител“ на къщата на Бокачо. Еудженио Монтале го нарича „Старшина на музите“, защото се развлича с поезия, и докато бил на служба, по-лесно му било да налучка някоя рима, отколкото някой крадец. Движи се по военному, тежи сто и двадесет кила, с лице, което се стеснява към слепите очи като чаша за коняк, Фонтанели е всеобщо признат за най-добрия бокачиолог в областта. Знае целия „Декамерон“, познава изтънко живота на неговия автор. По едно чудо през Втората световна война бяха открити и някои дрехи, принадлежали по всяка вероятност на семейството на писателя.

На първи януари 1944 г. в четиринадесет часа, същия час, в който преди месец била засегната къщата на Петрарка в Арето, върху дома на Бокачо паднала бомба, като наглед оставила непокътната кулата, но понеже подпората от едната ѝ страна била разрушена, след няколко дни се срутила. Ровейки в развалините, един жител на Черталдо намерил в нишата на една от стените кутия, съдържаща няколко женски обувки, които експертите определили, че са от XIV в., и то

принадлежащи на лице от аристократично-буржоазното съсловие. Много вероятно е да са били на богатата му снаха, която писателят не обичал много.

Фонтанели вдига ръце, всичко е само предположение, но нещо в сърцето му подсказва, че обувките са нейни. Готов е да се обзаложи. Те бяха показани по телевизията на цяла Италия. После за тия обувки не се чу нищо. Фонтанели смята, че са били „загубени във Флоренция, където били отнесени малко преди страхотното наводнение през 1966 г.“.

В горния етаж на къщата, грижливо реставрирана, има библиотека със стотици публикации за Бокачо на почти всички езици на света. Тридесет крачки по-нататък, на същата страна на улицата се разкрива площадчето на църквата „Сан Якопо“, където Бокачо е пожелал да бъде погребан. Обикновено е заключена, но ако позвъните на една вратичка отляво, ще ви отвори млада монахиня, облечена в черно, на име сестра Розида от ордена „Дева Мария Утешителка“.

— Да бъде благословен Христос — бог наш — посреща ви тя.

— Вовеки веков — отговаря посетителят.

Под арките на един бял манастирски двор играят деца от детската градина. Манастирът е свързан с църквата, която има само един тъмен и неукрасен кораб. Там, на пода, е поставен един скоро направен барелеф: Джовани Бокачо от камък, легнал, с глава, отпусната на възглавницата. Камъкът скрива безредно струпани остатъци от скелети, понеже в течение на вековете сградата била многократно реставрирана и преобразявана и гробовете са били размествани. Искане ни се да вярваме, че измежду тези объркани кости поне една от тях принадлежи на Джовани.

Отляво, на стената, изпъква мраморният бюст на писателя, творба на Джан Франческо Рустичи, приятел на Леонардо. В ръка държи „Декамерон“, както епископът държи служебника. Хулителят на манастири почива до един манастир. На гроба на този, който осмя калугерките, някоя калугерка от време на време спира, за да прочете молитва. Но как един автор, осъден от Контрареформацията, е почетен публично в църква и дори са му издигнали паметник?

Посетителите често задават този въпрос на сестра Розида, било учудено, било язвително. Монахинята не знае какво да отговори. За разлика от Фонтанели тя никога не е чела „Декамерон“, пък и

стоящите над нея едва ли биха ѝ позволили, но за тази книга тя е слушала да се говорят толкова лоши неща, че навежда очи и разтваря ръце, сякаш иска да каже, че неведоми са пътищата господни.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.